

Føroyingahavnin - fram til 1940

**Høvuðsuppgáva í søgu og siðsøgu
á Fróðskaparsetri Føroya**

30.04.2001

**Næmingur: Erling Isholm 90.002
Vegleiðari: Jóan Pauli Joensen**

Fororð

Tey flestu, sum hava arbeitt við at granska ella skriva um søgulig evni, hava helst upplivað, at evnið, tey høvdu valt sær, gjørdist nógv meiri umfatandi, enn tey í fyrsta umfari hildu. Hetta er bæði tí, at tað ikki, tá evnið verður valt, ber til at síggja, hvussu umfatandi evnið er, men eisini tí, at kenslurnar og virðingin fyri evninum vaksa, so hvørt komið verður longur og longur í granskingararbeiðinum. Soleiðis var eisini hjá mær, hóast júst ein greið avmarking bæði í tíð og stað var ein av orsøkunum til, at eg ikki ivaðist í, at talan var um eitt gott høvuðsuppgávuevni.

Spurningurin var so, hvat skuldi gerast, so evnið passaði í rammurnar, sum eru settar fyri, hvussu stór ein høvuðsuppgáva kann vera. Eg kundi velja at avmarka evnið uppaftur meir, ella eg kundi velja at gera arbeiðið, sum eg upprunaliga var byrjaður uppá, liðugt, og so eftir tað finna útav, hvussu krøvini til eina høvuðsuppgávu kundu haldast. Eg valdi seinna møguleikan, fyrst og fremst tí virðingin fyri evninum var vorðin so stór, at eg ikki fekk meg til at lata søguna um Føroyingahavnina áðrenn seinna heimsbardaga standa í hálvum gekki. Tí er søgan um Føroyingahavnina frá 1928 og frameftir lögð fyri seg í tvey bind við fimm fylgisøgum, meðan sjálv høvuðsuppgávan fevnir um søguna til og við 1927 og ein fimta kapitul, sum er ein samandráttur av teimum fimm fylgisøgnum. Harafturat er eitt fjórða bind við fylgiskjølum. Keldulistin aftast í høvuðsuppgávuni er tó felags fyri øll bindini.

Ein onnur orsök til, at eg valdi at fullføra granskingararbeiðið, var, at høvuðsuppgávan upprunaliga er eitt úrslit av eini størri verkætlan, sum eg var knýttur at. Týðningarmiklastu úrslitini av hesi verkætlanini vóru 103 samrøður, sum vit gjørdu við gamlar fiskimenn, og ferðin vit vóru á gomlu føroysku plássunum í Grønlandi í august 1996. Uttan verkætlanina høvdu hesi bæði ikki verið veruleiki, og tá so nógv var gjørt burtúr, helt eg tað ikki vera rætt at gevast við at granska søguna um Føroyingahavnina fram til 1940 á hálvari leið.

At enda fari eg at loyva mær at takka øllum teimum, sum hava átt ein lut í verkætlanini, ikki minst teimum, sum gjørdu grønlandstúrin møguligan. Harafturat fari eg at takka teimum, sum við áhaldandi at seta spurningin "Nær verður tú liðugur?", hava syrgt fyri, at eg kom á mál við hesi høvuðsuppgávuni.

Tórshavn 30. apríl 2001

Erling Isholm

Innihaldsyvirlit:

Vitjan í Føroyingahavnini 18. august 1996	I
--	----------

1 Inngangur.....	1
-------------------------	----------

1.1 Arbeiðsgongd.....	1
1.2 Bygnaður	4
1.3 Keldurnar	7
1.3.1 Bókmentir	7
1.3.2 Annað prentað tilfar	12
1.3.3 Munnligar keldur.....	14
1.3.4 Skjalatilfarið.....	16
1.3.5 Teir tóku land.....	19

2 Grønland – stongda hjálandið	20
---	-----------

2.1 Norðbúgvarnir í Eystur- og Vesturbygdini.....	20
2.2 Hjólandatíðin.....	21
2.3 Danir kolonisera Grønland	23
2.4 Kongaligi grønlandski handilin	25
2.5 Grønland undir leiðslu Daugaard-Jensens.....	27
2.6 Bendixen og tey nýskipanarhugaðu	29
2.7 Samandráttur.....	32

3 Nema land á Ravnoynni.....	34
-------------------------------------	-----------

3.1 Hol kemur á avbyrgingarmúrinn.....	34
3.1.1 Fyrstu ynskini um eina havn í Grønlandi	34
3.1.2 Føroya Skipara- og Navigatørfelag setur gongd á grønlandsmálið aftur	36
3.1.3 Havnaspurningurin lagdur fyri landsráðini.....	39
3.1.4 Islands Falk kannar syðru havnina á Ravnoynni	40
3.1.5 Ravnoyggin latin upp	41
3.2 Ravnoyggin 1926.....	42
3.2.1 Møller byggir støð á Ravnoynni	42
3.2.2 Føroyingar á Ravnoynni	48

3.2.3 Á vitjan á Ravnoynni í august 1996.....	50
3.2.4 Ravnoyggin kundi ikki brúkast.....	53
3.3 Samandráttur.....	55
4 Flyta av Ravnoynni í Føroyingahavnina.....	57
4.1 Politiska viðgerðin veturin 1926-27.....	57
4.1.1 Løgtingsynskini 1926.....	57
4.1.2 Oluf Kragh nýggjur innanríkisráðharri.....	59
4.1.3 Viðgerðin í Grønlandsstýrinum	61
4.1.4 Kragh bluffar.....	63
4.1.5 Uppskot frá Bendixen gjørt til lóg	66
4.1.6 Daugaard-Jensen bítur í grasið.....	68
4.2 Føroyingahavnin 1927.....	70
4.2.1 Islands Falk leitar eftir eini havn.....	71
4.2.2 Ackermann kannar havnina	74
4.2.3 Landfútin gevur havnini navn.....	76
4.2.4 Møller flytur støðina.....	77
4.2.5 Fyrsta føroyska skipið í Føroyingahavnini	80
4.3 Støðutakanir til Føroyingahavnina.....	85
4.3.1 Danska støðan	85
4.3.2 Grønlandska støðan	89
4.3.3 Føroyska støðan	90
4.4 Samandráttur.....	92
5 Frá berum klettum til best útgjørdu havn Grønlands.....	95
5.1 Vinnuliga nýtslan av havnini	95
5.2 Útróður úr Føroyingahavnina	97
5.3 Smiðja verður bygd.....	98
5.4 Sjúkrahúsini	100
5.5 Sjómansheimið Lívd	102
5.6 Føroyingahavnin altjóða frihavn.....	103
5.7 Mark millum Føroyingahavnina og restina av Grønlandi	105
5.8 Samandráttur.....	106

6 Niðurstøða	108
---------------------------	------------

Keldulisti	111
-------------------------	------------

Fylgisøga 1: Vinnulívið í havnini

Fylgisøga 2: Byggja smiðju og sjúkrahús

Fylgisøga 3: Útróður og sjómansheim koma í Føroyingarhavnina

Fylgisøga 4: Føroyingahavnin altjóða skipahavn

Fylgisøga 5: Lívið í Føroyingahavnini

Fylgiskjal 1: Virksemið í havnini

Fylgiskjal 2: Damparnir í havnini

Fylgiskjal 3: Útróðrabátar og útróðarmenn

Fylgiskjal 4: Reglugerðin hjá kontrollørinum fyri árið 1939

Fylgiskjal 5: Skjølini "Ruth" skuldi fingið í 1931

Vitjan í Føroyingahavnini 18. august 1996

Klokkan 4 um morgunin tann 17. august varð eg, sum avtalað, vaktur av stýrimanninum. Nú fóru vit at nærkast innsiglingini til Føroyingahavnina. Tá komið varð upp á brúnna, fór Svartasker at daga fram undan havsbrúnni á bakborðssíðu, og stutt eftir sást oljuhavnin á stýriborðssíðu. Tað tók okkum ikki langa tíð at koma fram at Nordafarkajini, men tað varð okkum beinanvegin greitt, at har bar ikki til at leggja at longur. Klokkan 6 lá skipið í øllum góðum fyri akkeriuttanfyri Nordafarstøðina, og teir, sum uppi vóru, fóru at fáa sær ein blund.

Áðrenn vit komu til Føroyingahavnina, hevði manningin á M/S Nukik verið og vitjað í Borgshavn, Kangersuk og á Ravnoynni, umframt í bygdunum Narsak og Pamiuut. Hendan fyrsta dagin vóru vit mest á Nordafarstøðini¹, har vit sóu tað, sum stóð eftir av henni. Vit fóru tó ein túr út í Føroyingahavnina, men bert fyri at fáa eina mynd av, hvat hyggjast skuldi nærri at dagin eftir.

So upprann lótan, tá farið varð at kanna, hvussu Føroyingahavnin sær út í dag. Vit fóru umborð í jolluna, har Nukik lá við Nordafarstøðina, og stimaðu síðani út í Føroyingahavnina; ein túrur uppá umleið 10-15 minuttir. Nordafarstøðin liggur longur inni á Kangerdluarsorusekfjørðinum, meðan Føroyingahavnin, sum er ein verulig havn, liggur ytst við fjarðarmunnan. Suður ímóti fjørðinum er havnin væl vard av nøkrum oyggjum, og tað var ímillum land og tað eystastu av hesum oyggjunum, vit sigldu inn í havnina.

Komnir eitt sindur inn, fingu vit eina oyggj um bakborð. Á norðursíðuni á hesi oynni visti onkur at siga frá, at her lögdu skip salt og fong upp, tí at har var atdjúpt, men hetta goymdu vit til seinni. Longur inni sást eitt sker eitt sindur norðan fyri eina oyggj, sum vit seinni funnu útav, mátti verða Nólsoyggjin. Vit hildu okkum tí væl út frá hesum skeri. Millum hetta sker og oynna er eitt langt riv, sum ansast skuldi eftir fyrr í tíðini.

Komin norðurum skerið, sóu vit tað, sum vit skjótt kallaðu støðina, og tað fyrsta, vit lögdu til merkis, var, at her ikki var so deydligt og oyðið, sum vit høvdu væntað, og høvdu alla grund til at vænta, eftir at hava verið í trimum øðrum gomlum útróðrarhavnum, har einki sást til nakað lív. Nei, her blivu vit móttiknir av fleiri grønlendarum,

¹ Tað er ymiskt, hvat navn verður brúkt til ymsu støðini, sum í felag eitur Føroyingahavnin á einum grønlandskorti. Havnin har føroyingar upprunaliga hildu til, verður nevnd Gamla Føroyingahavnin ella Ytra Føroyingahavnin, meðan staðið har virksemið var størst eftir seinna heimsbardaga verður nevnt Nýggja Føroyingahavnin, Innara Føroyingahavnin ella bara Nordafarstøðin. Fyri at gera hetta einfaldari, havi eg valt bert at kalla upprunaligu havnina fyri Føroyingahavnin, meðan Nordafarstøðin verður brúkt sum navn á nýggju havnini.

sum vóru á veiðuferð. Ikki minni enn tvær jollur lógu við lítlu brúnna niðanfyri støðina, og menn vóru í báðum jollum, so her var gongd í. Seinni funnu vit útav, at nakrir teirra búðu á gomlu telegrafstøðini, og aðrir í øðrum nýggjari skúrum. Meðan vit vóru í Føroyingahavnini, hoydu vit eisini mest sum alla tíðina skot ymsa staðni. Tað var mest reinsdjór, teir veiddu her.

Komnir á land í bygdini leitaðu vit okkum uppá ein heygg, sum var hægsta punkt har í nánd. Á hesum heygnum stóð ein vatnbrunnur, og her tóku vit so myndirnar, sum verða grundarlagið undir hesi frásøgn, um hvussu støðin í Føroyingahavnini sá út henda dagin.

Á høvdini við brunnin til høgru í myndini bar til at fáa yvirlit yvir alla "bygdina".

Hesin heyggur liggur vestanfyri støðina, og hyggja vit fyrst í ein vestan, so síggja vit nakrar rørleiðingar, sum ganga oman til støðina. Hetta má verða vatnleiðingarskipanin.

Í ein vestan sóust ymsar rørleiðingar, og stóra vatnið, har vatn varð tikið, hómast eisini

Vit hugdu nú eitt sindur suðureftir, og tað fyrsta, vit komu til, var ravmagnsverkið, sum stóð næstan heilt fjalt undir heygnum. Næsta húsið er eitt reytt hús; vit vita ikki hvat hetta húsið hevur verið brúkt til, men tað er uttan iva komið at standa har aftaná kríggið eina ferð.

Hendan myndin er tikin suðureftir. Uttast til høgru hómast streymverkið. Húsini til vinstru eru eini nýggjari hús. Í bakgrundini sæst sundið, har til bar at sigla ígjøgnum á flóð.

Síðani kemur ein stórur reyður bygningur. Hetta er politistøðin, sum varð bygd, tá havnin í 1937 bleiv altjóða havn. Tá bar hesin bygningur orð fyri at vera hægsti bygningur í øllum Grønlandi. Tað sást væl, at umleið helvtin av húsinum er ein nýggjari uppbygningur.

Suðursíðan á politistøðini.

Hesi húsini eru so stór í mun til øll hini á støðini, at hugsast kann, at tær flestu almennu funktiónirnar í nýggjari tíð hava verið her inni; partar av húsinum kunnu tó eisini hava verið brúktir til bústaðir. Vit vóru inni á politistøðini, men har var lítið og onki at síggja, tí neglt var fyri vindeyguni, so bølamyrgt var inni.

Sunnanfyri politistøðina stóðu eini grøn hús, sum, eins og tað fyrsta reyða, helst hevur verið íbúðarhús hjá starvsfólkum í Føroyingahavnini. Tá vit vóru inni í hesum húsinum, vísti tað seg at verða væl hildið og reint inni, so helst býr onkur í teimum, í øllum førum av og á.

Vit koma síðan til fyrsta húsið, sum kom upp at standa her. Hetta eru kontrollørhúsini. Tey blivu í 1926 keypt til støðina á Ravnoynni, men flutt higar í 1927, tá føroyingar fingu Føroyingahavnina í staðin. Á eini mynd frá 1929, sum ikki er heilt ólík hesari, sæst, at bygt er uppí húsini suðureftir. Tað syðsta vindeygað er komið afturat tá. Seinni aftur er eisini bygd ein lon eystur úr húsunum. Norðanfyri sjálvt húsið stendur ein skúrrur, sum tað eisini er bygt eitt sindur uppí við tíðini. Her stóð motorurin, sum gav streym til støðina.

Reyða húsið fremst á myndini eru kontrollørhúsini. Beint norðanfyri tey stendur motorhúsið. Reyða húsið aftanfyri man vera ein radiostøð, sum er bygd eftir kríggið. Gamla radiostøðin frá 1939 er tann minna av teimum bláu lonunum. Bláu húsini verða í dag nýtt til summarbústað hjá menningartarnaðum í Godthaab. Oyggin aftanfyri er Fugloyggin.

Hetta motorhúsið hevur eisini staðið her, síðani tað bleiv flutt av Ravnoynni í 1927. Tá vit royndu at sleppa inn í húsin, vóru tey tíverri stongd, so tað einasta vit sóu inni, var gjøgnum eitt vindeyga, men har var púra tómt inni, bert ein skralla sofa, og ein gamal ovnur vóru at síggja.

Men hetta hevur so verið miðstöðin í Føroyingahavnini, øll tey árin alt virkseimið var her úti.

Eystanfyrri kontrollørhúsin standa aftur eini reyð hús í tveimum lonum. Hetta hildu vit fyrst verða telegrafstöðina, men heimafturkomnir hava vit funnið útav, at telegrafstöðin er beint norðanfyrri. Óvist er tí, hvat hesi húsin hava verið brúkt til, men helst hava donsku myndugleikarnir bygt hetta húsið til starvsfólk einaferð eftir kríggið. Ein móguleiki er tó eisini, at hetta hevur verið telegrafstöð seinni í tíðini. Her inn fóru vit ikki, tí fólk var inni í húsinum, og vit skiltu á lagnum, at veiðumenn úr Nuuk brúktu húsið um summarið.

Tað fyrsta húsið, sum er bygt til telegrafstöð einaferð áðrenn kríggið, er tann minna av teimum báðum bláu lonunum á myndini. Av fyrstan tíð var telegrafisturin eisini inni í kontrollørhúsinum, men so hvørt sum virkseimið vaks, hevur helst verið neyðugt at byggja eini serlig hús til hansara. Vit vita heldur ikki, hvat størra bláa húsið upprunaliga hevur verið nýtt til, men meðan vit gingu har á leið, komu vit á tal við ein mann, sum segði okkum, at sálarliga sjúk ung fólk hildu summarferiu her í julimánað. Tey búðu annars á stovni í Nuuk. Tá hesi fólk vóru her, var sjálvsagt fólk at ansa eftir teimum, og búðu hesi starvsfólk í teimum ljósaru bláu húsunum longri uppi.

Millum hesi bæði húsin stendur eitt evarskalítið reytt hús. Ongin visti tá, hvat hetta var fyrri hús, og nógv bleiv heldur ikki hugsað um, hvat júst hesin lítli skúrurin bleiv brúktur til fyrr í tíðini. Men hetta er onki minni enn eitt av elstu húsunum í havnini. Hetta eru tey sonevndu Grønendarahúsin, har hjálparmaðurin hjá kontrollør Møller, Pavia Lynge, helt til. Á áðurnevndu mynd frá 1929 sæst, at hetta tá eru tey einastu húsin afturat kontrollør- og motorhúsinum.

Hetta er frægasta myndin, vit hava av húsinum hjá grønlandska hjálparmanninum.

Niðanfyrri hetta húsið lá tann lítla træbrúgvín, har vit fóru uppá land.

Í ein landnyrðing lá enn ein stórir reyður bygningur, og ongin ivi er um, at hetta er hospitalið, sum danskir myndugleikar bygdu í 1937, tá havnin varð latin upp fyrri fremmandum tjóðum.

Hetta er danska sjúkrahúsið, sum varð tikið í nýtslu í 1938.

Á skjøldrinum á bygninginum stóð “Hospitel”, so helst hevur tað verið nýtt bæði sum hospital og sum hotel. Mitt á norðursíðuni var ein hurð, og vit fóru inn hagar. Bølamyrkt var inni, tí neglt var upp fyrri vindeyguni, men tað sást týðuliga, at bæði kjallari og stovuhæddin vóru innrættaði við eini langari gongd mitt gjøgnum húsið við rúmum á báðum síðum. Hvussu nógv rúmini vóru, bar tað okkum tó ikki til at siga.

Vestanfyrri hospitalið lá eitt heldur stórt hús. Hetta húsið var sera væl hildið, og tað sást, at fólk búðu í teimum. Hetta eru læknaúsini, sum vóru bygd samstundis sum hospitalið. Tað er ikki nógv, vit vita um hetta húsið, men eg mintist eina søgu um, at læknafrúan, sum sjálvandi búði her, var blivin eitt sindur nervøs av øllum teimum føroyingunum, sum gingu og mólu rundan um úsini. Hon klagaði til kontrollørin, men hann bað hana ikki vera bangna, tí føroyingar skuldu nokk ikki gera nøkrum nakað.

Læknahúsini. Frammanfyri tey sæst gøtan yvir til sjómansheimið og føroyska sjúkrahúsið.

Nú eru vit so komin burturfrá sjálvari støðini, og allir bygningarnir her vóru bygningar hjá danskum myndugleikum. Fram við læknahúsini og eitt sindur norðureftir gongur ein gøta eini 150 metrar norður í Rota havn, sum víkin norðanfyri støðina verður kallað á kortinum. Her komu vit fyrst til eina stoypta grund, og ongin ivi er um at hetta er fundamentið av gamla sjómansheiminum Lívd, sum seinni varð flutt yvirtil Norda-farstøðina.

Føroyska sjúkrahúsið og grundin á sjómansheiminum. Gøtan millum "danska" og "føroyska" partin av havnini sæst á høgru síðu.

Eystanfyri grundina hildu nakrir veiðumenn til í einum skúri, sum har stóð. Har lógu nakrar jollur, og meðan vit vóru har, fóru nakrir teirra á veiðuferð.

Grundin á sjómansheiminum.

Ímillum grundina av gamla sjómansheiminum og føroyska sjúkrahúsið liggur ein lítil gjógv. Í hesi gjónni lá eitt rør, sum gekk niðan til eina tjørn vestanfyri bygdina. Tað er helst lítil ivi um, at hetta eru leivdirnar av tí, sum gjørt var fyri at gera tað lættari hjá føroysku skipunum at taka vatn. Vit sóu ikki nakran líknandi útbúna ganga oman til sjóarmálan nakra aðrastaðni, so hóast hetta møguliga ikki er sama rør, sum lá her í 30'unum, so var tað helst her, niðri við sjóvarmálan ímillum sjómansheimið og sjúkrahúsið, at skipini tóku vatn tá. Tað skal tó sigast, at loyvt var at taka vatn allastaðni í havnini, men av tí at hendan rørleiðingin var gjørd her, er hetta staðið ivaleyst nógvt tað mest nýtt. Føroyingar kallaðu eisini víkina Vatnvíkin

Her sæst grundin á sjómansheiminum av norðursíðuni á Vatnvíkini. Miðskeiðis á myndini sæst ein rørleiðing. Hon gekk oman í lítlu víkina á høgru síðu á myndini. Har tóku føroysku skipini vatn.

Vit komu nú til tað, sum eg sjálvur var einamest spentur uppá. Tað er sjúkrahúsið, sum Føroya Løgting læt byggja her í 1936.

Í 1993 gjørði eg eina samrøðu við timburmeistarán, sum stóð fyri at byggja húsið, og tað var tí sera spennandi nú 3 ár aftaná at standa her. Hetta sjúkrahúsið hevði tó bert eina heilt stutta livitíð, tí staturin summarið eftir bygdi sítt egna sjúkrahús, sum vit longu hava verið og hugt at. Eftir hetta yvirtók sjómansmissiónin húsið, og nýtti tað í sínum virksemi.

Føroyska sjúkrahúsið

Tað var ongin trupulleiki at koma inn í sjúkrahúsið, tí har stóð alt uppá víðan vegg. Vit leitaðu okkum fyrst inn í kjallaran. Her stóð ein motorur og radiatorar og annað skrambul, sum lítið skil fekst á. Kjallarin er helst ikki brúktur til nakað annað enn at goyma órudd í. Inngongin til sjálvt hospitalið var á norðursíðuni, og tað fyrsta vit komu til, tá vit fóru innar, var ein lítil durur. Í durinum var eitt spískamar til høggu. Longur inni var alt eitt stórt rúm, burtursæð frá einum kamari í útnyðringshorninum; men hetta hevur ikki altíð verið soleiðis. Vit sóu týðuliga, at har hevði verið ein gongd, har vit komu inn. Vit hugsaðu okkum til, at hendan gongin hevur býtt húsið í tveir partar. Í eysturendanum hevur sjálv sjúklingastovan verið, meðan læknin hevur nýtt vesturendan til viðtaluhølið ella operatiónsstovu, og norðari parturin hevur so verið hansara egna kamar. Men greitt er, at um húsið nakrantíð bleiv brúkt til sjúkrahús, so var tað sera stutt. Tað, sum vit hava kallað læknarúmið, sást eisini týðuliga at hava verið nýtt til

bæði matgerð og at sova í, tí har vóru bæði koyggjusengur og ovnur og annar køksbúnaður. Annars var lítið fantílsi á her inni.

Inni í húsinum.

Alt rúmið, sum tað var, fleyt í øllum møgulum gomlum skrambli, sum alt lá hultur til bultur. Her lógu leivdir av tí sentralvarmaanlegginum, sum einaferð í tíðini er lagt inn her, eitt gamalt bobbaborð, petrolíumsovnar, songarbotnar og aðrar leivdir av øllum handa slag.

Vindeygakarmur inni á sjómansheiminum. Rómaratølini, sum Jóan Heini skar í, tá teir gjørdur húsini til á Skipanesi, síggjast enn týðuliga.

Eg minntist, at Jóan Heini hevði sagt frá, at teir gjørdi tað nógva av húsinum til á Skipanesi, áðrenn teir fóru til Grønlands við tí. Hann helt, at hetta mundi verða fyrsta typuhúsi í Føroyum, um tað ikki var tað fyrsta í allari verðini. Vit royndu sjálvsagt at finna okkurt, sum kundi prógva hetta, og tað funnu vit eisini. Í vindeygakarmunum vóru romverjatøl innskorin, og tey sóust heilt týðuliga enn, 60 ár aftaná at bygningurin kom upp at standa.

Norðursíðan á føroyska sjúkrahúsinum. Kassin uppi á takinum gjørdi tað møguligt at hava rennandi vatn inni.

Komnir út úr føroyska sjúkrahúsinum, sást beint oman í Rotas havn, sum er ein lítil smøl vík, sum gongur vesturúr sjálvari havnini. Tað er eitt sindur høgt niðurfyri her á suðursíðuni á hesi víkini, men við einum góðum vilja bar til at síggja eina gøtu, sum vit gingu eftir heilt inn í víkina, og so eystureftir aftur á norðursíðuni. Hendan umrødda gøtan, ella skulu vit heldur kalla tað eina rás, kundi fylgjast allan vegin hiðani og út í Dagmarsvík, hóast vit av og á mistu hana burtur.

Føroyingahavnin sædd innast úr Rotas havn ella Vatnvíkini.

Áraka sjúkrahúsið á norðursíðuni stóð ein skúrur, sum sá út til at hava verið ein útróðrarskúrur einaferð í tíðini. Búskúrurin stóð uppi enn, meðan ein annar skúrur, helst saltingarskúrurin, lá niðurbrotin við síðuna av.

Skúrur á norðursíðuni á Vatnvíkini.

Eitt sindur norðanfyri víkina er ein lágur slætti, og har stóð ein strandaður 10-tonsari uppi á landi.

Tíggjutsarin, sum lá beint norðanfyri Vatnvíkina.

Hann er helst settur upp á land her fyri at royna at gera onkran skaða aftur, men er so ongantíð komin á sjógv aftur. Verður gingið frá honum og upp á bakkan norðanfyri, koma vit til smiðjuna.

Smiðjan. Aftanfyri sæst vatnið, sum var avgerandi fyri, at smiðjan varð lögð her.

Smiðjan var tann fyrsti bygningurin, sum føroyingar bygdu sær her. Hon er bygd í 1931, og stóð í dag í tveimum ørtum.

Norðast stóð tað, sum man hava verið tann upprunaliga smiðjan, meðan smiðirnir helst hava búð í tí sunnara skúrinum. Í hesum skúrinum sást onki til nakra smiðjuútgerð, men bert tað, sum hoyrir til ein vanligan búskúr, sum vit eftir hondini vóru vanir við at síggja teir. Eisini í sjálvari smiðjuni sóust koyggjusengur, men hesar eru helst komnar her, tá Nordafarstøðin yvirtók meginpartin av smiðjuarbeiðinum. Koyggjurnar vóru í fleiri rúmum í norðurendanum av smiðjuni. Vestureftir var eitt úthús bygt uppí, og hetta sá út til at hava verið brúkt sum goymsla til reservadeilir og annað; hendan dagin vóru tað tó tómar fløskur, sum settu sín dóm á hillasystemið her inni.

Inni á goymsluni í smiðjuni. Nú liggja bert fløskur á hillunum.

Uttanfyri her stóð ein essa, sum teir kønu hildu verða ógvuliga stóra. Tann blái parturin av bygninginum hevur verið sjálvst hjartað á smiðjuni.

Essan, ið stendur uttanfyri smiðjuna

Her inni var eitt stórt rúm, har eitt sindur av gamlari smiðjuútgærð stóð eftir. Her stóð m.a. ein mekaniskur hvørvisteinur og eitt langt arbeiðsborð, men heldur ikki her inni var nógv at síggja.

Smiðjan sædd norðanfrá.

Niðanfýri smiðjuna var ein lítil brúgv gjørd, sum í síni tíð man hava hoyrt til smiðjuna. Nakað var brotið av brúnni í dag, so hon man helst hava verið eitt sindur størri einaferð.

Á brúnni lógu ymsir motordeilir, nøkur rør, bummur og ein lína av onkrum slag, og hetta hevur allarhelst ligið her líka síðani føroyingar fóru.

Vit fóru nú til gongu norðureftir vestursíðuni á Lektaravíkini, ella Møllers vík, sum hon eitur á kortinum. Her var ein hampuligur ryggur at ganga uppá, og ovast uppi sást yvir á eitt nes, sum fleiri skúrar stóðu á.

Suður gjøgnum havnina av eini høvd við Møllers vík.

Innanfýri skúrarnar lá ein gamal lektari, sum í nøkur ár eftir kríggið varð nýttur sum handil. Tað er sjálvsagt eftir honum at víkin hevur fingið navnið Lektaravíkin, men tá lektarin varð nýttur sum handil, lá hann við syðra munnan á Vatnvíkini. Uttaná lektaranum lá eitt annað skip, men óvist er hvat hetta er fyri skip.

Vit gingu nú norður ígjøgnum, norðurum tað norðasta váta staðið í havnini. Her gingu tvær smælar víkir norðurúr Lektaravíkini. Vit gingu niður í ein dal her innast í víkini, og tað einasta, vit sóu her, vóru rovini av einum báti, men innast í báðum hesum ørmunum lá ein rúgva av ymsum rekaviði, sum helst stavar frá skúrum og brúm og øðrum, sum eftir hondini er farist aðrastaðni í havnini. Tá vit vóru komnir eysturum var lægsta fjøra, og vit skundaðu okkum tí suðureftir. Innanfýri nesið, ella tangan, har skúrarnir og lektarin lá, og nakað væl eystureftir er ein stór sandfløta, sum øll er undir í flóð, men sum tað saktans bar til at ganga yvirum nú. Á flóð hevði verið munandi longri at gingið, so her finga vit veruliga fatan av, hvussu stórur munurin er ímillum flóð og fjøru í havnini.

Innanfyri lektaran var eisini eitt sindur av hesum sama sandinum, og í honum funnu vit nógvan gamlan skipsvið. Vit hava seinni funnið útav, at hetta mugu verða seinastu rovini av “Tjaldrinum” og “Reykjanesi”, sum báðar fórust í Føroyingahavnini, og vórðu lagdar her í tí, sum teir eisini nevndu “Skipakirkjugarðurin”.

Vit leitaðu okkum nú til teir seks skúrarnar, sum vit høvdu sæð hinumegin víkina. Hesar skúrarnar fingur onkur reiðarí sær tíðliga í tíðini at goyma sína útgerð og fisk í. Okkum er sagt frá, at tað serliga vóru klaksvíksskip, sum nýttu hesar skúrarnar. Seinni í tíðini eru teir so umbygdir til vanligar útróðrarskúrar. Í hesum skúrunum lógu tey rovini, sum vit eftirhondini vóru so vanir at finna í gomlum útróðrarskúrum; ein gamal ovnur, eitt sindur av salti og aðrir smálutir, sum ongin hevur tíma at tikið heim aftur við sær. Tann skúrurin, sum stendur norðast á tanganum, hevur tó eina serliga søgu. Vaslev hevur í bók síni Grønlandsfiskeriet eina mynd av einum skúri, sum hann sigur varð nýttur til at hýsa meslingasjúkum monnum í 1935, og verður hendan myndin samanborin við hana omanfyri, er ongin ivi um, at hetta má verða tann sami skúrurin, sum stendur mest sum heilur enn.

Skúrarnir á Skildpadden. Skúrurin uttast til vinstri varð í 1935 nýttur til meslingasjúklingar. Aftanfyri hómast sandurin, har skip vóru lögð upp á flóð, tá umvælingar skuldu gerast á botnin á skipinum.

Seinni frættu vit, at aðrir í ferðalagnum í onkrum av hesum skúrunum høvdu funnið eitt brettið við árstalinum “1931” og nøkrum nøvnum á. Á kortinum hevur hesin tangin

fingið tað heldur skemtiliga navnið “Skildpadden”, men ivasamt man verða, um føroyingar nakrantíð hava brúkt hetta navnið. Vit kenna tó sum er onki annað navn. Áðrenn vit fóru avstað higani, vóru vit varir við, at tá flóð er, er hetta ikki bara ein tangi, men blívur ein oyggj, so um illa vildi til, kundu vit verið strandaðir her. So óhepnir vóru vit tó ikki, tí vit leitaðu okkum skjótt eystureftir. Tá vit fóru higani, søgdu vit samstundis farvæl við alt tað í Føroyingahavnini, sum hevði við skipsfiskiskapin at gera. Nú vóru bara útróðrarplássini eftir.

Vit gingu fyrst eitt fitt petti gjøgnum ein dal, áðrenn vit komu í eina aðra vík, sum vit seinni hava funnið útav er sjálv Birtuvíkin, har føroyski útróðurin í Grønlandi trakaði síni fyrstu spor. Her stóðu fleiri skúrar í einum trunka, meðan einstakir skúrar stóðu spjaddir ymsastaðni í víkini. Vit gingu nú tvørturum tað innasta av Eystnesi, og tá vit komu tvørturum sýnina, sóu vit beinanvegin eina rúgvu av skúrum í einum trunka á eystaru síðu á tí, vit seinni fingu at vita, var Dagmarsvík. Eisini í hesi víkini lógu einstakir skúrar aðrastaðni, og teir hava helst verið fleiri eina ferð í tíðini, tí fleiri toftir vóru eisini at síggja. Onkrir av skúrunum vóru vælhildnir, og tá vit komu til teir, lögdu vit beinanvegin til merkis, at her búði fólk í onkrum av teimum. M.a komu vit undir loftinum á einum opnum skúri fram á nakrar lítlar skinnjollur, so helst brúkti onkur grønlendari hendan skúrinn sum neyst, og vit hildu okkum eisini síggja, at fólk var í onkrum av skúrunum.

Tveir skúrar í Birtuvíkini. Fremri skúrun er skúrun, sum Birtiliias bygdi í 1934. Hesin allarfyrrsti útróðrarskúrun er sjálvandi nakað broyttur síðani tá.

Vit gjørdur tí ikki so nógv burturúr her. Tað skal eisini sigast, at nú høvdu vit gingið úr einum útróðrarskúri í annan á ymsum støðum í meira enn eina viku, og hesir líktist millum lítið og onki burtur frá øðrum skúrum, burtursæð frá teimum har fólk búði sjálvandi. Vit gjørdur tí skjótt av, og fóru til gongu suðureftir. Her møttu vit tveimum øðrum í ferðalagnum, og vit gingu allir fyra suður á ein kneysa mitt ímillum Dagmarsvík og tað næstu víkina, sum onkur vildi verða við, at hvalbingar høvdu hildið til í 30'unum.

Her hildu vit, at teir á jolluni fyrr ella seinni máttu sæð okkum, so vit bíðaðu í tolni. Vit sóu jolluna sigla framvið longur suðuri í havnini einar tvær ferðir, men hetta var helst við sjónvarpsmonnunum, so tá teirra upptøkur høvdu fyrsta rætt, noyddust vit bara at bíða. Tá gott og væl ein tími var gingin, kom jollan so endiliga fram. Vit sigldu fyrst inn í hesa eystastu víkina, at hyggja hvat har var, men vit fóru ikki uppá land her. Her stóðu nakrir skúrar, sum líktust øllum hinum, so vit vendu nøsini aftur móti Nukik. Á vegnum sigldu vit so framvið norðursíðuni á Norðaru Tvillingaoyggi, sum hon eitur á danska kortinum, og mín sann um vit ikki sóu nøkur skipanøvn málaði á klettin langt omanfyri sjóarmálan. Hetta var einasta staðið í allari havnini, vit lögdu merki til hetta fyrbrigðið, hóast tað sigst, at tað var vanligt at merkja sítt uppleggingarpláss av.

Tá vit komu aftur til Nukik, fylltir av dagsins upplivingum, vistu vit, at ein 60 ára føðingardagur skuldi haldast hetta kvøldið. Vit høvdu ikki verið leingi umborð, fyrr enn ein jolla við tveimum grønlandskum veiðumonnum legði at borði. Onkur av manningini hevði fingið samband við teir í bygdini, meðan vit vóru staddir onkustaðni innast í havnini. Teir høvdu spurt hesar menninar, um til bar at keypa eitt sindur av reinsdjórakjøti til hendan serliga dagin. Teir kundu ikki tá geva eitt greitt svar uppá, um hetta bar til, men nú vóru teir so hjá okkum, og prutta bleiv óført um prísin á hesum kjøtinum. Teir veiðumenninir, sum halda til í Føroyingahavnini um summarið, hava eina kvotu fyri, hvussu nógv teir hava loyvi at skjóta av reinsdjórum í part, so alt teir kundu selja uttanum vanligu handilsvegirnar, kundu teir selja afturat kvotuni, og hetta vóru teir sjálvsagt ovurfegnir um.

Grønlandskir veiðumenn selja okkum reinsdjór.

So hóast tað ikki longur er bannað føroyingum í Grønlandi at koma í samband við fólkið har býr, so endaði hendan ferðin við, at vit finga ferðilin av kensluni, bæði føroyingar og grønlendingar mugu hava følt, tá hesi bæði fólkasløgini, hóast forboðið, í 20'unum og 30'unum komu í samband við hvørt annað, tá danska yvirvøldin ikki sá.

Áðrenn føðingardagurin rættiliga byrjaði, royndi eg at spyrja meg fyri, um tað læt seg gera at senda eitt telegram av skipinum. Hetta hildu bæði skipari og stýrimaður fór at verða ov trupult, so Tóra guðdótturin, sum varð doypt henda sama dagin, mátti bíða eftir eini heilsan frá gubbanum í Føroyingahavnini, til hann dagin eftir kundi fara inn á posthúsið í Nuuk at senda henni eina heilsan.

1 Inngangur

1.1 Arbeiddsgongd

Vit hava nú verið ein túr í Føroyingahavnini og sæð, hvussu har sá út hendan dagin 18. august 1996. Men tá gekk søgan, um hví eg var við á hesi grønlandsferð, longu á sínum triðja árið. Summarið 1993 hekk eitt uppslag á Søgudeildini á Dvørgastígi 1, har sóknast var eftir trimum studentum. Ætlanin var, at hesir skuldu gera nakrar samrøður fyri eina verkætlan, sum kallaðist *Verkætlanin Føroyar - Grønland 1906-1940*. Hetta var ein verkætlan, sum Fróðskaparsetrið, Landsskjalasavnið, Illisimaturсарfík og Grønlands Landsmuseum og Arkiv høvdu tikið stig til, fyri at lýsa týðningin, hesar báðar tjóðirnar hava havt fyri hvørja aðra hetta tíðarskeiðið.

Eg søkti um at fáa hetta arbeiðið, og sjálvur triði fóru vit summarið 1993 undir at gera so nógv samrøður við gamlar grønlandsfararar, sum vit kundu. Sjálvsagda frágreiðingin uppá, at hetta var fyrsta stigið í verkætlanini, var tann, at hesir menn fækkaðust í hvørjum. Tá ið gjørt var upp, vóru tilsamans 103 samrøður gjørdar. Tveir av okkum fóru undir at skráseta samrøðurnar, og skrivaðu vit tá eina lýsing og eftirmeting av hesum arbeiði, sum fekk tað heldur skemtiliga heitið *Álit yvir arbeiðið og arbeiðsgongdina í innsavningini av heimildum í samband við verkætlanina Føroyar-Grønland (Færøske-grønlandske relationer)* (Isholm & Hammer 1993)

Í 1994 var onki gjørt frá okkara síðu við verkætlanina, tí tá var túrurin komin til grønlandsku starvsfelagarnar. Summarið 1995 fóru vit aftur til verka, og nú var endamálið at leita fram so nógv av øðrum keldutilfarið sum gjørligt. Síðani var ætlanin, at skriva eina ávegis yvirlitsgrein um føroysku fiskivinnuna í Grønlandi 1906-1940, har vit skuldu royna at bólka, og í stuttum lýsa ymsu evnini, sum vit hildu kundu verið tikið upp í seinni ritgerðum. Ein partur av hesum arbeiði var at lýsa keldutilfarið, vit høvdu savnað saman, og tað tilfarið, sum vit vistu, var til ymsastaðni. At enda í hesi greinini er eitt langt yvirlit við øllum teimum keldunum, vit vóru komnir fram á. Hesa greinina, sum vit ikki enn eru rættiliga lidnir við, hava vit valt at kalla: *Ávegis lýsing av føroyska grønlandsfiskiskapinum sum granskingarevni*. (Isholm & Hammer 1995) Í lýtuni er greinin 32 blaðsíður.

Tað var ongantíð ætlan mín at skriva høvuðsritgerð innanfyri hetta høvuðsevni, men tá ið síðugreinallesturin fór at halla, var áhugin fyri evninum blivin so stórur, at tað tyktist mær heilt náttúrligt, at taka okkurt av teimum evnunum vit vóru komnir fram til í arbeiði okkara til

høvuðsuppgávuevni. Ein fyrimunur var sjálvsagt, at vit longu høvdu gjørt eitt umfatandi savningararbeiði, og harafturat vildi tað verið stórt spell, um hetta keldutilfar ikki varð nýtt til víðari gransking.

Harafturímóti var ongantíð nakar ivi um, hvat serstakt evni eg skuldi velja burturúr rúgvuni. Føroyingahavnin eigur eitt serstakt pláss í føroyskari fiskivinnusøgu, og onkur tíðarskeið hesa farnu øldina, er helmingurin av útflutningi Føroya farin um hesa havn. Í sekstiárinum var Føroyingahavnin eisini undangongustað innan føroyska fiskatilvirking, soleiðis at skilja, at fólk, sum vildu uppbyggja eina flakavinnu í Føroyum, leitaðu sær hagar at læra seg, hvussu hetta skuldi gerast. Føroyingahavnin eigur eisini eitt serstakt pláss hjá einum stórum parti av Føroya fólki, tí árin 1930 til 1970 munnu mestsum allir fiskimenn hava verið har, og flestu teirra helst rættiliga ofta.

Tað, at føroyingar høvdu eitt stað á landi mestsum fyri seg sjálvar burturi í øðrum landi, er eisini eindømi í Føroya søgu, og tað at ein føroysk “bygd” lá her, sum brennidepil millum føroyska og grønlandska mentan, og millum hesar og ta ørgrynnu av útlenskum fiskivinnumentanum, sum hildu til í grønlandskum farvatni, vekir ein heilt natúrligan áhuga hjá føroyinginum. Føroyingahavnin er eisini vælegnað sum søguligt evni, tí evnið er so væl avmarkað bæði landafrøðiliga og í tíð. At undirritaði sjálvur eri ein føroyskur havnamaður minkar sjálvsagt ikki um áhugan.

Í tíð er Føroyingahavnin avmarkað til tíðarskeiðið, frá tí avgerð varð tikin um at lata hana upp fyri føroyingar í 1927, til tann síðsti vaktarmaðurin fór haðani í 1992. Hetta hevði verið eitt alt ov umfatandi evni til eina høvuðsritgerð, og verkætlanin snúði seg eisini um tíðarskeiðið fram til 1940. Tað var tí natúrligt at avmarka tíðarskeiðið, sum høvuðsuppgávan skuldi lýsa uppeftir til 1940. Undir krígunum lá havnin púra oyðin, og tá kríggið var liðugt, var so nógv broytt, at tíðarskeiðið eftir kríggið er ein heilt onnur søga. Tað er eisini ein avgjördur fyrimunur, tá farast skal undir at lýsa Føroyingahavnina eftir kríggið, at forsøgan er væl og virðiliga granskað.

Tá evnið at enda var avmarkað til *Føroyingahavnin - fram til 1940*, var bert eftir at fara undir arbeiðið. Í fyrstu syftu var endamálið heilt einfalt at lýsa søguna um Føroyingahavnina fram til 1940. Tað fyrsta, sum farið varð undir, var at lesa tað, sum er skrivað um føroyska fiskivinnu og nakað um grønlandska søgu, fyri at hava eitt høpið at seta evnið í, og samstundis finna tað sindri, sum hesar keldur hava at siga um sjálvt evnið. Samstundis varð

eisini við bílötum, kortum og øðrum keldum roynt at gera sær eina mynd av, hvussu Føroyingahavnin sá út.

Hetta síðsta var tó eitt rættiliga nyttuleyst arbeiðið. Tað var mær greitt, tá komið var í sjálva Føroyingahavnina, og hon als ikki líktist teirri myndini, sum eg hevði gjørt mær í høgðinum. Hendan grønlandsferðin lá annars ikki í kortunum, tá farið varð undir arbeiðið, men tá tað frættist, at Sjóntarv Føroya og Lions Club í Vágum ætlaðu sær at vitja ymsu útróðrarplássini á grønlandsku vesturstrondini, var verkætlanarleiðarin skjóttur at royna at fáa okkum við. Hetta eydnaðist, og tann 9. august 1996 mynstaðu vit báðir umborð á M/S Nukik sum matrósar. Hendan ferðin var sjálvandi sera motiverandi fyri at gera eitt dygdargott arbeiði, og eg tori at siga, at uttan vitjanina í Føroyingahavnini og teirri fatanini, hon gav, hevði uppgávan verið ein heilt onnur, um tað yvirhøvur hevði borið til at skriva hana. Her farið eg tí at nýta høvið at takka teimum, sum gjørdur ferðina møguliga, og teimum, sum vóru við á ferðini.

Á heysti 1996 lá uppgávuarbeiðið meir ella minni stilt, tí tá var eg við í arbeiðinum at fáa bókina *Teir tóku land* greidda til prentingar. Hetta er ein bók, sum abbi mín sáli Niels Juel Arge skrivaði handritið til í 1982. Áðrenn hann var komin so langt sum til at geva bókina út, fór hann undir bókarøðina um Stríðsárini, og tí kom hetta handritið at liggja eftir. Tað, sum var eftir at gera, var at binda teir ymsu partarnar saman, so bókin gjørdist ein heildarmynd av føroyska grønlandsfiskiskapinum áðrenn seinna heimsbardaga, at vita um tað, sum hann hevði skrivað, samsvaraði við tað, sum vit nú vistu um hendan partin av søguni, og so at finna myndir til bókina. Hetta arbeiðið lá so tætt uppá uppgávuarbeiðinum, at eg ikki var í iva um, at tað eisini kundi hjálpa mær í tí sambandinum. Her fór eg ikki skeivur, tí eg fekk rættiliga fitt av vitan burtúr serliga um føroyska fiskivinnu í Grønlandi í síni heild, men eisini heilt fitt um Føroyingahavnina. Eg loyvi mær tí at brúka hesa kelduna rættiliga frítt í uppgávuni.

Í januar 1997 arbeiddu vit aftur fyri verkætlanina, og tað, sum nú var á skránni, var at leita tey føroysku bløðini í tíðarskeiðinum 1924 til 1940 ígjøgnum, og taka avrit av tí, sum tey høvdu at siga um føroyska virksemd í Grønlandi. Hetta gjørdist beinanvegin eitt rúgvusmikið savn, men tá tað var lisið ígjøgnum, var komið fram til eina rímuliga fullfíggaða mynd av søguni um Føroyingahavnina, men enn vóru holini størri enn vitanin. Tað bar tó til nú, at gera sær eina ætlan um, hvussu uppgávan endaliga fór at síggja út, og so var at seta tær viðkomandi keldurnar á rætt stað í hesi beinagrind.

Síðani koma vit til tað, sum mest arbeiði hevur verið av, og tað var at kanna ymiskt skjalatiltak, sum er funnið fram á Ríkisskjalasavninum. Fyrst var eg ein túr í Keypmannahavn, fyri at finna útav hvar viðkomandi tiltak var at finna, og hetta tiltakið havi eg so litið fingið til láns á Lesistovuni á Landsskjalasavninum. Fleiri ferðir havi eg hildið meg gjørt nóg mikið við hetta arbeiðið, men tá ein tíð er fráliðin, havi eg avgjørt at kanna meir, og endin var, at skjalatiltakið frá øllum tíðarskeiðinum er gjøgnumgengið.

So hvørt sum skjalargávan er vaksin, og bókmentir og keldur av øðrum slag eru lagstar afturat, er tørvinur eisini vaksin á at finna eina problemorðing, sum kundi hjálpt mær at fáa skil uppá alt hetta nógva tiltakið. Eftir at hava hugsað um allar møguligar spurningar, eri eg komin til, at umframt at lýsa søguna um Føroyingahavnina fram til 1940, er endamálið við uppgávu eisini, at svara spurninginum

um danskir myndugleikar lótu Føroyingahavnina upp fyri føroyingum, í eini roynd at varðveita aldargamla avbyrgingarpolitikkin, hóast túsundtals fiskimenn fiskaðu í grønlandskum farvatni?

1.2 Bygnaður

Fyri at svara hesum spurningi, er fyrst neyðugt at lýsa avbyrgingarpolitikkin, sum danskir embætismenn høvdu at halda seg til í umsiting síni av grønlandskum viðurskiftum. Grundarlagið undir avbyrgingarpolitikkinum byrjaði longu, tá Hans Egede tók land har, so hesin parturin er mestsum eitt grønlandssøguligt baksýni. Í kapitli 2 verður støðan hjá myndugleikunum til avbyrgingarpolitikkin um tað mundi føroyingar byrjaðu at leita sær til Grønlands viðgjörd, og stutt verður eisini trivið í móttøðuna ímóti avbyrgingarpolitikkinum, sum hevði tikið seg upp í Danmark.

Síðani fara vit veruliga undir at lýsa søguna um Føroyingahavnina. Í kapitli 3 verður lagt út við at greiða frá fyrstu ynskjunum um eina havn í Grønlandi, og síðani fylgja vit gongdini til danskir myndugleikar lata havnina á Ravnoynni upp. Hetta vóru tey fyrstu rættindini, føroyingar fingi í Grønlandi. Tá ið Føroyingahavnin var latin upp, vóru hesi rættindini og støðin, sum var bygd á Ravnoynni, flutt í Føroyingahavnina. Hetta er tí grundarlagið undir søguni um havnina, og tí verður eitt sindur gjørt burtúr árinum 1926 á Ravnoynni.

Tá flutt var í Føroyingahavnina í 1927, var føroyska fiskivinnan í Grønlandi eitt politiskt stórmál, so í kapitli 4 fara vit at hyggja at tí leiklutinum, sum Føroyingahavnin hevði í hesum

máli. Í hesum partinum verður eisini roynt at lýsa hetta fyrsta árið í Føroyingahavnini, fyri líkasum at fáa øll viðurskiftini har sett uppá pláss, áðrenn farið verður víðari í søguni. At enda í hesum kapitli er ein lýsing av støðuni hjá ávíkavist donskum myndugleikum, grønlendarum og føroyingum til havnina, nú hon var latin upp. Í samband við at tað í juni 1997 vóru 70 ár liðin síðani Føroyingahavnin lat upp, skrivaði eg eina grein í Viðskeranum um leitingina eftir havnini (Isholm 1997a) og eina um tey fyrstu føroysku skipini har (Isholm 1997b).

Upprunaliga var ikki ætlanin, at hesir fyra fyrstu kapitlarnir skuldu fylla meir enn helvtina av uppgávuni, men tá gongd var komin á skriviarbeiðið, var eg skjótt greiður yvir, at øll søgan um Føroyingahavnina áðrenn 1940 var so umfatandi, at hon ikki øll kundi fáa pláss innanfyri teir karmarnar, sum eru lagdir fyri eina høvuðsuppgávu. Eg havi tí valt at leggja stóran dent á árin til og við 1927 í uppgávuni, meðan viðgerðin av gongdini frá 1928 til 1940 øll verður at finna í 5. kapitli. Hetta evnið er lítið viðgjørt frammanundan, so alt hetta langa tíðarskeiðið kann sjálvandi ikki viðgerðast til lýtar í einum einstøkum kapitli. Eg havi tí valt at viðgerða ymsu tættirnar í søguni um Føroyingahavnina frá 1928 til 1940 í nøkrum fylgisøgum, sum síðani verða nýttar sum kelda til 5. kapitul. Hetta verður sostatt eitt slag av samandrætti av hesum fylgjusøgnum, har serligur dentur verður lagdur á tey viðurskiftini, sum hava týðning, tá spurningurin omanfyri skal svarast. Tær fimm fylgisøgurnar verða lagdar fyri seg sum fylgiskjøl til uppgávuna, og kelduávísingarnar í fylgisøgnum vísa til keldulistan aftast í uppgávuni.

Í fyrstu fylgisøguni fara vit at hyggja at, hvussu havnin, umframt upprunaliga endamálið við at virka sum uppleggingarpláss, vinnuliga varð nýtt, fyri at fáa meir burturúr grønlandsfiskiskapinum. Í lýsta tíðarskeiðinum er tað serliga dampararnir, sum blivu sendir upp við salti o. ø. og fóru heimaftur við fiski, talan er um. Hesir gjørdu tað møguligt hjá skipunum at fiska í eitt longri tíðarskeið. Í hesi fylgisøguni verður eisini komið inn á ymsar ætlanir um at útbyggja havnina í aðrar mátar, sum ongantíð vóru framdar í verki. Í søgunnar eftirklóskapi, kunnu vit eisini spyrja, hví gongd ikki áðrenn kríggið varð sett á tær stóru vinnuligu útbyggingarnar, sum komu eftir kríggið.

Í fylgisøgu 2 verður komið inn á tvær ábøtur, sum vóru gjørdar í Føroyingahavnini. Hesar eru stovnseting av smiðju og bygging av sjúkrahúsi. Bæði málini verða lýst, samstundis sum hugt verður at, um hesar útbyggingar kunnu vera partur av ætlanunum hjá donsku myndugleikunum, sum eru nevndar í spurninginum omanfyri.

Tvey onnur fyrbrigdi settu eisini sín dóm á Føroyingahavnina áðrenn kríggið, og tey eru útróðurin, sum byrjaði í Føroyingahavnini í 1934, og sjómansheimið, sum føroyingar bygdu har í 1936. Her er talan um tvey fyrbrigdi, sum fylgdu við føroysku fiskivinnuni í Íslandi, og tað var tí ikki óvæntað, at tey eisini komu aftaná fiskimonnum til Grønlands. Um føroyski fiskiskipaflotin hevði funnið sær aðrar leiðir, á sama hátt sum undir Íslandi og Grønlandi, er lítið at ivast í, at hesi bæði fyrbrigdini eisini høvdu komið aftaná har. Fyri føroyingar komu bæði sjómansheimið og útróðurin at seta stóran dóm á lívið í Føroyingahavnini. Hvussu hesi vóru fingin í lag, er evnið í fylgisøgu 3.

Í 1937 mistu føroyingar einkaréttin til Føroyingahavnina, tí tá var hon latin upp fyri skipum úr øllum heiminum. Í teimum kannaðu keldunum er ikki so nógv at finna um hendan partin av søguni. Tað tykist, sum hetta var ein spurningur, sum uttanríkisráðið tók avgerð um, og tí hevði ein leiting á skjalagoymsluni hjá teimum verið neyðug fyri at lýst hendan spurning í æsir. Tað er tó bert spurningurin um hví Føroyingahavnin gjørdist altjóða havn, sum er eitt sindur trupul at svara. Viðvíkjandi avleiðingunum av hesum, tað sum bleiv bygt í hesum sambandi o.s.fr., er kannaða keldutilfarið nøktandi. Hóast keldutilfarið er nakað tunt her, verður í fylgisøgu 4 eisini roynt at samanbera grundgevingarnar fyri at lata havnina upp fyri øllum heiminum við grundgevingarnar, sum á sinni vóru fyri at lata føroyingar sleppa at nýta havnina.

Fimta og síðsta fylgisøgan verður nógv tann longsta, og hon hevur sum so onki samband við setta spurningin. So hvørt sum havnin bleiv útbygd, gjørdist meir og meir lívligt har. Ætlanin við hesi fylgisøguni er at gera eina fólkalívsfrøðiliga lýsing av virkseminum í havnini. Fylgisøgan er býtt upp í 3 partar. Fyrsti parturin er ein lýsing av tí arbeiðinum, sum føroyskir fiskimenn skuldu gera, tá teir vóru í havn. Annar partur er ein lýsing av uppgávunum hjá teimum, sum høvdu sítt dagliga arbeiði á landi í Føroyingahavnini. Triði parturin er ein lýsing av tí sambandinum, sum var ímillum manningarnar og fólkinum á landi, føroyingar og grønlendingar, sambandið gjøgnum telegrafstøðina og sambandið, føroyski fiskimaðurin hevði við familju og heim á hesum oyðiplássinum langt burturi heimanífrá.

Endað verður við eini niðurstøða, har eg skal royna at svara spurninginum, sum er settur frammanfyri.

1.3 Keldurnar

At hendan høvuðsritgerð er ein partur av eini størri verkætlan, hevur gjørt, at keldugrundarlagið er størri, enn tað vanliga letur seg gera til høvuðsuppgávur. Hetta er sjálvsagt ein fyrimunur, tí jú fleiri keldur vit hava at byggja á, tess meiri vita vit um søguna, vit hava valt okkum at viðgera. Umfatandi keldugrundarlagið ger tó eisini, at arbeiðið við at granska allar keldurnar gerst størri. Í hesum partinum verða keldurnar býttar upp í fyra bólkar, og roynt verður at lýsa tær týðningarmiklastu av teimum. Keldubólkarnir eru: Bókmentir, bløð og annað prentað tilfar, samrøður við grønlandsfararar og at enda skjalatiltfarið.

1.3.1 Bókmentir

Tá fingist verður við føroyska fiskivinnusøgu áðrenn seinna heimsbardaga, eru tað serliga trý bókaverk, sum geva okkum eitt grundarlag at arbeiða út frá. Hetta eru bøkurnar *Fiskiveiði - fiskimenn 1850-1939* hjá Erlendi Paturssyni, *Føroya Siglingarsøga* hjá Poul Nolsøe og tær báðar *Færøske sluppfiskere* og *Fiskafólk* hjá Jóan Paula Joensen.

Í fyrsta bindi av verki sínum hevur Erlendur Patursson bytt fiskivinnusøguna upp í ymsar leiðir og ymsar veiðuhættir, meðan hann í øðrum bindi leggur dent á at lýsa ymisk afturvendandi mál, serliga slík, sum hava havt týðning fyri fiskimannin. Hetta er ikki so løgið, tí verkið er skrivað av formanninum í Føroya Fiskimannafelag í samband við, at felagið fylti fimmti. Harafturat kemur, at høvuðskeldan hjá Erlendi er *Løgtingstíðindi* upp ígjøgnum tíðirnar, og hetta sæst aftur í uppbygnaðinum, sum rættiliga nágreiniliga býtir ymisku málini upp á sama hátt, sum lögtingið hevur bólkað tey. Hetta hevur sjálvandi eisini samband við, at høvundurin í langt áramál sjálvur var lögtingsmaður fyri Tjóðveldisflokkinn. Vit eiga tí at brúka hesa kelduna við tí fyrivarni, at hann, sum formaður í bæði Fiskimannafelagnum og Tjóðveldisflokkinum, má metast at verða alt annað enn neutralur.

Hetta hevur tó ikki so stóran týðning, tí sterka síðan við bókaverkinum er alt tað nógva taltílfarið, sum hann hevur leitað fram. Nakað nógv av hesum taltílfarinum kann leiðast aftur til teir *Fiskeriberetninger*, sum Ministeriet for landbrug og fiskeri gav út á hvørjum ári frá 1911 til 1949. Síðsta árið, hendan keldan nevnið føroyska fiskivinnu, er í 1938, og tað er eisini har, taltílfarið endar hjá Erlendi. Men afturat hesum tilfarinum koma eisini nøkur áhugaverd tøl, sum hann má hava fingið til vega í Fiskimannafelagnum. Her skal serliga nevast gjølligu yvirlitini fyri 1937. Enn minni týðning fær møguligi vandin fyri, at bøkurnar

eru politiskt litaðar, tá havt verður í huga, at tær bert skulu brúkast í innleiðandi arbeiðinum, fyri at fáa eitt fyribils yvirlit yvir søgugongdina, sum skal kannast nærri.

Annað høvuðsverkið um føroyska fiskivinnusøgu áðrenn 1940 er *Føroya Siglingarsøga*, sum Páll J. Nolsøe hevur givið út. Fyrsta bindið kom í 1955, og tað higartil síðsta, nummar 14, kom í 1991. Í hesum verki roynir Páll at lýsa siglingarsøguna hjá ymsu økjum í landinum. Hann var ikki komin alt landið runt, tá hann doyði, men møguliga tekur onkur um endan og fullførur verkið. Serliga er stórur saknur í søguni um skip og reiðarí í Havn. Saknur er eisini í skipasøguni hjá Norðoyggjum, men hetta hevur J. Símun Hansen bøtt um við bókum sínum *Havið og vit I og II*. Í mun til verkið hjá Erlendi Paturssyni, sum er evnisuppbýgt, eru hesar 14 bøkurnar býttar upp í bygdir, sum aftur eru býttar í reiðaríni í bygðini, sum síðani eru býtt í ymsu skipini, sum reiðaríð hevur átt. Hetta er ein greið uppbygging, men hon missur í stóran mun meining, tá høvuðsdenturin í verkinum er lagdur á at greiða frá lívssøguni hjá ymsum skiparum. Trupulleikin kemur í, tá sami skipari ofta hevur verið á fleiri skipum, og í rættiliga nógvum førum verður ein og sami skipari umtalaður á júst sama hátt í fleiri bókum. Út frá innihaldinum í bókini, vildi eg hildið, at tað tilfarið, sum Páll her hevur lagt fram, hevði verið betur frágingið, um tað var ein søga um føroyskar skiparar.

Ein stórur partur av verkinum er endurgeving av søguligum keldum, sum t. d. samrøðum, blaðgreinum og øðrum. Her eru eisini dømi um, at sama keldan er endurprentað í fleiri bindum, og tað tykist eisini, sum ov lítil dentur hevur verið lagdur á at kanna trúvirðið í keldunum. Tvørleikarnar hetta kann geva, kunnu t. d. lýsast við einum fyri hesa uppgávuna sera áhugaverdum spurningi. Hvør var fyrsti skipari í Føroyingahavnini? Her sigur Páll Nolsøe í tveimum førum, at Jóan Petur Madsen sum skipari á “Vesthavet” var fyrstur (Nolsøe 1963: 160 og 1985: 72), og einaferð, at Jákup Nielsen var fyrstur (Nolsøe 1965: 136-38). Vit mugu tí taka fleiri av upplýsingunum í verkinum við fyrivarni. Eg ivist ikki í, at hetta verkið er hent, tá bygda- og skipasøgur skulu skrivast, men tá serstøk evni í fiskivinnusøguni skulu viðgerðast, ger uppbyggingin tað trupult at nýta.

Ein serligur trupulleiki við hesum báðum høvuðsverkunum um føroyska fiskivinnusøgu er, at tær eru líka víðgongdar hvør sín veg í søguuppfatan. Erlendur Patursson er so materialistiskur í síni uppfatan, at tað nærum eydnast honum at gjøgnumganga alla fiskivinnusøguna uttan at nevna ein einasta persón ella skip við navni. Páll Nolsøe er á hinum bógvinum so idealistiskur, at alt verk hansara byggir uppá stórar reiðarar og raskar skiparar, meðan søgan sjálv bert er at finna í brotunum um hesar menn. Stórur saknur er tí á einum

yvirlitsverkið um føroyska fiskivinnusøgu, sum er skrivað eftir eini søgufatan, sum liggur onkustaðni ímillum tey bæði gomlu verkini.

Siðsøguliga er føroyska fiskivinnusøgan áðrenn seinna heimsbardaga væl lýst í verkunum hjá Jóan Paula Joensen professara. Eg loyvi mær her serliga at nevna doktararitgerð hansara frá 1975 *Færøske sluppfiskere*, sum gevur okkum eina góða lýsing av lívinum hjá fiskimanninum umborð á sluppunum. Tá Føroyingahavnin kom í, gjørdist hon ein partur av hesum lívinum, tí alt samband hesir menn høvdu við land, teir fyra mánaðarnar teir vóru í Grønlandi, skuldi ganga um hesa havn. Ein siðsøgulig lýsing av lívinum í Føroyingahavnini gerst sostatt eitt meir ella minni beinleiðis ískoyti til hesa ritgerð. Hin bókin, eg kundi hugsað mær at nevnt, er *Fiskafólk* frá 1982, sum gevur eina greiða siðsøguliga lýsing av tí samfelagnum, sum fiskimenninir fóru frá um vári og komu heimaftur til um heysti.

Heilt nógv er til av bókmentum um ymisk grønlandsk viðurskifti, men hóast hetta, so er ikki nógv skrivað um nýggjari grønlandska søgu. Av teimum bókum eg havi lisið, fyri at finna eitt grønlandskt høpið at seta søguna um Føroyingahavnina í, farið eg serliga at nevna tvey yvirlitsverk. Hesi eru *Grønland* hjá Finn Gad frá 1984, sum viðger alla søguna, meðan Axel Kjær-Sørensen heldur seg til hesa síðstu øldina í bókini *Danmark-Grønland i det 20. århundrede - en historisk oversigt* frá 1983. Tríggjar aðrar bókur um grønlandska søgu skulu nevast. Tann fyrsta er bókin hjá O. Bendixen frá 1930 *Grønlandsfiskeriet, dets historie og fremtidsmuligheder*, sum, hóast hon er bæði gomul og skrivað av einum manni, sum vildi linka um grønlandsstongsulin, gevur eitt gott yvirlit yvir fiskivinnuna í Grønlandi, tá føroyingar fóru at leita sær hagar. Tann næsta er ein bók, sum Jørgen Viemose gav út í 1977, við navninum *Dansk kolonipolitik i Grønland*, og hendan bókin er ikki óvæntað um danska hjálandapolitikkin í Grønlandi gjøgnum tíðirnar. At enda eigur bókin *Grønlændernes egne samfundsorganer* at verða nevnd. Hana skrivaði Knud Oldendow, sum var landfúti í Godthaab, tá Føroyingahavnin lat upp, í 1936. Tað er helst hesin sami Knud, sum tá æt Honoré-Petersen, sum kom við hugskotinum um, at nýggja havnin skuldi eita Føroyingahavnin.

Ein onnur bók um grønlandsk viðurskifti eigur at nevast. Ikki tí hon hevur havt stóran týðning fyri uppgávuárið, men tí ein søga, um hvussu tilvildarlig ting kunnu vera, so líðandi hevur knýtt seg at henni. Hetta er eitt eintak av bókini *Grønland i forvandlingens tegn*, sum Cai Schaffalitzky de Muckadell, sum er serliga kendur fyri at hava skrivað nógvar dreingjabøkur í síni tíð, hevur skrivað. Eg keypti mær hesa bókina fyri 40 krónur í einum antikvariati í Danmark, beint áðrenn avgerðin varð tikin um at skriva høvuðsuppgávu um

Føroyingahavnina. Eftir at hava verið ígjøgnum alt tilfarið til hesa uppgávu eri eg ikki komin fram á nakra eldri mynd av Føroyingahavnini enn hana, sum Muckadell hevur í bók síni. Bókin bleiv uppafur meira serlig fyri meg, tá eg, ein dagin eg hevði sitið og hugt nógv skjalatilfar ígjøgnum, helt meg kenna navnið, sum stendur í bókini, aftur. Eg fór aftur at leita í skjølunum um tað bar til at finna hesa undirskriftina aftur, og jú mín sann, har var ongin ivi. Tað var sjálvur kontrollørurin, Johan Møller, sum var høvuðspersónurin í allari søguni um Føroyingahavnina, sum hevði átt bókina. Tað kann ikki sigast annað enn, at tað kendist ikki sørt lógið, at sita við bókini, har elsta myndin av húsunum í Føroyingahavnini er í, og samstundis vita sær, at Møller, sum eg var komin at kenna so væl gjøgnum alt keldutilfarið, meir enn so kann hava sitið inni í hesum somu kontrollørhúsunum við júst mínum eintaki av hesi bók í hondunum.

Í nógvum bókum verður komið inn á Føroyingahavnina, men í flestu førum er tað sera lítið, sum er skrivað í hvørjari bók. Einasta bókin, sum er skrivað beinleiðis um Føroyingahavnina, er bókin *Grønlandsfiskeri*, sum Aage Barthold Vaslev gav út í 1948. Hetta er ein umarbeidd útgáva av teirri bókini, sum bleiv prentað sum framhaldsbók í Dimmalætting veturin 1939-40. Tá kallaði hann bókina *Med 2000 færingar paa grønlandsfiskeri. En grønlandsekspedition, der forlængede fiskesæsonen ved Vestgrønland med to maaneder*.

At enda eiga nakrar bøkur at verða nevndar, sum føroyskir fiskimenn hava skrivað. Serliga eru tað greinarnar um ferðirnar hjá “Knørri” í Grønlandi árinum 1925-1927, sum skiparin Jens Pauli í Dali skrivaði í Varðanum bind 6-8, sum hava stóran áhuga í samband við hesa uppgávuna. Av øðrum bókum kunnu nevast *Minniligar hendingar* hjá Edvardi í Svínøi, *Jól á Halanum* hjá Hans Pauli Johannesen, og bøkurnar hjá Hans J. Ellingsgaard *20 ár til skips* og *Birita*, og ikki at gloyma bókin um *Føroysku sjómannsmissionina í 25 ár*, sum stovnarin av sjómansheiminum Lívð, Alfred Petersen, skrivaði í 1948. Umframt at geva innlit um ymiskt Føroyingahavnini viðvíkjandi, eru hesar bøkur eisini frálíkar lýsingar av, hvat tað vildi siga at verða fiskimaður tey árinum, vit hava valt okkum at arbeiða við.

Á Århus universitet eru tvær høvuðsuppgávur skrivaðar um føroyska fiskivinnu í Grønlandi. Tann eldra er *Færøfiskeriet ved Grønland i 20'erne - kampen om færøske fiskeres adgang til fiskeri i grønlandske farvande 1924-27*, sum Søren Spanner læt inn í 1982. Hin er *Grønlandsoverenskomsten 1939 - en analyse af Staunings og Statsministeriets socio-økonomiske og nationalpolitiske motiver til imødekomme af de færøske krav om udvidede fiskerirettigheder ved Grønland i januar 1939*, sum Henning Mosegaard Kristensen læt

próvdómarunum í august 1997. Fyri mína uppgávu hevur uppgávan hjá Søren Spanner verið serliga gevandi.

Í uppgávu síni roynir Spanner at greiða frá gongdini frá tí føroyingar søkja um rættindi í Grønlandi í 1924, og fram til at lógin um, at føroysk skip kundu fiska inn til skerini á einum ávísum øki, varð lýst 30. mai 1927. Í hesum sambandi hevur hann verið ígjøgnum skjalatilfar hjá Grønlandsstýrinum og Fólkatingsins Grønlandsnevnd hesi somu árin. Við hesum tilfarinum sum høvuðsgrundarlag, gevur Spanner okkum eina greiða lýsing av øllum tí stóra politiska málinum um føroyska fiskivinnu í Grønlandi hetta stutta tíðarskeiðið. Spanner leggur høvuðsdentin á tað, sum hendi í Keyptmannahavn millum politikkarar og umsitingina, men hann dregur eisini støðuna hjá føroyska fiskiskipaflotanum uppí, eins og hann greiðir frá hendingum í Grønlandi, sum kunnu hava havt týðning fyri málið. Tað er ein veikleiki hjá Spanner, at hann ikki hevur gjøgnumgengið tilfar, sum er á føroyskum. Tá føroyskt keldutilfar skal gjøgnumgangast uttan at taka tað við, sum er á føroyskum, sigur tað seg sjálvt, at sambandssíðan kemur at standa nógv sterkari enn sjálvstýrissíðan. Eg haldi tó ikki, at hetta hevur gjørt so stóran skaða fyri uppgávuna hjá Spanner.

Meðan Spanner tekur allan grønlandsspurningin sum heild til viðgerar, skulu vit í hesi uppgávuni bert hyggja at einum parti av øllum hesum stóra máli. Heilt tíðliga blívur grønlandsspurningurin býttur upp í fleiri partar. Høvuðsmálið er at fáa loyvi at fiska innanfyri, og so komu ein rúgva av minni spurningum afturat so líðandi. Endamálið við hesi uppgávuni er at lýsa Føroyingahavnina, og hetta byrjaði alt við einum ynski frá føroyingum um at fáa atgongd til land. Av tí at eg bert havi kannað ein part av eini størri heild, er tað kanska ikki so lægið, at eg komi til eina aðra niðurstøðu enn Spanner ymsa staðni, tí mítt sjónarhorn er ikki tað sama, og tað ber mær betri til at síggja hvønn leiklut, spurningurin um eina havn hevði í størri hópnum. Eg eri tó ikki í iva um, at tað hevði verið ógjørligt at komið so langt afturum keldurnar, um eg ikki hevði høvuðsuppgávan hjá Spanner at halda meg til í kelduviðgerðini. Hetta er við øðrum orðum eitt frálíkt dømi um, hvussu vit byggja uppá herðarnar á hvørjum øðrum.

Verri er við høvuðsuppgávuni hjá Henning Mosegaard Kristensen. Í síni uppgávu viðgerð hann bara spurningin um, hvussu komið var fram til avtaluna, sum danskir myndugleikar gjørdu við føroyingar í grønlandsmálinum í 1939. Av tí, at kríggj brast á hetta sama árið, fekk hendan avtala lítlan og ongan týðning fyri mína høvuðsuppgávu. Afturat tí kemur, at tað bert er ein lítil partur av uppgávuni hjá Henning Mosegaard Kristensen, sum viðger sjálvt grønlandsmálið. Ístaðin roynir hann at blanda fleiri onnur stórmál, sum serliga høvdu týðning

fyri sjálvstýrisrørsluna í tríatiárunum, saman við grønlandsmálið. Á henda hátt kemur hann til ta niðurstøðu, at tað var í eini roynd at lætta um tað tjóðskaparliga trýstið, at Stauning fekk avtaluna frá 1939 í lag. Í uppgávu síni hevur Mosegaard Kristensen eina sera einsporaða mynd av føroysku sjálvstýrisrørsluni. Í negativu lýsing síni kemur hann til ta niðurstøðu, at onki skil var í henni, at føroyingar á ongan hátt høvdu kunna stýrt sínum egna landi o.s.fr. Í hinum borðinum eru danskir myndugleikar, sum mugu taka sær av hesum fátæka landi, hóast teir fáa stóra mótstøðu ímóti sær. Sjálvandi vita teir, hvat í longdini er tað rætta at gera, sjálvt um føroyingar ikki duga at síggja tað við teirra stutta tíðarhorisonti. Við hesi slagsíðuni verður tað uppaftur verri at brúka høvuðsuppgávuna sum keldu, tá havt verður í huga, at Mosegaard Kristensen bert nýtir keldur á donskum málið, hóast bæði Tingakrossur og Dagblaðið eru uppførd í keldulistanum. Tá hann vísir til eina keldu, t.d. blaðgrein skrivaða á føroyskum, so hevur hann annaðhvørt lisið brot, sum hava verið tikin við í onkrum aftursvari á donskum, ella eisini hevur hann funnið umsetingar av ávísnum greinum millum skjalatilfarið hjá donsku myndugleikunum. Við teimum niðurstøðunum, sum hann kemur til føroysku sjálvstýrisrørsluni viðvíkjandi, kann hetta á ongan hátt verða nøktandi arbeiði.

1.3.2 Annað prentað tilfar

Tá arbeitt verður við einum evni úr føroya søgu, sum hevur eina politiska síðu, er sjálvsagt, at byrja við at gjøgnumganga *Løgtingstíðindi*, fyri at fáa eitt grundleggjandi yvirlit yvir søgugongdina. Hetta havi eg eisini gjørt í hesum førinum, og nógv av tí tilfarinum, sum har er til skjals, hevur verið hent at havt við hondina gjøgnum alt arbeiðið. Tilfarið í *Løgtingstíðindum* er fyri tað mesta dokumentariskt tilfar, sum greiðir frá støðuni hjá Løgtinginum. Av og á ber til at lesa álit, har støðan hjá møguligum minnilutum eisini kemur til sjóndar, men ein avgjörður veikleiki er, at orðaskiftið ikki er niðurskrivað. Vit fáa tí bert fatur í niðurstøðunum, meðan grundgevingar og tvídráttir eru verri at fáa eyga á.

Við *Løgtingstíðindunum* ber væl til at fáa eitt gott yvirlit yvir søgugongdina, og út frá tí gera sær nakrar tankar um, hvat víðari skal arbeiðast við. Tað hevði tí verið ynskiligt, um tað var møguligt út frá tí uppbýtinum, sum er í *Løgtingstíðindum*, at fingið hendur á skjalatilfarinum, sum Løgtingið hevur havt. Hetta royndi eg í byrjanini, tá leitast skuldi eftir skjalatilfari, men sigast má, at sera lítið kom burtúrur hesum arbeiði. Eg hevði annars vónað, at tað fór at bera til at finna skjøl í Løgtingsarkivinum, og í teimum funnið slóðir til onnur skjalasøvn. Trupulleikin var, at Løgtingsarkivið ikki er so væl uppbýtt og lætt atkomuligt sum ynskjandi, og harafturat vóru sum oftast bert fá ella slett ongi skjøl í teimum málunum, eg royndi meg við. Eg eri tó ikki í iva um, at tað hevði verið føroyskari søgugransking til stórt gagn, um

Løgtingsarkivið varð skipað eftir sama leisti sum Løgtingstíðindi. Á henda hátt hevði borið til beinleiðis frá innleiðandi kanningunum av Løgtingstíðindunum at koma fram til skjalatiltak, sum kann leiða í allar møguligar ættir.

Ein onnur almenn kelda eru *Beretninger og kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland* fyri árin 1925 til 1943. Hesar frágreiðingarnar, sum Grønlands Styrelse gav út, svara til okkara Kunngerðablað, Løgtingstíðindi og aðrar almennar frágreiðingar alt savnað í einari útgávu. Her eru allar tær lógirnar at finna, sum høvdu týðning fyri Føroyingahavnina. Týðningarmiklast eru tó tær frágreiðingarnar, sum eru frá landsráðsfundunum. Hetta er mest sum einasta keldan, har til ber at finna fram til, hvat sjónarmið grønlendingar høvdu um føroysku fiskivinnuna og Føroyingahavnina. Umframt hetta er eisini heilt fitt av taltílfari í hesum bókunum, og aftast eru tey hagtølini, sum Grønlands Styrelse læt gera undir krígnum, tá onki samband fekst við Grønland. Viðmerkjast skal tó, at taltílfarið, eg havi nýtt, var fingið til vega áðrenn aðrastaðni, men tað skaðar ikki, at enn ein kelda vátar, at hald er í tølunum.

Fleiri tíðarrit og aðrar serligar útgávur komu í samband við alt grønlandsmálið. Her skulu bert nevast tíðarritið *Det ny Grønland*, sum felagskapurin við sama navni gav út, og stríðsritið hjá Skipara- og Navigatørfelagnum, *Danmark Færøerne og Grønland*.

Tað síðsta, sum skal nevast av prentaðum tílfari, eru tey nógvu bløðini. Sum áður nevnt, so gingu vit ígjøgnum øll tey føroysku bløðini í tíðarskeiðinum 1924-1940 í sambandi við Verkætlanina Føroyar-Grønland í januar 1997. Hetta gjørdur vit úti á Landsbókasavninum í Havn, og har tóku vit avrit av tílfari, sum hevði nakað við grønlandsspurningin at gera. Síðani kliptu vit greinarnar til, og límaðu tær á A4 ørk. Øll hesi ørkini vóru síðani lögð í kronologiska raðfylgju. Úrslitið var, at 6 stór ringbind við blaðtílfari lógu til skjals. Seinni havi eg lisið alt hetta tílfarið ígjøgnum, bæði fyri at fáa eina mynd av øllum spurninginum sum heild, sæddum úr einum føroyskum sjónarhorni, og fyri at leita fram tílfarið, sum var at finna um Føroyingahavnina. Hetta síðsta tílfarið havi eg síðani sett inn í beinagrindina, sum arbeitt hevur verið eftir.

Meðan saknur var í ymiskum sjónarmiðum í Løgtingstíðindum, er tað øvugta galdandi fyri bløðini. Í teimum síggja vit, at grønlandsspurningurin tey flestu av hesum árunum verður gjørdur til tað heilt stóra politiska stríðsmálið. Men keldutílfarið gevur eisini eina greiða mynd av, at talan fyrst og fremst er um eitt mál, sum flokkarnir kundu brúka sínar millum. Yvirfyri donskum myndugleikum var støðan nógv greiðari, enn politisku greinarnar bera boð um. Grønlandsmálið var væl egnað til flokspolitiska nevaleikin, tí so avgerðandi partar av

málinum lógu uttanfyri valdið hjá føroysku flokkunum, og talan var ikki um at taka frá nøkrum í Føroyum, fyri at geva nøkrum øðrum, men bert um at taka til Føroya. Politiskt er sera ringt at síggja nakra linju í málinum, tí sjálvstýrismenn vilja hava rættindi í ríkinum, og teir vilja ikki, at grønlendingar skulu verða eftirspurdir, meðan sambandsmenn grundgeva við, at tað bert er gjøgnum ríkið, at vit høvdu nøkur rættindi í Grønlandi. Men sambandsmenn eru bangnir fyri at krevja ov nógv, og síðani kemur Noreg uppí málið, og hetta gruggar tingini uppáftur meira o.s.fr. Eg skal ikki her royna at koma við nakrari niðurstøðu uppá allan henda hurluvasan, annað enn at alt hetta stríðið ger, at tað er trupult at brúka hesa kelduna sum próvførslu.

Men treyðugt so, annað enn politikkur er eisini at lesa í bløðunum. Av serligum virði fyri hesa uppgávuna eru ymsar samrøður, sum bløðini høvdu við menn úr Føroyingahavnini. Her eigur fyrst og fremst at verða nevndur Aage Barthold Vaslev sum javnan hevði samrøður við kontrollørin um, hvussu árið hevði gingist og annað Føroyingahavnini viðvíkjandi. Vaslev skrivaði fyri Dimmalætting, og í 1939 prentaði Dimma eina heila bók um føroyskar fiskimenn í Grønlandi, sum hann hevði skrivað. Samrøður vóru eisini gjørdar við smiðirnar, og útróðrarmenninir søgdu eisini frá, tá teir komu heim aftur. Harumframt er eisini ein rúgva av smærri stubbum at finna, sum siga sín lítla part um søguna hjá Føroyingahavnini. Sum heild má sigast, at tað er bert ein heilt lítil partur av blaðtilfarinum, sum beinleiðis kann nýtast sum kelda til hesa uppgávuna, men samanlagt hevur alt tilfarið stóran týðning sum bakgrundskelda.

1.3.3 Munnligar keldur

Upprunaliga orsøkin til, at eg fór undir at skriva høvuðsuppgávu um Føroyingahavnina, er tann, at eg var við til at gera samrøður við gamlar grønlandsfararar. Samanlagt gjørdur vit 103 samrøður, og tær eru sjálvandi allar gjøgnumgingnar í samband við hesa uppgávuna. Umleið ein fimtipartur av samrøðunum eru avskrivaðar, so tað er lætt at taka tað burturúr, har prátað varð um Føroyingahavnina. Síðani havi eg lurtað eftir hinum samrøðunum, og sjálvur skrivað teir partarnar av, sum søgdu nakað um Føroyingahavnina. So líðandi var komið eftir, at nakrir upplýsingar vóru afturgangandi í teimum flestu samrøðunum, so endin var, at bara nýggj ting vórðu avskrivaði so hvørt.

Tá alt hetta var fingið frá hondini, varð farið undir at skipa savnaða tilfarið, og tað er við hesum tilfarinum í huga, at beinagrindin til tann siðsøguliga partin, er gjørd. Tað er serliga til hendan siðsøguliga partin, at samrøðurnar kunnu nýtast, men onkur samrøða er eisini, sum

kann geva okkum nakað at vita um sjálva søguna um Føroyingahavnina. Her eigur Jóan Heini Joensen, sáli, í Syðrugøtu, serliga at verða nevndur. Í samrøðuni við hann tosaðu vit fyri tað mesta um byggingina av sjúkrahúsinum í Føroyingahavnini, sum hann stóð fyri í 1936. Hann hevði ongantíð verið í Føroyingahavnini sum sjómaður, men hetta árið hann var handverkari har, gav okkum ein góðan móguleika at síggja lívið í Føroyingahavnini úr einum øðrum sjónarhorni.

Eg havi nýtt onkrar samrøður til at lýsa søguna um Føroyingahavnina. Her eru tær, har menn vistu okkurt at siga um tey allar fyrstu árin, serliga áhugaverdar, men tá hesar samrøður eru nýttar sum søgulig prógv, havi eg roynt at fingið vátan fyri, at hald er í tí, teir siga, við at samanbera við aðrar keldur.

Tað er eitt sindur lættari at nýta samrøðurnar sum keldu til tann siðsøguliga partin, tí her er tað í flestu førum so, at fleiri menn siga nøkurlunda tað sama um ymsu tingini. Hetta er í sjávlum sær eitt prógv um, at hald er í kelduni. Harafturat kemur, at her ber betur til at brúka ymsar søgur og líknandi, sum teir mintust seg at hava verið við til, enn í søguliga partinum, har teir bara hava verið vitni til ymsu hendingarnar. Í siðsøguliga partinum verða nógvar sitat brúkt, og í valinum av teimum, havi eg roynt at funnið fram til tey mest repræsentativu sitatini. Eg havi tó eisini loyvt mær at taka ymsar litríkar søgur við, annaðhvørt tí tær eru stuttligar, serliga áhugaverdar ella serliga spennandi.

Størsti veikleikin við samrøðunum er, at vit so at siga onki vistu um evnið, tá vit fóru undir innsavningina, í øllum førum ikki um samanbórið verður við tað, sum vit í dag vita. Hetta ger, at samrøðurnar í stóran mun siga tað sama, hava somu breiðu søgu at siga, meðan vit í fleiri førum ikki hava fangað áhugaverdar stakar hendingar og annað, sum vit í dag helst høvdu spurt nærri um beinanvegin. Hetta saman við stóra talinum av samrøðum ger, at heilt nógvar endurtøkur eru í samlaða tilfarinum, men sjálvandi skulu nógvar minni góðar samrøður gerast, áðrenn vit við vissu kunnu siga, at fleiri góðar samrøður eisini eru fingnar til høldar.

Afturat okkara egnu samrøðum havi eg nýtt nakrar samrøður hjá abba mínum sála, Niels Juel Arge. Ongin ivi er í, at nógvar áhugavert er at finna um Føroyingahavnina í øllum teimum samrøðunum, sum hann gjørdi gjøgnum árin. Men eg havi ikki gjørt nakra skipaða gjøgnumgongd av hesum tilfari, eg havi bara hugt at einum lista yvir samrøður, og síðani valt nakrar fáar burtúr, har eg kendi navnið á frásøgumanninum aftur, og visti, at har var móguleiki fyri at finna okkurt áhugavert. Tað vil siga, at hetta tilfar bert verður brúkt til

søguna sjálva, og ikki til siðsøgupartin, sum samrøður annars egna seg best til. Eg havi eisini brúkt tað tilfarið, sum Niels Juel Arge savnaði inn, tá hann var á grønlandsferð við mikrofonini í 1958. Her eru fleiri lýsingar av lívinum í Føroyingahavnini og Ravnoynni, og vitja var eisini umborð á fleiri skipum, sum vóru inni. Hetta er alt tilfar, sum fellur uttanfyri tíðarskeiðið, sum skal viðgerðast her, men tað gevur okkum tó eitt livandi innlit í evnið, ikki minst tann siðsøguliga partin.

1.3.4 Skjalatilfarið

Áður er nevnt, at leitingin eftir skjalatilfari byrjaði í løgtingsarkivinum, men har bar ikki til at fáa fatur í nakrari víðari slóð. Einasta tilfarið, sum hevði nakran áhuga har, vóru nøkur skjøl um smiðjuna, meðan saksmappurnar um sjúkrahús, sjómansheim og mong onnur mál vóru tómar ella lá bert sjálvst álitið, sum eisini er prentað í Løgtingstíðindum, har.

Tað tyktist tí ikki verða møguligt, at koma víðari við skjalakanningunum í Føroyum. Eg avgjórði tí at fara ein túr á Ríkisskjalasavnið, fyri at vita um ikki okkurt áhugavert tilfar mundi vera har. Frá Jóanesi Dalsgaard fekk eg at vita, áðrenn eg fór avstað, at eg fyrst skuldi biða um at fáa eina yvirlitsmappu við provinienenummarinum 30, sum var skjalagoymslan hjá Grønlands Styrelse. Við hesum yvirlitinum sum grundarlag valdi eg út nakrar av teimum arkivkassunum, sum sóu út til at kunna geva úrslit. Hóast nógv av tí sá lovandi út í yvirlitinum, var tað bert tað eina slagið av kassum, sum gav nakað úrslit. Hetta vóru teir kassarnir, sum vóru nevndir *Fremmede fiskere* og okkurt árstal. Frá 1933 og frameftir vóru hesir kassar eisini býttir upp í *Færøske fiskere* og alt annað útlendskari fiskivinnu viðvíkjandi, so her var ongantíð nakar ivi um, at hesir kassarnir fóru at geva úrslit. Tá eg hevði kannað onkran av hesum kassunum, kom eg til ta niðurstøðu, at her var alt tað tilfarið, sum eg kundi fáa brúk fyri, savnað saman.

Tað var ongantíð ætlanin at kanna alt hetta nógva skjalatilfarið, men nú kanningararbeiðið er liðugt, eru ikki færri enn 33 arkivkassar kannaðir. Hetta arbeiðið er gjørt á lesistovuni á Landskjalasavninum, hagar tað ber til at fáa skjalatilfar frá Ríkisskjalasavninum. Ein trupulleiki hevur verið, at yvirlitsmappan ikki hevur verið til taks, so kannast kundi eftir, um annað áhugavert tilfar var at finna, so hvørt sum meiri kjót er komið uppá beinagrindina. Tað hevði verið ein stórur fyrimunur fyri føroyska søgugransking, um Landskjalasavnið fekk sær fatur á yvirlitsmappunum á Ríkisskjalasavninum, tá so nógv tilfar um Føroya søgu er at finna har.

Fyrstu árin er tað eitt sindur tilvildarligt, í hvørji raðfylgu ymsu málini liggja í kassunum, men rættiliga skjótt, eftir at føroysk fiskivinna er komin í gongd í Grønlandi, kemur so gott skil á, at tað næstan ber til at siga, hvat er í, áðrenn farið verður í gongd við at kanna tilfarið. Áðrenn verulig gongd kom á føroyska virkseimið er tað serliga tilfar frá politisku viðgerðini, sum er at finna. Í 1926-28 er nógvt tilfar um Ravnoynna, Føroyingahavnina og annað um hvussu roynt verður at fáa føroysku fiskivinnuna í ein fastan form. Síðani kemur eitt meira greitt uppbýti.

Tað mest áhugaverda eru mappurnar frá kontrollørinum í Føroyingahavnini, sum hvørt ár liggja fremst í bunkanum. Síðani koma onnur mál, sum Grønlands Styrelse hevur fingist við føroysku fiskivinnuni viðvíkjandi, mál um starvssetanir og at enda allar umsóknirnar frá føroysku skipunum. Hvør umsókn hevur fingið sítt egna skrásetingarnummar, men um ongar serligar umstøður gjørdur seg galdandi, er bert sjálv umsóknin og eitt avrit av svarinum at finna har. Verri er, um skipið er tikið fyri brotsverk, ella hevur verið inni við sjúkum manni. Tá blívur mappan hjá skipinum beinanvegin tjúkri, og sjálvt ein lítil læknarokning kann veksa til eina størri sak. Hetta sæst m.a. hjá onkrum útróðrarmanni, sum hevði fingið læknahjálp í Føroyingahavnini. Hann var ikki førur fyri at gjalda rokningina aftur, og endin verður, at amtmaðurin kemur uppí, og málið endaði ikki fyrr enn eftir seinna heimsbardaga.

Tað tilfarið, sum hevði mín serliga áhuga, kann bólkast í tveir partar. Tann fyrsti eru mappurnar hjá kontrollørinum, og síðani eru tað tey málini, sum Grønlands Styrelse hevði tikið sær av Føroyingahavnini viðvíkjandi, og tey kundu ofta vera umfatandi.

Áhugaverdasta skjalatilfarið yvirhøvur vóru tær ársfrágreiðingarnar, sum kontrollørurin skrivaði á hvørjum ári. Í ársfrágreiðingini greiðir hann gjølla frá, hvussu árið hevur gingist í Føroyingahavnini. Hann leggur vanliga út við at siga, nær teir komu í havnina, nær teir lótu hana upp, og hvørjar ábøtur teir framdu á útbúnaðin, áðrenn fyrsta føroyska skipið kom. Hetta gevur okkum ein góðan móguleika til at fylgja við í, hvussu havnin so líðandi verður útbygd. Síðani greiðir hann frá, nær fyrstu skipini komu, hvørjir damparar hava verið inni, hvussu tað hevur gingist við fiskarínum o.s.fr. Seinnu árin greiðir hann eisini frá, hvat føroyingar gera á landi í Føroyingahavnini, og um onkurt serligt hevur verið hetta árið, so sigur hann eisini frá tí. At enda greiðir kontrollørurin frá, nær síðsta skipið fór úr havnini, nær teir stongdu havnina, og hvussu teir pakkaðu alt niður fyri veturin. Vanliga eru eisini nakrir tankar um, hvørjar ábøtur áttu at verið gjørdar, at finna aftast í ársfrágreiðing hansara.

Afturat sjálvari ársfrágreiðingini hjá kontrollørinum skrivaði hann eisini eina frágreiðing um telegrafstøðina í Føroyingahavnini. Í henni verður sagt frá, hvussu nógv telegram eru send og móttikin. Tekniski útbúnaðurin verður eisini heilt nógv umrøddur, og á hvørjum ári verður viðgjørt, hvørjar útbýggingar eiga ella mugu gerast árið eftir. Frá 1937 skrivaði telegrafisturin sjálvur hendan partin, sum var lagdur við ársfrágreiðingini hjá kontrollørinum. Kontrollørurin gjørði eisini tey flestu árin eitt yvirlit yvir, nær tey ymisku skipini vóru inni. Hesi yvirlit hansara eru grundarlagið undir tí yvirlitinum, sum er í fylgiskjali 1.

Størsta rúgván av pappírum í mappuni hjá kontrollørinum eru tær nógvu læknaváttanirnar, sum skipini á hvørjum ári høvdu skyldu til at geva honum, tá tey komu í havnina fyrstu ferð. Á hesum váttanunum eru nøvnini á øllum teimum monnunum, sum hava verið í Føroyingahavnini, og hetta er tann mest álftandi listin yvir hesi nøvn, sum til ber at fáa. Eg havi ikki kannað læknaváttanirnar hjá skipunum, men tær hjá útróðrarmonnunum vísa, at tað kunnu koma broytingar fyri, í tíðini frá tí søkt verður um loyvi og til komið verður í Føroyingahavnina. Broytingar kunnu enntá koma fyri, frá tí mynstrað varð, til komið varð í havn.

Men tað vóru langt frá øll mál, sum kontrollørurin kundi taka støðu til. Rættiliga tíðliga blíva flestu viðurskifti føroyska virkseminum viðvíkjandi lýst sum umsitingarlig mál, og tað er ein hópur av ymiskum umsitingarligum viðgerðum at finna í kassunum hjá Grønlands Styrelse. Tað fer ikki at bera til at koma inn á øll tey ymisku málini á hesum stað, men nevast kann, at hvørja ferð onkur lítil broyting skuldi gerast í Føroyingahavnini, so kom ein sak burturúr tí. Hetta eru mál um at stongja havnina fyri grønlendingar, at byggja vitar, at loyva útróðri, at byggja sjúkrahús o.s.fr. Nógv tilfar er eisini um at lata aðra havn upp, og hetta tilfarið hevur sjálvandi eisini týðning fyri hesa uppgávu.

Í arbeiðinum við at kanna skjalatiltfarið kemur tað sjálvandi fyri, at kunnleiki fæst til skjøl, sum ikki eru til taks, har kannað verður. Tað kundi tí í ávísum førum verið áhugavert at kannað víðari aðrastaðni. T.d. verður víst til nøkur skjøl hjá suðurgrønlandska landfútanum, sum ikki eru í skjalasavninum hjá Grønlands Styrelse, og bæði protokol, roknskapur o.a. fyri Føroyingahavnina verður umrøtt.

Eg hevði ætlanir um at kanna skjalasavnið hjá amtmanninum, men niðurstøðan var, at meginparturin av tí tilfarið, sum har kundi finnast, longu var at finna millum tiltfarið hjá Grønlands Styrelse.

Tá vit vóru í Grønlandi, vóru vit eisini inni á Grønlandska Landsskjalasavninum, fyri at vita um vit har kundu finna fram til nakað tilfar um Føroyingahavnina. Skjalavørðurin fann á telduskipanini, sum tey brúka har, eitt tilvísingarnummar, sum æt *Færingehavn*, men als onki tilfar var skrásett undir hesum nummarinum. Skjalavørðurin helt, at ein møguleiki var, at tað, sum skuldi ligið har, var millum øll tey skjøluni, sum fórust, tá Hans Hedtoft sakk. Skipið hevði eina rúgvu av grønlandskum skjølum við sær til Ríkisskjalasavnið.

Størsti saknurin er í ymiskum tilfari, sum eg sum fráleið havi funnið út av, at kontrollørurin má hava havt. Í skjalagoymsluni hjá Grønlands Styrelse var onki at síggja til nakað slíkt, og eg havi heldur onga aðrastaðni sæð nakað til, at hetta tilfar finst. Tá vit vóru í Føroyingahavnini, var onkur, sum nevndi, at einaferð blivu øll pappír, sum vóru inni í kontrollørhúsinum, brend á einum stórum báli. Onki er at ivast í, at nógv virði har eru farin fyri skeytið.

1.3.5 Teir tóku land

Hesa tíðina, meðan høvuðsuppgávan hevur verið í gerð, havi eg eisini verið við í granskingararbeiðinum í sambandi við bøkurnar *Teir tóku land*. Fyrsta bókin kom í november 1996. Abbi mín sáli, Niels Juel Arge, hevði skrivað handritið til hesa bókina í 1982, og vit lögdu síðstu hond á hana. *Teir tóku land 2 -5*, sum Jógvan Arge hevur skrivað, komu í tíðarskeiðinum 1997-2000, og eru tær um, hvussu gongd aftur kom á føroysku fiskivinnuna í Grønlandi eftir kríggið. Hetta arbeiðið hevur givið mær gott innlit í, hvat víðari hendi í søguni um Føroyingahavnina og í grønlandsspurninginum sum heild, og hevur hetta arbeiðið sostatt verið góður stuðul undir hesi høvuðsuppgávu.

2 Grønland - stongda hjálandið

Vanliga verður sagt, at føroysk skipsfiskiveiða byrjaði í 1872, tá Fox, sum tann fyrsta føroyska sluppin, fór á Seyðisfjørðin at fiska við bátum frá skipinum. Á íslenskum sjóðki høvdu føroyingar somu rættindi, sum íslendingar sjálvir, men skuldu sjálvandi fylgja teimum íslensku fiskiveiðisamtyktunum. (Patursson 1961: 60) Tá føroyingar fóru at hugsa um at byrja fiskivinnu undir Grønlandi, var tað natúrligt, at hildið varð, at somu treytir eisini kundu fáast í hesum partinum av ríkinum. Hetta hendi tó ikki, og orsøkin til tess var, at meðan Ísland og Føroyar vórðu ríkin sum amt, var Grønland ríkið sum eitt hjáland. Eitt høvuðseyðkenni fyri danska hjálandapolitikkin í Grønlandi var tann sonevndi avbyrgingarpolitikkurin. Tað var hesin politikkurin, sum serliga kom at standa fyri skotum, tá føroysk skip í hópatali lögdu seg á grønlensku bankarnar at fiska meginpartin av sumrinum.

Høvuðsorsøkin til, at spurningurin um føroyska fiskivinnu í Grønlandi gjørdist eitt so stórt stríðsmál, var, at danska stjórnin fegin vildi geva føroyingum, sum donskum ríkisborgarum, betri umstøður, enn skipini hjá øðrum tjóðum fingi, sum lógu uttanfyri trímílamarkið. Men hesin viljin til at fáa føroyingum betri umstøður passaði sera illa saman við avbyrgingarpolitikkin, tí tess størri virksemið var á grønlenska sjóðkinum, tess truplari gjørdist tað at halda avbyrgingarpolitikkin. Fyri at skilja søguna um Føroyingahavnina betri, skulu vit í hesum kapitlinum stutt hyggja at danska hjálandapolitikkinum gjøgnum tíðirnar, og at hvussu stóðan var, tá Føroyingahavnin læt upp í 1927.

2.1 Norðbúgvarnir í Eystur- og Vesturbygdini

Fyri at finna upprunan til, at Grønland í dag er ein partur av Danmarkar ríkið, skulu vit leita heilt aftur í víkingatíðina, tá norðmenn leitaðu sær vestur í hav. Teir komu fyrst til Føroya, og stutt aftaná eisini til Íslands. Har bleiv Eiríkkur Reyði útvístur, og hann leitaði sær eftir tí landinum, hann hevði hoyrt, at menn høvdu borið eyga við longur vesturi. Hann fann suðurendan á tí landinum, hann stutt eftir kallaði Grønland. Har búsettist hann langt inni á einum firði, sum skjótt fekk navnið Eiríksfjørður, í einum stað, hann kallaði Brattalíð. (Debes 1990: 120-22) Henda norrøna búsetingin í Grønlandi gjørdi, at Grønland kom at verða ein partur av norrøna heiminum. Sostatt hava Føroya søga og Grønlands søga fylgst at at kalla frá byrjan.

Í umleið 500 ár búið norrønt fólk í Grønlandi, og tá tað hevur verið mest, verður roknað við, at 3-4000 fólk hava búið har. Hesi fólkinu livdu í høvuðsheitum av landbúnaði á sama hátt, sum tey høvdu gjørt, haðani tey vóru komin. Samband var eisini millum hesar norðbúgvagnar og felagar teirra í eystri. Tiltikin er til dømis tann “Grønlandsknørrurin”, sum sigldi millum Bergen og Grønland. Fyri allar tær skógleysu oyggjarnar í vestri hevði sambandið og serliga handilin við Bergen avgerðandi týdning, og tað er lítið at ivast í, at tað var fyri at tryggja hesa sigling, at føroyingar, íslendingar og norðbúgvarnir í Grønlandi gingu undir norska kongin. Við einum óskrivaðum sáttmála frá 1261 játtaðu norðbúgvarnir í Grønlandi at lata norska konginum skatt og bótur fyri dráp. (Debes 1990: 266) Síðani tá hevur hesin sáttmálin verið brúktur sum grundgeving fyri, at Grønland er ein partur av danska ríkinum. Árið eftir góvu íslendingar seg undir líknandi treytir, tá teir gjørdu tann sonevnda *Gamla Sáttmála* við Noregs kong. (Debes 1990: 246)

Frá um leið 1150 gjørdist veðurlagið í Norðuratlantshavið alsamt kaldari, og so líðandi fekk grønlandssiglingin trupulleikar av kulda og ísi. Samstundis gjørdist tað eisini truplari at fáa jørðina at geva nóg mikið til lívsins upphald. Sambandið við norðbúgvagnar í Grønlandi minkaði í stórum, og tað seinasta, vit við vissu vita um samband tann vegin, er tá íslenskir gestir, sum høvdu verið í brúðleypi í 1408, komu aftur til Íslands í 1410. Eftir hetta doyðu norðbúgvarnir út. Nógvar gitingar eru um, hvussu hetta gekk fyri seg, men semja tykist vera um, at teir síðstu norðbúgvarnir doyðu út umleið ár 1500. Hví teir doyðu út, er sum sagt óvist, men í øllum førum hava veðurlagsbroytingarnar havt nakað við hetta at gera. Nógvar søgur eru eisini um samanbrestir millum norðbúgvagnar og tað eskimoiska fólkið, sum kom longur og longur suður eftir vesturstrond Grønlands hesa tíðina.

2.2 Hjálandatíðin

Um sama mundi, sum norðbúgvasamfelagið í Grønlandi gekk til grundar, fóru trý skip úr Spania, undir leiðslu av Kristoffuri Columbus, vestur í hav, fyri at finna ein siglingarveg til India tann vegin. Hetta eydnaðist honum ikki, men í staðin fann hann Amerika. Hetta var í 1492, og 5 ár seinni eydnaðist tað Vasco da Gama at finna siglingarleiðina til India við at sigla suður um Afrika. Hetta var byrjanin til eitt tíðarskeið í heimssøguni, har stór landaumráði vórðu funnin og seinni lýst sum hjálond hjá teimum evropeisku hjálandaveldunum.

Tað var dreymurin um at vinna ómetaligt ríkidømi, sum fekk evropearar at leita eftir nýggjum londum fyri seinni at leggja tey undir ymsu evropeisku kongarnar. Í fyrstu syftu vóru tað

serliga Portugal og Spania, sum vóru tey stóru hjálandaveldini, men long tíð gekk ikki, fyrr enn lond sum Ongland, Holland og Frakland fingi yvirtakið. Endamálið við at fáa sær hjáland var í fyrsta umfarið at fáa hendur á teimum nógvu ráevnunum, sum vóru at finna í veldiga stóru hjálandaumráðunum. Seinni bleiv tað eisini vanligt at útnýtta upprunafólkini sum arbeiðsmegi, ella beinleiðis at brúka tey sum handilsvøru. Endamálið var púra greitt at fáa hjálandini at geva so nógvan vinning av sær sum gjørligt.

Danmark tók eisini lut í kappingini um at ognar sær hjáland. Hetta gjørdi teir gjøgnum felagið *Ostindisk Kompagni*, sum í 1620 fekk sær støð í Tranquebar á eysturstond Indiu. Seinni settu teir seg niður á fleiri øðrum støðum í Eysturasia. Danir fingi sær eisini eina handelsstøð á Gullstrondini í Afrika. Endamálið við hesum partinum av hjálandasøgu Danmarkar var at reka handil serliga við eksotiskum luksusvørum, so sum krýddarfir, klæði, te og postalín. Í Afrika var tað serliga gull og elfenbein, men danir tóku eisini lut í trælhandlinum. Meðan hesi hjáland øll vórðu skipað sum støðir úti við havið, har vørur vórðu keyptar, vóru viðurskiptini á teimum Donsku vesturindisku oyggjunum eitt sindur øðrvísi. Her var talan um tríggar oyggjar, sum vóru undir donskum ræði. Her vóru tað plantagur, sum vóru grundarlagið undir vinninginum, ið danir fingi.

Felags fyri hesi donsku hjálandini var, at danir vildu sleppa sær av við tær so skjótt, sum tær góvu undirskot. Hetta hendi fyrri partin av 19. øld, tá bretska hjálandaveldið var vorðið so effektivt, at donsku hjálandini ikki kláraðu seg í heimshandlinum. Úrslitið varð, at danir lótu bretar yvirtaka hjálandini í Eysturindia og á Gullstrondini í ávíkavist 1845 og 1850. Verri gekst at sleppa av við Vesturindisku oyggjarnar. Men at enda eydnaðist tað í 1917 at selja tær til USA fyri 25 milliónir dollarar. Í samband við hesa søluna nýttu danir høvið til at fáa USA at góðtaka, at Grønland var undir donskum statsvaldi. Seinni fingi danir eisini onnur stórveldi, sum kundu hugsast at fáa áhuga fyri Grønlandi, at ganga við til líknandi avtalur. Hetta var tí eisini byrjanin til stríðið millum Danmark og Noreg um rættindini til Eysturgrønland, sum var avgjørt til danskan fyrirum í Haag í 1933. ¹ (Blom 1973: 17)

¹ Hesin stríðsspurningurin kom at fáa stóra ávirkan á tvídráttin um samband ella sjálvstýri í Føroyum. Serliga tykist sjálvstýrisrørslan vera nógv ávirkað av hesum, og partar av henni høvdu eisini nógv samband við tær kreftir, sum vildu vinna Noregi yvirvaldsrættindi í Eysturgrønlandi. Hendan støðan kom eisini at seta stóran dóm á alt málið um føroysk fiskivinnurættindi í Grønlandi. M.a. vóru tað norðmenn, sum bóru tíðindi um tann nógv fiskin í Grønlandi til Føroya, og nógvir ábendingar eru um, at danir vóru trekir at ganga ymsum føroyskum ynskjum á mæti, tí teir bóru ótta fyri, at norðmenn fóru at krevja at fáa somu sømdir. Her eru

2.3 Danir kolonisera Grønland

Upprunaliga hoyrði Grønland eins og Føroyar og Ísland til norsku krúnuna, men tá norska ríkið í 1380 varð lagt undir tann danska kongin og gekk saman í kongaríkið Danmark-Noreg, blivu hesi hjálandini alt meir og meir ríkin úr Keypmannahavn, og tá dansk-norska ríkið datt sundur í 1814, blivu tey verandi undir danska konginum. Tað vóru tí teir dansku kongarnir, sum fingu til uppgávu at finna gamla skattlandið aftur.

Donsku kongarnir gloymdu ongantíð, at teir sambært avtaluni frá 1261 høvdu Grønland undir sær. Serliga var tað Fríðrikkur II, sum hevði eitt brennandi ynski um at staðfesta danska yvirvaldsrættin í Grønlandi. Men hetta bar illa til, tá onki samband var við landið. Í seinnu helvt av 16. øld royndu heimsins fremstu sjófararar at finna vegin til Ásiu við at sigla norðurum ávíkavist Russland og Amerika. Ein teirra, Martin Frobisher, kundi eftir eina av ferðum sínum í 1576-78, boða frá, at hann bæði hevði sæð og stigið á land í Grønlandi. Hetta legði, sum rímuligt er, uppáttur størri trýst á Fríðrik.

Danir høvdu tó, longu áðrenn Frobisher kom við tíðindum sínum, roynt at funnið Grønland aftur. Hetta var í 1568, tá Christian Aalborg hevði roynt seg umborð á skipi sínum “Uroksen”. Aalborg hevði eitt bræv við sær frá kongi, sum var skrivað á einum máli, sum var ein vavstur av íslenskum og danskum, soleiðis sum roknað var við, at norrøna fólki haruppi tosaði tá. “Uroksin” kom tó ongantíð til Grønlands, tí ísurin lá í vegin. (Troels-Lund 1910: 47)

Ein, sum sá sær ein møguleika í stóra trýstinum, Fríðrikkur var undir, var Magnus Heinason. Í 1579 hevði Fríðrikkur II fingið fatur á einum onglendingi, sum helst áður hevði verið við Frobisher. Hann æt Jacob Alday. Norðanfyrir Ísland rendi Alday seg í nógvan ís, men hóast hetta eydnaðist tað honum at fáa Grønland í eygsjón 25. august. Ætlanin var at fara avstað aftur várið 1580, men tá var vandi fyrir, at kríggj fór at breyta á, og tí vildi Fríðrikkur sjálvandi hava øll skip síni til taks. (Troels-Lund 1910: 48)

Tað var hesa støðuna hjá Fríðrikki kongi, Magnus Heinason helt seg kunna brúka í stríði sínum við Valkendorf um at vinna kongsins vælvild. Magnus bjóðaði seg fram hendan

nógvir spurningar, sum áttu at verið tiknir til viðgerðar í størri ritgerðum. Serliga er saknurin av eini viðgerð av, hvussu norðmenn ávirkaðu sjálvstýrisrørsluna hetta tíðarskeiðið, stórir.

veturin, og hann fekk alla vælvild frá kongi. Várið 1581 legði hann leiðina til Føroya. Við sær hevði hann 50 tunnur av vanligum donskum øli, sum hann í Føroyum seldi sum rostokkarøl, og á henda hátt fekk hann selt ølið fimm ferðir dýrari, enn hann hevði keypt tað fyri.

Í Føroyum boðaði Magnus frá, at kongur hevði álagt øllum føroyingum at hjálpa sær við ferðini, bæði við manning og provianti. Endin var, at størsti parturin av manningini varð føroysk, og tá teir vóru vanir við at vera lýdnir móti Magnusi, var Magnus so væl útgjørdur, sum hann kundi verða.

Magnus ætlaði at fylgja teirri gomlu siglingarleiðini, sum var kend úr søguni. Hetta var at fáa kenning av Snæfellsnesi í Íslandi, og síðani sigla ímóti fjallinum Hvidsærk á eysturstrond Grønlands. Í søgunnar eftirklókskapi kunnu vit siga, at tað var júst hetta, sum gjørdi, at ferð hansara var dømd at miseydnast. Bert fyra ár eftir ferð Magnusar, í 1585, eydnaðist tað John Davis at finna siglingarleiðina suðurum Hvarvið. Magnus visti sjálvandi onki um hendan trupulleikan, so hann legði allar kreftir í at náa fram til Grønlands. Tað eydnaðist honum at fáa eyga á eitt fjall, sum hann helt vera Hvidsærk, men ísur lá millum hetta fjallið og skipið hjá Magnusi, so hann misti tað aftur úr eygsjón.

Nú avgjórði Magnus, í vónini um at finna Eysturbygdina, at seta kós í ein landnyrðing, men hetta gjørdi bert støðuna uppafur verri, tí har rendi hann seg í sterka polarstreymin, og tá bæði mjørki og illveður komu afturat, avgjórði hann at venda heimaftur. Hann kom til Bergen 22. august 1581. (Troels-Lund 1910: 55) Men hetta er so søgan um fyrstu føroysku grønlandsfarararnar.

Donsku royndirnar at koma til Grønlands hildu fram, og í 1605 og 1607 fingudanir samband við skrælingar á vesturstrond Grønlands. Alla 17. øld vóru nógv ensk og hollendsk hvalaveiðu- og fiskiskip í grønlandskum farvatni. Í eini roynd at fáa handil í lag við Grønland varð *Grønlandsk Handelskompagni* stovnað í 1636. Hetta felagið fekk einarætt til handil og sigling uppá Grønland, men felagið fekk ongantíð veruliga fótin fyri seg. Danir hildu fram við royndum sínum at fáa handil í lag í Grønlandi, og hetta hevði í 1670-71 við sær, at donsk og hollendsk skip brustu saman. Endin var, at donsku skipini máttu rýma. (Oldendow 1936: 236-37)

Vanligu endamálini við hjálandapolitikki vóru handil og kristniboðan, og tað var, tá hesi bæði funnu saman, at tað eydnaðist at fáa fótin fastan í Grønlandi. Í 1721 fekk Hans Egede nakrar

keypmenn í Bergen at ganga saman í *Det bergenske grønlandskompagni*. Hetta felagið stuðlaði ferðini hjá Egede, og frá danska konginum Fríðrikki IV søkti tað um at fáa einarætt til allan handil í Grønlandi. Hetta fekk felagið í 1723, men umframt einarætt til handil, var ein annar partur av teirri oktroini, sum felagið fekk, at tað var bannað øllum øðrum undirsáttum hjá dana kongi at fáast við handil í Grønlandi ella koma nærri strondini enn 4 míl. (Bendixen 1930: 91) Avbyrgingarpolitikkurin í Grønlandi var byrjaður.

Men bergensiska grønlandsfelagið gavst longu í 1726, sjávt um rættindini vóru sett at galda í 25 ár. Nú royndi danski staturin sjálvur at halda gongd í handlinum og trúboðaravirkseminum í Grønlandi, men hetta gekk onki serliga væl í hond. Kristian VI kongur hevði bestan hugin at sleppa Grønlandi heilt, men Egede og herrnhuttaraleiðarin Zinzendorf bønaðu kongin um at halda áfram, tí nú høvdu teir doypt fyrstu grønlandingarnar. Endin var, at danski stórkeypmaðurin, Jacob Severin, yvirtók handilin í 1734. Hetta sama árið var bannið ímóti at koma inn um 4 míl víðka til at galda fyri allar útlendingar eins væl og danskar undirsáttar. (Oldendow 1936: 238)

Jacob Severin gavst í 1749, og tá yvirtók eitt felag, sum kallaði seg *Almindelige Handelskompagni*, handilin. Hóast felagið fekk stuðul úr ríkiskassanum, kláraði felagið seg ikki, og tí yvirtók staturin handilin í 1774. Síðani hevur grønlandskur handil heilt upp at okkara døgum verið rikin av statinum.

2.4 Kongaligi grønlandski handilin

Endamálið við øllum teimum privatu fyrirkunum, sum høvdu roynt at fingið vinning burturúr Grønlandi áðrenn 1774, var fyrst at fígga royndirnar at kristna grønlandingar, og síðani fáa so nógvan vinning sum gjørligt. Men tað eydnaðist, sum sagt ongantíð at fáa handilin at mæla runt.

Í 1776 stovnaði danski staturin kongaliga grønlandska handilin, og samstundis, sum hesin handil fekk einarætt til allan handil í Grønlandi, var forboð sett øllum øðrum at koma í land á leiðini millum 60 og 73 stig. Í 1782 varð umsitingin av Grønlandi lögð í fasta legu. Øll umsitingin varð lögð í hendurnar á grønlandska handlinum, og landið var býtt í tveir partar, Norður- og Suðurgrønland, sum skuldu stýrast undir leiðslu av hvør sínum inspektøri. Kongaligi handilin skuldi eisini gjalda fyri alla umsitingina, og tað var fyrst og fremst fyri at tryggja sær, at møguligur vinningur ikki fór á aðrar hendur, at grønlandsstongsulin varð settur í verk. Skjótt var grønlandsstongsulin tó eisini vardur við teirri grundgeving, at tað bert

vóru grønlendingar, sum við síni aldargomlu veiði, kundu fáa inntøkur burtúr tilfeinginum í Grønlandi, og tí skuldu teir verjast móti ringari ávirkan uttaneftir. (Spanner 1982: 13)

Men landafrøðiliga er Grønland eitt sera trupult land at umsita. Í reglugerðini frá 1782 varð ásett, at KGH skuldi hava nøkur sölustøð fram við allari grønlendsku strondini. Á øllum hesum sölustøðum skuldi bæði útsølu- og innkeypsprísurin vera tann sami. Søluprísurin var ásettur eftir prísinum í Danmark umframt frakt, men ongin vinningur skuldi verða á vørunum, sum handilin seldi í Grønlandi. Vinningurin skuldi verða munurin millum innkeypsprísinn av grønlenskum vørum, og tað, sum fekst fyri hesa vøru úti í heimi. Hesin vinningur skuldi fígga alt tað danska virkseimið í Grønlandi. (Kjær-Sørensen 1983: 12)

Heilt fram til 1908 var hetta samanfallið millum handil og umsiting galdandi. Men henda skipanin virkaði sera illa, og nýggju tíðarrákin, sum m.a. førdu til at einaveldið varð avtikið í 1849 og systemskiftið í danskum politikki í 1901, kravdu, at ábøtir vóru gjørdar á hesa skipan. Í 1871 bleiv Rink stjóri í Kongaliga handlinum, og hann helt, at samanfallið millum handil og umsiting var høvuðsforðingin fyri eini skilagóðari framgongd í Grønlandi. Fleiri ferðir royndi hann at koma við nýggjum hugsanum, men teir, sum sótu við valdinum í Keypmannahavn, vóru allatíðina ímóti hesum. Rink segði seg tí úr starvi í 1882. (Viemose 1976: 54)

Í 1906 setti Innanríkisráðið eina nevnd, sum skuldi gera eina gjølliga kanning av kongaliga handlinum og virkseimi hansara. Arbeiðið hjá hesi nevnd førði til lógina um *Styrelse af Kolonierne i Grønland m.m.*, sum varð lýst 27. mai 1908. Við hesi lógini vóru handilin og umsitingin í Grønlandi á fyrsta sinni skild sundur. (Viemose 1976: 55) Men heldur ikki hendan skipinin var nóg góð, og tí endaði tað við, at øll grønlensk viðurskifti sambært eini nýggjari lóg frá 1912 vórðu lögð undir nýggja stovnin *Styrelsen af kolonierne i Grønland*, hvørs fyrsti stjóri var J. Daugaard-Jensen.

Áðrenn Daugaard-Jensen bleiv stjóri á *Grønlands Styrelse*, sum stovnurin seinni varð kallaður, var hann inspektørur í Norðurgrønlandi. Samstundis var Ole Bendixen inspektørur í Suðurgrønlandi, og gjøgnum hesar báðar menn ber til at lýsa alt tað stríðið, sum var um, hvussu Grønland skuldi rekast, um somu tíð sum føroysk fiskivinna tók seg upp har.

2.5 Grønland undir leiðslu Daugaard-Jensens

Jens Daugaard-Jensen varð fæddur í Skovgaarde í Jyllandi í 1871, og í 1892 tók hann prógv í lögfrøði. Hann fekk starv sum fulltrúi á Terndrup Herredsfogderi, men honum longdist eftir at uppliva náttúruna, serliga kørgu og veldugu náttúruna í Grønlandi. Hann bjóðaði seg tí í 1893 fram til at arbeiða sum sjálvboðin á skrivstovuni hjá Kongaliga grønlandska handlinum í Keypmannahavn. Longu árið eftir kom hann í hesum starvinum til Umanak, har hann var í eitt ár. Í 1895 fór hann heim aftur, har hann skjótt gjørdist fulltrúi í handlinum. Í 1900 var hann at enda settur sum inspektørur í Norðurgønlandi við sæti í Godhavn. (Oldendow 1936: 103-104)

Daugaard-Jensen treivst sera væl í arbeiði sínum, og skjótt fór hann eldhugaður undir at hugsa um, hvussu danir á besta hátt kundu menna grønlandska fólkið, fyri at gera tað ført fyri at taka ímóti teirri menningini, sum var so langt, langt fremri aðrastaðni í heiminum. Hann helt, at størsta vandamálið var vantandi áhugin hjá grønlandingum fyri samfelagsviðurskiftum. Tí legði hann í 1905 uppskot fram um at fáa grønlingar at taka lut í, og hava ávirkan á bæði lóggávu og umsiting av landskassans peningi. Hansara uppskot var, at eitt landsráð við grønlandskum limum, skuldi veljast í báðum landslutunum, meðan grønlandskt manna kommunuráð skuldu veljast fyri hvørja kommunu. Umframt at skilja handilin og umsitingina frá hvørjum øðrum var hetta uppskot Daugaard-Jensens høvuðsinnihaldið í lógini um Grønlands Styrelse, sum varð lýst 27. mai 1908. (Oldendow 1936: 114)

Við teirri stóru ávirkanini Daugaard-Jensen hevði havt á, hvussu Grønland skuldi skipast, var onki at siga til, at hann var ein upplagdur kandidatur, tá ein stjóri skuldi finnast til nýstovnaða *Styrelsen af Kolonierne i Grønland* í 1912. 13. juli 1912 setti kongur, eftir uppskoti frá innanríkisráðharranum, J. Daugaard-Jensen í hetta stjórarstarvið frá 1. oktober 1912 at rokna. (Oldendow 1936: 137)

Í lógini frá 1912 varð sagt, at lógin um Grønlands Styrelse skuldi takast upp til endurviðgerðar áðrenn 10 ár vóru liðin. Í 1920 mannaði innanríkisráðharrin tí eina nevnd, sum skuldi koma við uppskoti um framtíðarinnar grønlandspolitikk. Í áliti sínum segði nevndin, at endamálið við uppskotna grønlandspolitikkinum var:

grønlandernes udvikling til selvstændighed, det vil sige til en sådan modenhed i moralsk og økonomisk henseende, at de kan blive i stand til at leve i fri forbindelse med den øvrige

verden, når landets nuværende afsondringstilstand engang i fremtiden ophører. (Viemose 1976: 60)

Nevndin hevði eina rúgvu av uppskotum um, hvussu hetta málið skuldi røkkast. Men tað, sum hevði týðning í okkara samanhangi, var at avbyrgingarpolitikkurin helt fram, og at danski málsetingurin var, at Grønland ikki mátti geva undirskot. T.v.s at alt danska virksemið við at menna grønlendingar skuldi ikki kosta meir, enn handilin gav av sær. (Viemose 1976: 66)

Arbeiðið hjá nevndini var grundarlagið undir lógini um Grønlands Styrelse, sum var lýst 18. apríl 1925, og tað var hesa lógina, Daugaard-Jensen skuldi halda seg til, tá føroyingar finga áhuga fyri Grønlandi. Hvussu Daugaard-Jensen helt, at Grønland skuldi rekast eftir hesi lógini, fáa vit eina hómung av í einum notati, sum hann skrivaði 1. mars 1927. Hetta notatið, sum hann gav yvirskriftina *Om Handelsmonopolet paa Grønland*, skrivaði Daugaard-Jensen, tá spurningurin um føroysku fiskiveiðina í Grønlandi var í hæddini.

Í hesum notati fáa vit at vita, at handilin hóast einarættin sjáldan hevði givið yvirskot. Tí var endamálið við einahandlinum við tíðini broytt, frá at vera at geva yvirskot, til at hetta var einasti máti, Grønland kundi varðveitast undir donskum ræði. Bara einahandilin kundi halda lív í øllum búplássunum á longu grønlendsku strondini. Endamálið við einahandlinum kundi tí sigast at verða at hjálpa teimum plássunum, sum ikki góvu yvirskot, við inntøkunum frá teimum pássunum, sum góvu yvirskot. Um handilin hevði verið fríður, hevði ein veldug umsiting verið neyðug, og grønlenska fólkið hevði á ongan hátt kunnað goldið fyri eina slíka umsiting.

Um avbyrgingarpolitikkin segði Daugaard-Jensen, at hann frá byrjan hevði haft til endamáls at forða fyri, at møguligur vinningur av Grønlandi fór á aðrar enn handilsins hendur. Samstundis sum endamálið við handlinum var broytt, var endamálið við avbyrgingarpolitikkinum eisini broytt. Nú var endamálið við hesum politikki at verja grønlenska fólki. Daugaard-Jensen orðaði hetta endamál soleiðis:

Fra alle Sider, hvor der arbejdes for Grønlænderne, er der Enighed om, at Formaalet med dette Arbejde er at gøre disse selvstændige og "udviklede" nok til at kunne staa i Berøring med den øvrige Verden. Man har set, at primitive Befolkninger, Australfolkene og Indianerne f. Eks., er gaaet under, naar de kom i Forbindelse med "den hvide Mand", og idet man forstaar, at der en Dag kan komme til at foreligge Forhold, som gør det til en tvingende Nødvendighed at aabne Landet for alle og enhver, prøver man paa i den Tid der er, indtil Dagen kommer, at føre Grønlænderne fremad i Udvikling, saaledes at de kan modtage den Invasion, der da ventes, uden at gaa til Bunds i den.

Tað var ilt at siga, hvussu langt komið var við hesum arbeiði, men Daugaard-Jensen ivaðist ikki í, at enn var langt á mál. Einstakir grønlendingar vóru tilreiðar at taka ímóti umheiminum, men stóri meirilutin var ikki klárur. Men um myndugleikarnir fingu nóg nógva tíð til at fremja verk sítt, so kundi “*man komme saa vidt, at kun den svageste Del af Befolkningen vil gaa til, naar Monopolet en Gang hæves*”.

Niðurstøðan hjá Daugaard-Jensen var:

Dette smukke Maal skulde meget nødigt forfejles; og det er derfor, at man fra alle Sider, som har Ansvar for Arbejdet deroppe, indtrængende raader til Varsomhed, naar der tales om at hæve Monopolet, og det er der saa meget mere Grund til, som de, der arbejder for at aabne Grønland, har andre Interesser end Grønlændernes at varetage, nemlig deres egne, som i og for sig fra deres Standpunkt kan have sin gode Berettigelse.

Við hesi niðurstøðuni sum grundarlag, helt Daugaard-Jensen ikki, at føroyingar kundu fáa nøkur serrættindi. Hann helt tvørturímóti, at um føroyingar vórðu gingnir á møti, var hetta “*et saadant Brud paa det Monopol, der som foran vist er af saa stor Vigtighed for Grønland, et Brud, som kan føre til uoverskuelige Konsekvenser.*”

Víðari segði hann, at um landið varð latið upp fyri føroyingum, máttu aðrir danskir ríkisborgarar hava somu rættindi. Tá komið var so langt, máttu íslendingar eisini sleppa frammat, og so fór at verða trupult ikki at loyva øðrum tjóðum innum. Daugaard-Jensen helt hetta verða so álvarsamt, at hann segði, at “*det vil sige, at det Arbejde, der i to Hundrede Aar er gjort fra Danmark for Grønland, staar i den største Fare for at mislykkes.*”

At enda vónaði Daugaard-Jensen, at grønlendska náttúran loysti vandamálið, við at ísurin rak toskin burtur aftur av bankunum, ella at skil fekst á sjóverjuni í Føroyum, so føroyingar høvdu nóg mikið við at fiska hjá sær sjálvum.

2.6 Bendixen og tey nýskipanarhugaðu

Ole Bendixen varð føddur í 1869. Í 1893 fór hann sjálvboðin í starv hjá kongaliga handlinum, fyrst í Godhavn og síðani við fleiri onnur búpláss í Norðurgrønlandi. Í 1899 var hann fyristøðumaður í Ritenbenk, og eftir at hava virka í handilsins tænastu í Keypmannahavn, gjørdist hann í 1903 inspektørur í Suðurgrønlandi. (Oldendow 1936: 78)

Í 1914 var heilsan farin at bila hjá Bendixen, og hann fór tí frá sum inspektørur. Komandi árin skrivaði hann nógv um Grønland og grønlendsk viðurskifti, og so liðandi endaði tað við, at hann gjørdist ein av dyggastu mótstøðumonnum móti teirri skipanini, hann einaferð sjálvur hevði verið ein týðandi partur av. (Oldendow 1936: 140)

Á heysti 1921 varð Bendixen valdur í nevndina í *Det Grønlandske Selskab*. Hendan veturin fór felagið undir at viðgera uppkotið hjá nevndini, sum skuldi koma við nýggjum uppskoti um, hvussu Grønland skuldi stýrast í framtíðini. Nevndin í *Det Grønlandske Selskab*, við Bendixen sum orðførarar, gav teirri ríkisdagsnevndini, sum skuldi viðgera grønlandsuppskotið, eitt álit við fleiri broytingaruppskotum. Tá ið uppskotið varð lagt fyri limirnar í felagnum, og tað kom fram, hvussu víðgongt tað var, var ein meiriluti í felagnum beinanvegin ímóti víðgongdu støðuni. Á aðalfundi í november 1923 kravdi Daugaard-Jensen, sum eisini var limur í felagnum, at nevndin tók uppskotið aftur og gav honum persónliga eina umbering fyri ógvusligu atfinningarnar, sum vóru í álitinum. Varð hetta ikki gjørt, tók hann seg úr felagnum. Hetta var ein styrkiroynd fyri nevndina í felagnum, og endin var, at Bendixen saman við trimum øðrum nevndarlimum tók seg úr nevndini á eykaaðalfundi í februar 1924. Tá var Daugaard-Jensen nøgdur, og nýggj nevnd varð vald. (Oldendow 1936: 162)

Men Bendixen gavst ikki so. Í 1927 stovnaði hann saman við øðrum felagið *Det Ny Grønland*, og á fyrsta fundi felagsins, 14. november 1927, legði hann felagsins endamál fram, og úr hesum fyrilestri kunnu vit lesa okkum fram til hansara sjónarmið um, hvussu Grønland átti at verið stýrt.

Bendixen byrjaði við at siga, at:

Indenfor de Kredse herhjemme, der har lidt nærmere Kendskab til Grønland og grønlandske Forhold, har det længe været erkendt, at de Forhold, hvorunder den grønlandske Befolkning lever, er i høj Grad utilfredsstillende. I Løbet af de 200 Aar, Grønland har været underlagt Danmark, er Befolkningen blevet *kristnet*, og det er lykkedes at bibringe dem en *vis* Kultur. Hovedparten af de Indfødte kan læse og skrive, og dog har de kun ringe Nytte af disse Kundskaber, fordi det Læsestof, der er tilgængeligt for dem, er ganske minimalt. Men i materiel Henseende er der kun Tilbagegang at spore paa alle de gamle Erhvervs Omraader, fordi den Vildtbestand, Grønlænderne er henvist til at leve af, i Tidens Løb er stærkt udtyndet. (Bendixen 1928: 2)

Høvuðstrupulleikin var sambært Bendixen, at grønlendingar ikki longur kundu liva av aldargomlu kópaveiðuni. Tí bar ikki til at halda fram við at byggja samfelagið á gomlu veiðimentanina. Besta prógvið uppá, hvussu skjótt tað gekk skeiva vegin, vóru úrslitini hjá

handlinum. Hann hevði í 1865-70 givið 260.000 krónur í yvirskoti um árið. Í 1880'unum var javnvág í roknskapinum, men í 1901-02 var eitt hall uppá umleið 100.000 krónur, og hetta hallið var í 1925-26 vaksið til heili 2,5 milliónir krónur. (Bendixen 1928: 11) “*Vi er dermed ved Afslutningen paa en Periode i Grønlands økonomiske Historie. Grønlændernes primitive Tilværelse som Jægere kan ikke føres videre. Vi maa lægge om paa en anden Bø, søge andre Muligheder for Grønlændernes Existens*”, sum Bendixen málbar seg.

Bendixen helt, at tíðin var komin at royna nýggjar vinnuvegir í Grønlandi, og størsta forðingin fyri, at gongd kundi fáast á hesar vinnuvegir, var einahandilin. Málið hjá felagnum var tí at avtaka henda handil. Millum vinnurnar, sum tað tá hevði borið til at ríkið, vóru fiskivinna og seyðahald. Meðan einahandilin var uppá sítt pláss í gamla veiðisamfelagnum, kom hann bara at verða í vegin fyri eini menning av hesum nýggju vinnunum.

Bendixen helt fram við at vísa á, hvussu illa tað gekst hjá einahandlinum at reka seyðahald og fiskivinnu. Hann vísti m.a. á, at besta úrslitið hjá grønlendsku fiskivinnuni higartil, sum var árið 1926, vóru bert uml. 2000 tons avreidd. Hetta var ikki meir enn ein íslenskur trolari fiskaði í trýggjar mánaðir, ella átta føroysk skip við 160 monnum veiddu í tveir mánaðir. Tá millum 1000 og 1200 grønlendingar høvdu verið um at veiða 2000 tons í fyra mánaðir, segði tað seg sjálvt, at einahandilin ikki megnaði at reka fiskivinnuna á ein skinsaman hátt. Afturat hesum kom, at handilin fekk minni fyri fiskin í Danmark, enn hann hevði keypt hann fyri í Grønlandi. (Bendixen 1928: 11)

Um avbyrgingarpolitikkinn segði Bendixen, at endamálið við at hava landið stongt inntil grønlendingar vóru klárir til sjálvir at reka vinnurnar, ljóðaði gott, men hetta vóru bert kávalótir. Tað fór ongantíð at bera til hjá embætismonnum, sum onki vistu um seyðahald og fiskivinnu at menna grønlendingar á hesum økjum. Tað kundu teir bara læra frá royndum fólki, sum vísti teimum, hvussu arbeiðast skuldi. (Bendixen 1928: 13)

Um einahandilin varð avtikin, og landið latið upp alt í einum, var vandi sjálvandi fyri, “*at Grønlænderne udbyttes af Privatkapitalen.*” Fyri at forða fyri hesum, kundi byrjast spakuliga, t.d. við at loyva danskari fiskivinnu innanfyri sjómarkið, ella loyva nøkrum donskum ríkisborgarum at seta seg niður sum bøndur. Bendixen helt eisini, at “*Monopolets Ophævelse bør i alle Tilfælde betinges af en forudgaaende dansk Kolonisering af Landet.*”

Um viðferðina føroyingar høvdu fingið helt Bendixen, at “*Ved den Politik, vi nu fører, støder vi det ene Folk fra os samtidig med at vi holder det andet nede og derved skader dem*

begge.” Tað fór ikki at bera til at halda Grønland stongt leingi afturat, tí tær umstøðurnar, sum einaferð høvdu gjørt hetta møguligt fyri Danmark, vóru ikki til staðar longur, og tí átti málið nú heldur at verða, at *“søge at kolonisere Landet med Danske inden det bliver for sent, kun derigennem har vi Garanti for at bevare Grønland som dansk Koloniland.”*

2.7 Samandráttur

Sostatt var stór ósemja um, hvussu hjálandið Grønland skuldi rekast, tá toskurin hevði við sær, at aldargamli avbyrgingarpolitikkurin varð settur undir trýst. Báðir partar vóru samdir um gamla hjálandaprinsippið um, at Grønland skuldi geva so nógv yvirkot sum møguligt, ella í øllum førum so lítið undirskot, sum til bar, men ósemja var um, hvussu hetta best var tryggjað.

Daugaard-Jensen vildi halda fast við gamla avbyrgingarpolitikkin, har kongligi handilin og hansara egna Grønlandsstýri tóku sær av øllum grønlendskum viðurskiftum. Gomlu grundgevingarnar fyri avbyrgingarpolitikkinum kundu tó ikki brúkast longur, og ístaðin legði Daugaard-Jensen dent á, at avbyrgingarpolitikkurin var einasti mátin at verja grønlenska fólkið ímóti ringari ávirkan uttaneftir. Hann vísti á syndarligu lagnuna hjá upprunafólkinum í bæði Australia og Amerika, tá hann grundgav fyri, hvussu stóran týðning tað hevði, at verja tilafturskoma grønlenska fólkið ímóti ávirkan frá fólki uttaneftir, sum var nógv meira framkomið. Tað var tí av avgerandi týðningi, at avbyrgingarpolitikkurin var varðveittur í rúma tíð afturat, meðan arbeiðt var við at menna grønlenska fólkið, so tað var til reiðar at taka ímóti útheiminum uttan sjálvt at fara til grundar. Í hesum menningararbeiðinum var kongligi einahandilin avgerðandi, so allar inntøkurnar av Grønlandi fóru til at menna fólkið, sum búði á smáum búplássum framvið allari teirri longu grønlensku vesturstrondini.

Harafturímóti hildu grønlendsliberalistarnir við Bendixen á odda, at versnandi úrslitini hjá kongliga handlinum vóru besta prógvið fyri, at tíðin var farin frá gamla mátanum, Grønland higartil hevði verið stýrt eftir, har roynt var at varðveita gomlu veiðumentanina sum vinnuligt grundarlag hjá grønlenska fólkinum. Tíðin var komin til at leggja á annan bógv, har avbyrgingarpolitikkurin og kongliga handilsskipanin so líðandi vóru avtikin, meðan nýggir vinnuvegir, sum t.d. fiskivinna og seyðahald, vóru uppbygdir. Kongligi handilin hevði ikki verið serliga heppin í royndum sínum á hesum báðum økjum, men í Danska Ríkinum vóru bæði royndir bóndir og royndir fiskimenn, sum uttan iva høvdu havt áhuga í at roynt seg í Grønlandi og har fingið munandi meir burturúr, enn handilin higartil hevði fingið. Tí var tað av týðningi, at hesir finga møguleikan áðrenn tíðin heilt var farin undan

avbyrgingarpolitikkinum, og donsku ríkisborgararnir harvið finga privat vinnulív úr øllum heiminum at kappast við.

Hetta var støðan, tá føroyingar fóru at royna at vinna sær rættindi í Grønlandi, og í komandi kapitlunum skulu vit síggja, at tað var ikki heilt onki, føroyingar finga burturúr hesum tvídrátti.

3 Nema land á Ravnöynni

3.1 Hol kemur í avbyrgingarmúrinn

3.1.1 Fyrstu ynskinum um eina havn í Grønlandi

Fyrstu ferð málið um føroyska fiskivinnu í Grønlandi varð tikið upp í 1897, varð onki beinleiðis nevnt um at fáa stöð á landi. Men í ynskinum um at fáa lagalogari treytir enn tær, sum lógin um sigling í grønlenskum sjóðki fyriskrivaðu, man eisini liggja ynskið um at fáa loyvi at hava samband við land. (Løgtingstíðindi 1897: 50) Fyri at verja grønlenska fólkið ímóti ávirkan uttaneftir, helt stýrið fyri kongaliga grønlenska handilin ikki, at tað kundi ganga hesum ynski á møti. (Løgtingstíðindi 1905: 77)

Tá Napoleon í Dali í 1905 søkti um at fáa loyvi og stuðul til royndarfiskiskap undir Grønlandi gekst betri, tí hann fekk sera lagalogari treytir at arbeiða undir. M.a. fekk hann fría atgongd til allar grønlenskar havnir, og stýrið skuldi syrgja fyri, at teir allastaðni finga "*al mulig Imødekommenhed*", og at tænaðsmennirnir í teimum ymsu havnunum góvu teimum alla ta hjálp, sum teir kundu geva, fyri at úrslitið av royndunum skuldi blíva so gott sum gjørligt.² Stýrið sá tó helst, at Napoleon fekk sær høvuðsstöð í Holsteinsborg ella á Nepissatöynni, sum lá har í nánd. Á hesi öynni skuldi ein frálík havn vera, sum var sera vælegna til at virka fisk í. Á ferðini vóru teir nakrar ferðir inni í Holsteinsborg og einstaka ferð í Jakobshavn.³

Ein høvuðsniðurstöðan, sum kom burtúr hesi royndarferðini, var, at als ongin toskur var at fáa úti á bankunum. Teir toskarnar, sum føroysku skipini høvdu fingið, vóru allir fingnir inni á firðunum. Hesa somu niðurstöðu kom Ad. S. Jensen eisini til, tá hann stóð á odda fyri teirri sonevndu Tjalfe-kanningarferðini í 1908-09. (Jensen 1930: 10) Men inni á firðunum vóru so mikið góðir møguleikar at veiða tosk, at Ad. S. Jensen helt, at tað frá myndugleikanna síðu áttu at verið tikin stig til, at fingið grønlendingar at veitt, selt og virka hendan fiskin. Á henda hátt kundi umsitingin "*omdanne dem fra nydende til ydende c:*

² Skrivelse af 11te April 1906 til Skibsreder Napoleon Andreasen angaaende de Betingelser, paa hvilke det overdrages ham i Sommeren 1906 at foranstalte Fiskeriforsøg ved Grønlands Vestkyst. Her endurgivið úr Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland 1906, síðurnar 214 - 217.

³ Longri frágreiðing um hesa royndarferðina er í Arge 1996: 9 - 32. Um úrslitið av royndarferðini hevur Napoleon í Dali skriva eina frágreiðing til Innanríkisráðið tann 27. oktober 1906. Hon er eisini at finna í Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland 1906 á síðu 270 - 272.

producerende Medlemmer af Samfundet.”⁴ Í 1911 tóku myndugleikarnir í Grønlandi ímóti tí fyrsta fiskinum, og harvið varð í smáum farið undir at byggja upp eina grønlandska fiskivinnu.

Hesar ætlanirnar vóru beinleiðis orsøkin til, at Jens í Dali ikki fekk nakrar sersømdir, tá hann søkti í 1910. Ímillum tey ynskini, sum hann setti fram, var ynski um at sleppa at leggja nakrar tunnur uppá land.⁵ Grønlandsumsitingin vildi tó ikki vita av nøkrum sersømdum, tí teir júst vóru farnir undir at fáa eina grønlandska fiskivinnu í gongd, og vildu helst ikki hava nakra ósunna kapping á hesum øki. Harafturat vístu teir á, at orsøkin til, at avbyrgingarpolitikkurin hevði verið so væleydnaður, var, at forboð ikki bert var hjá útlenskum skipum at koma innum 3 fjórðingar. At hetta forboð eisini var galdandi fyri dansk skip, hildu teir verða beinleiðis orsøkina til, at onnur lond ikki høvdu kravt størri rættindi í Grønlandi. Grønlandsstýrið bað tí ministaran svara Jens í Dali aftur við at vísa á, at *“det i Overensstemmelse med de gældende Bestemmelser forbydis ham at udstrække det af ham paatænkte Fiskeri indenfor Søterritoriet og overhovedet at anløbe Grønlands Kyst.”*⁶

Hóast Jens í Dali soleiðis ikki fekk nakrar sersømdir, tók hann í 1914 saman við Rasmusi Niclasen í Miðvági og Andreasi Reinert í Vestmanna stig til at senda tvey skip til Vesturgrønlands. (Arge 1996: 33-40) Sama dag, sum “Boreas” kom aftur á Havnina, tann 9. september 1914, sendi Løgtingið eina áheitan til Løgmláráðið um at fáa betri sømdir undir Grønlandi. Í hesi áheitan var serligur dentur lagdur á at fáa loyvi at taka vatn alla staðni í Grønlandi. Sagt varð, at hetta var ein avgerðandi fortreyt fyri at kunna reka fiskiveiði í Grønlandi, tá sluppirnar ikki kundu taka so nógv vatn við, sum brúk var fyri. Komið varð tó eisini inn á, at ynskiligt hevði verið at fingið loyvi til at fiska innanfyri sjómarkið undir ávísum umstøðum, men *“dette Spørgsmaal kan dog ikke stilles i Klasse med Vandforsyningsspørgsmålet”*. (Løgtingstíðindi 1914: 50)

14. januar 1915 svaraði Løgmláráðið hesum fyrispurningi. Teir vístu á, at sambært kongaligari fyriskipan frá 1776 var bert loyvt skipum sambært § 4 at fara inn í triggjar havnir at taka vatn. Hesar vóru Godhavn, Upernavik og Holsteinsborg, sum allar lógu heldur

⁴ S. A. 51-1926; j. nr. 512/1926 Viðgerðin av umsóknini Jens í Dali frá 1910 liggur her saman við málinum um at fáa Knørri fiskiloyvi í 1926. Hetta er tikið úr svari, sum Administrationen for Kolonierne i Grønland sendi Innanríkisráðnum 15. 3. 1910 uppá umsøknina.

⁵ S. A. 51-1926; j. nr. 512/1926 Umsókn til Innanríkisráðið dagfest 16. 2. 1910.

⁶ Ibid.

norðaliga. Afturat hesum gav Løgmláráðið føroyingum loyvi at taka vatn í øllum teimum kolonionum, sum lógu við fiskileiðirnar. Løgmláráðið tilskilaði sær tó rætt til at taka hesi serrættindi aftur, um trupulleikar stóðust av teimum. Løgmláráðið hevði onga viðmerking til spurningin um loyvi at fiska innanfyri trýggjar fjórðingar. (Løgtingstíðindi 1914: 51) Av tí at onki føroyskt skip fór aftur til Grønlands fyrr enn í 1925, sæst onki til, at hetta loyvið nakrantíð er brúkt.

3.1.2 Føroya Skipara- og Navigatørfelag setur gongd á Grønlandsmálið aftur

Onki hoyrdist til grønlandsmálið aftur fyrr enn í 1924, tá Føroya Skipara- og Navigatørfelag tann 10. august legði spurningin fyri Løgtingið. Hesuferð var tað ikki bert loyvið at taka vatn, sum var avgerðandi. Í umsóknini hjá felagnum var dentur lagdur á, at ein støð á landi at leggja upp í var avgerðandi fyri, at tað skuldi bera til hjá føroyska flotanum at fiska í grønlandskum farvatni. Umsóknin var soljóðandi:

Thorshavn, den 10. August 1924

Færøernes Skipper- og Navigatørforening tillader sig herved at ansøge om, at Lagtinget søger udvirket Tilladelse for færøske Fiskeskibe til at drive Fiskeri i grønlandske Farvande, saaledes at der vil blive givet Skibene Tilladelse til at have Samkvem med Land i en saadan Udstrækning, at Fiskeriet vil kunne foregaa uhindret, det vil sige, at der vil blive givet Tilladelse til, at Skibene ikke blot indtager Vand, men ogsaa faar Lov til at drive Fiskeriet med en Station i Land som Basis. Naar Fiskeri her fra Øerne skal kunne drives i saa fjærne Farvande, vil det være nødvendigt herfra at medtage saa megen Proviant, Salt og anden Udrustning, at nødvendigvis noget maa losses paa Land for at Skibet kan blive tjenligt til Drift, medens det oploshed indtages efterhaanden som der bliver Brug for det.

Med Højagtelse
For Færøernes Skipper- og Navigatørforening
G. Johannesen

Hvussu Føroya Skipara- og Navigatørfelag er komið til hesa niðurstøðu, vita vit ikki, men í 1924 gjørdur norðmenn nakrar fiskiroyndir við Vesturgrønland, sum ein E. Balderheim úr Tróndheimi fíggaði. Tá greitt var, at hesar roynir høvdu givið eitt gott úrslit, segði Balderheim 26. juli við Handels- og Sjøfartstidende, at tað sjálvandi ber til at fiska við skipunum sum støð, men munandi lættari hevði verið við støðum á landi. Hetta hevði gjørt raksturin meiri rationellan og givið møguleikar fyri at ríkið hana í størri mátistokki. Hann tók

tað sum givið, at norskir myndugleikar fóru at arbeiða fyri hesum.⁷ Møguliga er hetta tað, sum fekk føroyingar at síggja týðningin av eini havn.

Verður hugt nærri at umsóknini, sæst skjótt, at í henni er onki ynski um at sleppa at fiska innanfyri 3 fjórðinga fiskimarkið. Einasta ynski skiparafelagsins er at fáa eina støð á landi at leggja salt, proviant og annað viðføri upp á. Grundgevingin fyri hesum ynski er, at tað annars ikki letur seg gera at fiska við skipinum. Vit kunnu tí longu her staðfesta, at í tí fyrsta skrivliga skjalinum í øllum tí stóra grønlandsspurninginum er eittans ynski, og tað er ynskið um at fáa *eina* støð á landi.

Tann 18. august kom so “Faustina” á Havnina við tíðindum um framúr góðan fiskiskap í Grønlandi, og hetta setti rættiliga gongd í kjakið her heima um henda spurning. Hetta legði sjálvsagt eisini stórt trýst á Løgtingið. Tann 5. september 1924 skrivaði ein, sum kallaði seg *Fiskimaður*, eina grein í FF-blaðnum, har hann, eftir at hava sagt eitt sindur um stríðið við at finna støðini, har fiskurin er, segði:

So er tað hitt, sum mest umvarir av øllum, um hugsandi kann vera um at fáa gott úrslit, og tað er, at Føroyingum verður loyvt at fáa fótin fastan á Grønlandi. Tað vil við okkara sluppum vera ómøguligt at gera nakað, um okkum ikki verður loyvt at leggja upp á land salt, proviant og saltfisk...⁸

Hesi orðini siga rættiliga nógv um, hví spurningurin um eina havn í Grønlandi hevði so stóran týðning tá, og hví Føroyingahavnin kom at fáa so stóran týðning í føroyskari fiskivinnusøgu.

Løgtingið, sum tók umsóknina til viðgerðar, fór nógv longur enn skiparafelagið í sínum ynskjum, tá tað tann 10. september við 22 atkvøðum fyri og ongari ímóti samtykti, at:

Lagtinget andrager hos Regeringen om at der maa blive udvirket Tilladelse for færøske Kuttere til at drive Fiskeri i Grønland, at etablere Stationer i Land paa de i foranstaaende Betænkning nævnte Steder, at man faar Adgang til det Kortmateriale, som findes over grønlandske Farvande og at der efter Forhandling med Handelsstyrelsen skabes Adgang for Færinger til at tilvirke Fangsten i Land og eventuelt dertil benytte grønlandsk Arbejdskraft. (Løgtingstíðindi 1924: 134)

⁷ FF-blaðið nr. 33 frá 15. august 1924. “Fiskiskapslíkindini undir Grønlandi”

⁸ FF-blaðið nr. 36 frá 5. september 1924. “Til Grønlands”

Hvat, løgtingið meinar við orðunum “*at drive Fiskeri i Grønland*”, er óvíst. Ongastaðni í tvær síður langa álitinum verður fiskimarkið tikið upp á tungu. Tvørturímóti verður bert tosað um, at atgongd til at leggja ymisk upp á land er lívsneyðugt. Við øðrum orðum fella fyrsta og annað ynski saman, soleiðis at skilja, at loyvi til eina støð á landi er tað sama sum treytin fyri at kunna “*drive Fiskeri i Grønland*”. Tað lá jú einum og hvørjum frítt fyri at fiska uttanfyri 3 fjórðinga fiskimarkið, og kravið, sum seinni bleiv høvuðspurningurin, at fiska innanfyri markið, kemur als ikki upp á tal í hesum umfarinum. Sostatt var spurningurin um atgongd til støð á landi altavgerðandi at byrja við.

Tey støðini, sum víst verður til í sitatinum omanfyri, eru Juliannehaab, Frederikshaab, Fiskenaes, Godthaab og Sukkertoppen. Løgtingið sigur seg vera komið fram til hesi støð, eftir at hava ráðført seg við sakkunnleikan. Ongin ivi er um, hvør hesin sakkunnleiki er, tí í álitinum verður sagt, at nevndin hevur: “*overvejet denne Sag i Samraad med Formanden for Færøernes Skipper og Navigatørforening..*”. Sostatt veksur kravið tann mánaðan, sum liggur ímillum 10. august og 10. september, frá at vera “*en Station i Land som Basis*” til loyvi at brúka tær fimm koloniirnar, sum nevndar verða í álitinum.

Løgtingið fekk svar uppá hesa umsøkn frá Innanríkisráðnum tann 22. januar 1925. Í svarinum segði innanríkisráðharrin Hauge, at hann var fyri, at føroyingar skuldu fáa eina støð á landi at reka fiskiveiðuna útfrá. Innanríkisráðið sigur tó, at tað fyrst fer at leggja málið fyri grønlensku landsráðini. Teir vóna, at føroyingar fara at skilja hetta, hóast teir á ongan hátt vilja sammeta grønlensku landsráðini við Løgtingið. Ein støð á landi kemur tí í fyrsta lagi at blíva veruleiki í 1926, men hetta gevur samstundis donskum myndugleikum tíð at fáa skipa havnaeftirlit á staðnum, og føroyingum møguleikar til at fyrireika neyðugu byggingina til goymslu av materialum og fongi, sum teir taka til.⁹

Hetta fall ikki í góða jørð allastaðni í Føroyum, tí tíðindini um góðu fiskilíkindini høvdu gjørt fiskimannin ótolnan eftir at sleppa at royna seg á hesum nýggju leiðunum. Utan eina støð á landi var tó neyðugt hjá flest øllum føroyskum færum at avlýsa ætlaða túrin til Grønlands. Millum annað helt Tingakrossur tann 4. februar 1925¹⁰, at orsøkin til, at donsku myndugleikarnir bráðdliga góvu grønlensku landsráðnum so nógv sjálvstýri, bert var tann, at teir royndu at leggja forðingar í vegin fyri føroyingar. Føroyatíðindi vóru eitt sindur

⁹ S. A. 51-1926; j. nr. 609/1924 í 805/1926 Svar frá Innanríkisráðnum til Løgtingið gjøgnum Løgsmálaráðið 22. januar 1925.

¹⁰ Tingakrossur nr. 5 frá 4. februar 1925. “Danir og grønlandsfiskiroyndirnar.”

hóvligari, og hildu, at føroysk fiskivinna í Grønlandi allarhægst kundi kallast ein roynd, og tí skuldu vit bara vera væl nøgdir. Harafturat helt Føroyatíðindi, tað verða løgið, at akkurát Tingakrossur vildi hava Ríkisstýrið at ganga uttanum grønlandsku landsráðini.¹¹

3. 1. 3 Havnasurningurin lagdur fyri landsráðini

Tann 30. mars 1925 bað Innanríkisráðið, gjøgnum landfútarnar í ávíkavist norður- og suðurgrønlandi, landsráðini taka málið til viðgerðar. Í hesum brævi framgongur, at Grønlandsstýrið longu hevði avgjørt at opna eina havn fyri føroyingum. Hendan havnin skuldi liggja onkustaðni ímillum Frederikshaab og Fiskenæsset. Samstundis hevði stýrið tikið avgerð um ikki at loyva fiskivinnu innanfyri sjómarkið og at nokta fyri, at grønlandsk arbeiðsmegi kundi nýtast í sambandi við føroysku fiskivinnuna. Grundgevingin fyri at opna eina havn fyri donskum ríkisborgarum var, at fiskiveiða longu var loyvd og fór fram úti á bankunum uttanfyri sjómarkið. Fyri føroyingar hevði tað tó avgerðandi týðning at kunna sleppa av við ein stóran part av útgerðini, teir høvdu við sær, soleiðis at skipini kundu nýtast til fiskaríð fult út. Hesin møguleikin kundi meir enn so verða munurin millum eitt vanlukkuligt undirskot og inntøkugevandi veiði. Samstundis vildi stýrið eisini stuðla øllum nýggjum initiativum innan danskt vinnulív, um hetta ikki hevði negativar avleiðingar fyri fólkið í Grønlandi.¹²

Eftir at hava sagt, at stýrið hugsaði sær eina støð onkustaðni millum Frederikshaab og Fiskenæsset, segði stýrið við grønlandsku landsráðini, at:

disses Opgave vil saaledes være at belyse hvilke Følger Oprettelsen af en saadan Fiskeristation kan antages at ville faa paa den grønlandske Befolknings Vilkaar.

Meir enn so lá ikki í, at grønlandsku landsráðini skuldu hoyrast. Stýrið hugsaði sær, at støðin lá so mikið avsíðis, at ongin konflikt skuldi koma í millum fiskiskipini og grønlandska fólkið. Ætlanin var at senda verjuskip at leita eftir einum slíkum stað summarið 1925.¹³

Grønlandsku landsráðini tóku í høvuðsheitum undir við tilmælinum frá stýrinum.¹⁴ Av serligum áhuga hjá okkum er, at bæði landsráðini lögdu stóran dent á, at støðin kom at liggja

¹¹ Føroyatíðindi nr. 6 frá 10. februar 1925. "Grønlandsfiskeriet."

¹² S. A. 51-1926; j. nr. 609/1924 í 805/1926 Bræv frá Grønlands Styrelse til inspektørarnar í norður- og suðurgrønlandi um at taka málið til viðgerðar í landsráðunum.

¹³ Ibid.

burtur frá grønlenskum búsetingum. Suðurgrønlandska ráðið segði seg kunna taka undir við, at ein havn varð latin upp, um 5 “forholdsregler og betingelser” vórðu gingin á mæti. Hesar treytir vóru í hvuðsheitum tær somu, sum stýrið longu hevði nevnt. (Spanner 1982: 40) Sum tað fyrstu treytina nevndi landsráðið, at:

Stationen maa lægges ved en Naturhavn, der ikke i Forvejen rummer grønlandsk fast Beboelse eller er Fangstplads for grønlandske Jægere eller Fiskere, og ikke ligger for nær fast beboet grønlandsk Boplads.

Som saadan egnet Plads, der paa engang kan tjene som Havn, Reparationsplads, Fisketilberedningsplads og Vandfyldningssted, tænkte Landsraadet i første Række paa en Plads som Kekertarsuak (Ravns Storø)

Hetta er fyrstu ferð, víst verður beinleiðis á eitt stað, sum kundi setast av til føroyingar. Tað tykist nærlagt at halda, at tað er landsráðslimurin Asser Berthels, sum er komin við hesum hugskoti, tí seinni verður hann biðin um at koma við verjuskipinum “Islands Falk” sum kunnigur maður í umráðnum, tá verjuskipið fór at leita eftir einum hóskaði staði.¹⁵

3. 1. 4 Islands Falk kannar syðru havnina á Ravnoynni

Ongin ivi er um, at avgerðin um at lata eina havn upp varð tikin, áðrenn grønlensku landsráðini vóru hoyrd, tí longu 20. mai sendi stýrið eina áheitan til Kommandør A. Topsøe Jensen, departementschef í Flotamálaráðnum um at fáa verjuskipið “Islands Falk” at leita eftir eini havn á leiðini millum Frederikshaab og Fiskeneset,

der nogenlunde let tilgængelig fra Søen yder Skibe, der søger ind Beskyttelse mod Vind og Sø, og hvis Omgivelser kan tjene som Oplagsplads for det Materiel de paagældende Skibe ikke har Anvendelse for ude paa Fiskepladserne og for den Fangst, som de af Hensyn til Arbejdet om Bord ikke kan have inde førend Hjemrejsen tiltrædes, endvidere som Tilflugtsted ved Udbedring af mindre Havarier, ligesom der gerne skulde være Adgang til Vandfyldning enten i selve Havnen eller i dennes Nærhed.¹⁶

Tann 19. juli 1925 var “Islands Falk” í syðru havnini á Ravnoynni fyri at kanna umstøðurnar har. Í frágreiðing síni til Flotamálaráðið helt R. West skipari, at hon livdi upp til tey krøv,

¹⁴ Ein longri gjøgnumgongd av viðgerðini í stýrinum og landsráðnum er at finna í Spanner 1982: 35-41, og skal tí ikki viðgerast meira her.

¹⁵ S. A. 51-1926; j. nr. 609/1924 í 805/1926 bræv dagf. 10. juli 1925 frá landfútanum Honore Petersen til Orlogskaptajn R. West, har bræv til Asser Berthels er endurgivið.

¹⁶ S. A. 51-1926; j. nr. 609/1924 í 805/1926 bræv frá stýrinum, helst Daugaard- Jensen til Marineministeriet 20. mai 1925.

sum vóru sett henni. Hann nevndi tó, at hon lá so nær við Frederikshaab Isblink, at mjørkin kundi gerast ein trupulleiki. Kapteynurin hevði teknað eitt kort av havnini, og vísti á, at eystursíðan var full í skerum, meðan nógv og góð akkerspláss vóru á norðursíðuni. Uppi á landi vóru stór strandaðkið á norðursíðuni, sum kundu brúkast til tilvirkan av fiski. Ongin á var í havnini, men fleiri árarløkir vóru við góðum vatni, sum uttan iva kundu nøktað tørvin, um byrgingar vórðu gjørdir.¹⁷

Meira hendi ikki frá myndugleikanna síðu í hesum máli hetta árið. Men heima í Føroyum tók Løgtingið málið um fiskivinnu við Grønland upp aftur hetta heystið, og 19. september kom Fiskerilaansudvalget við einum álit, hvørs tilmæli var samtykt. Alt bendir á, at Løgtingið hevði kunnleika til ta havnina, sum var undir uppsigling, tá álitid varð skriva, tí teir søgdu seg hava eina hóming av, at “*Ministeriets Stilling til Sagen kan betegnes som værende elskværdig*”. Eitt sindur seinni vísa teir tó á, at tann eina støðin ikki er nóg mikið, tá hugsað verður um, hvussu stórt øki talan er um. Í umbønini kemur spurningurin um havnir at standa sum nummar 3 av 4, og víst verður bert til somu støð sum í 1924. Nú er hetta tó ikki høvuðskrav longur; nú fær spurningurin um at sleppa at fiska innanfyri sjómarkið nógv meir pláss, og hann fekk eisini høvuðsleiklutin í øllum grønlandsstríðnum framyvir. (Løgtingstíðindi 1925: bilag 19) Hetta stríðið er gjølla viðgjørt fram til 1927 av Søren Spanner í høvuðsuppgávu hansara *Færøfiskeriet ved Grønland i 1920'erne*.

3. 1. 5 Ravnoyggin latin upp

Løgtingið sendi málið til Løgsmálaráðið 28. oktober 1925, og Løgsmálaráðið sendi tað víðari til Innanríkisráðið. Tann 11. februar 1926 var Grønlandsstýrið liðugt at viðgera málið, og innanríkismálaráðharrin Hauge bað lögsmálaráðið boða føroyingum frá, at nú var loyvið, sum teir høvdu biðað so leingi eftir, komið. Innanríkismálaráðið hevði avgjört, at tað

vil være sindet til saaledes som nedenfor nærmere angivet indtil videre for danske og islandske Fiskeskibe, som afgaar fra dansk eller islandsk Havn for at drive Fiskeri paa Fiskebankerne ud for Grønlands Vestkyst efter derom for hvert enkelt Skib til Ministeriet indgivet Andragende at tillade Besejlingen paa S.O. Siden av Ravens Storø i Godthaab Distrikt, beliggende paa ca. 62° 42' N. B. og 50° 25' V. L. (Løgtingstíðindi 1925: 140)

At fáa loyvi at brúka Ravnoynna merkti, at skipið til eina og hvørja tíð hevði loyvi til at fara inn har. Í havnini kundi skipið fáa ávíst eitt pláss at leggja olju, salt, reiðskap og fisk upp á.

¹⁷ S. A. 51-1926; j. nr. 609/1924 í 805/1926 frágreiðing frá Chefen for Inspektionsskibet Islands Falk til Marineministeriet dagf. 30. 9. 1925

Reiðarin kundi eisini byggja sær ein skúr at leggja upp í, men hevði ein slíkur skúrur ikki verið brúktur í tvey ár, kundi kontrollørurin lata aðrar fáa hann ella taka hann niður. Harumframt kundi manningin, meðan hon var í havnini, tilvirka fiskin bæði umborð og á landi, og sjálvsagt kundu skipini eisini taka vatn, meðan tey vóru inni.

Men treytirnar fyri at fáa loyvi vóru nógv. Fyri tað fyrsta skuldi reiðarin prógva, at skipið var skrásett í danskari ella íslenskari havn, og at bert danskir ella íslenskir statsborgarar áttu part í skipinum. Harafturat skuldi øll manningin vera danskir ella íslenskir statsborgarar, eins og ongir útlenskir pengar skuldu vera uppi. Áðrenn skipið fór heimanífrá, skuldi skiparin hava fingið skrivligt prógv um, at ongin smittusjúka var í heimahavnini, eins og ein lækni skuldi kanna hvønn einstakan av manningini og váttar, at ongin av teimum hevði nakað sjúkutekin. Hesar heilsuváttanir skuldi skiparin lata kontrollørinum, fyrstu ferð skipið kom í havn á Ravnøynni.

Meðan skipið var inni, skuldi manningin rætta seg eftir teimum boðum, sum kontrollørurin gav teimum. Hvørja ferð skip var inni í havnini, skuldi tað lata eitt havnagjald, sum at byrja við var ásett at verða 20 oyru fyri hvørt BRT. Um skipið ikki helt hesar treytir, var tað at rokna sum eitt skip uttan loyvi, um ikki onkur góð frágreiðing var um, at skiparin helt seg hava hildið seg til reglarnar. Um skipið ella nakar av manningini breyt tær reglur, sum vóru ásettar í lóg frá 1. apríl 1925, misti tað beinanvegin loyvið, og at enda kundi reiðarin ella skiparin rokna við ikki at fáa loyvi aftur, um teir ikki hildu seg til lógarreglurnar og tær ásetingarnar, sum nú vóru galdandi á Ravnøynni. (Løgtingstíðindi 1925: 140 - 141)

3. 2. Ravnøyggin 1926

3. 2. 1 Møller byggir støð á Ravnøynni

Tá boðini vóru send froyingum um, at avgerð var tikin um at lata havnina upp, fór stjórin fyri Grønlandstýrið Daugaard-Jensen beinanvegin undir at gera klárt til at taka ímóti froyingunum á Ravnøynni. Til skjals er ein dosmarseðil, sum Daugaard-Jensen hevur skrivað í hesum sambandi.¹⁸ Fyrsta uppgávan hjá honum var at finna ein kontrollør, og hesin skuldi móguliga hava ein hjálparmann. Kontrollørurin og móguligi hjálparmaður hansara skuldu sjálvandi hava okkurt at búgva í, og afturat hesum skuldi ein radiostøð og ein bátur

¹⁸ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Aabning af Havn for Vandfyldning paa Vestsiden af Ravn Storø. Tíverri er hesin seðilin ikki dagfestur.

fáast til vega. Hetta vóru tær uppgávnar, sum lógu fyrst fyrri. Harumframt skuldu ymiskar plankettir fáast til vega, eins og ein neyvari uppmáting av havnini mátti gerast fyrri at fáa eitt líkinda sjókort av havnini prentað. At enda skuldi finnast útav, hvørjar arbeðsuppgávnar hjá kontrollørinum skuldu verða.

Daugaard-Jensen visti, hvønn hann vildi hava settan í starvið sum kontrollør, tí 2. mars 1926 skrivaði hann ein fyrispurning til Flotamálaráðið, har hann spurdi, um tað bar teimum til at lata ein av tænaðum sínum fáa farloyvi hetta summarið, so hann kundi átaka sær starvið. Daugaard-Jensen segði, at *“det vilde være Styrelsen behageligt”*, um tað varð Söminemester Johan Møller, sum fekk farloyvið. Tað tykist, sum um Daugaard-Jensen hevur verið í samband við Møller, áðrenn brævið er skrivað, men sum grundgeving verður víst á, at Møller hevði verið í Grønlandi fleiri ferðir, og tí var vælegnaður til starvið.¹⁹ Her eigur tó eisini at nevast, at tað helst hevur verið eitt ynski hjá stýrinum, at kontrollørurin var ein maður, sum var vanur við skipaðu viðurskiftini í flotanum.

Tað tykist, sum Daugaard-Jensen og Møller hava kent hvønn annan frá fyrr av, tí longu áðrenn svar var komið frá flotamálaráðnum, var Møller farin undir at leita eftir einum telegrafisti. Tann 11. mars skrivur Møller til Daugaard-Jensen og heitir á hann um at venda sær til Flotamálaráðið við einum fyrispurningi, um Korpsmatros Radio No. 136 A. M. Jensen eisini kundi fáa farloyvi. Møller hevði eisini verið í sambandi við ein froying, men av tí, at *“hans forestaaende Eksamen stillede sig som Hindring for ham”*, lá tað ikki fyrri hjá honum at fara.²⁰

19. mars svaraði Flotamálaráðið báðum fyrispurningunum. Í fyrra brævinum boðaði Flotamálaráðið frá, at tað vildi lata Møller fáa farloyvið, meðan tað í seinna brævinum boðar frá, at tað tíverri ikki ber til at lata nakran telegrafist fáa farloyvi, tí *“hele Søværnets Radiopersonel i Sommerens Løb vil være udkommanderet paa een Gang.”*²¹ Hvønn,

¹⁹ S. A. 51-1926; j. nr. 609/1924 í 805/1926 Bræv frá Grønlandsstýrinum til Flotamálaráðið dagfest 2. mars 1926.

²⁰ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Bræv frá Söminemester Johan Møller til Daugaard-Jensen dagfest 11. mars 1926. Brævið byrjar við at vísa til munnliga avtalu.

²¹ S. A. 51-1926; fyrra brævið í j. nr. 609/1924 í 805/1926, seinna brævið í 440/1926 í 604/1926. Hetta tykist eitt sindur løgið, men nýggja journaliseringin, sum má verða framd millum 2. og 11. mars, er samstundis eitt tekin um, at froyisku áhugamálinum í Grønlandi verða tikin í størri álvara júst um hetta mundið.

Daugaard-Jensen hevur fingið at hjálpt sær, sæst ikki, men longu trýggjar dagar eftir, at Flotamálaráðið hevði noktað fyri, at A. M. Jensen skuldi fáa farloyvi, noyddust teir at svara einum “*fornyet Henvendelse*” frá Grønlandsstýrinum, við at boða frá, at A. M. Jensen eisini skuldi fáa farloyvi fyri summarið.²²

Setanarbrøvini til Johan Møller og A. M. Jensen vórðu skrivað 7. apríl. Í teimum fingi teir at vita, at teir skuldu fara umborð á “Gertrud Rask”, sum ætlandi sigldi úr Keypmannahavn 10. apríl klokkan 10 fyrrapart. Lønin var roknað frá hesum degi til tann dagin, teir vóru aftur í Keypmannahavn, og Møller skuldi fáa 300 krónur um mánaðan, meðan A. M. Jensen skuldi fáa 105 krónur frá 10. til 30. apríl og síðani 454 krónur um mánaðan. Her síggja vit, at tað ikki var lønin, sum avgjórði, hvør var hægsti maður í havnini. A. M. Jensen fekk at vita, at hann, umframt at vera telegrafistur, eisini skuldi vera hjálparmaður hjá kontrollørinum. Umframt sjálva lønina fingi teir eisini 4 krónur í dagpengum, meðan teir vóru á oynni.²³

Men áðrenn teir kundu fara avstað, skuldi øll útgerðin, teir skuldu hava við, fáast til vega. Til at fáa fatur í tilboðum uppá eini hús, radiostøð, motorar og motorbát, hevði Daugaard-Jensen fingið hjálp frá einum Ingeniør Bretting.²⁴

Grønlandsstýrið fekk 22. mars eitt tilboð uppá eini hús frá snikkaravirkinum P. K. Hvid & Søn, sum ljóðaði uppá 3.085 krónur. Húsini vóru 13,5 alin lang og 7,5 alin breið. Síðani hevði fyrirtøkan eisini prísir uppá ymiskan útbúnað til húsini, soleiðis, at samlaði prísurin kom upp á 4.528 krónur. Hesum tilboði tók stýrið tveir dagar seinni við, eftir at hava strikað nøkur av eykatilboðunum, so endaligi prísurin bleiv 4.143 krónur. Stýrið tryggjaði sær, at húsini kundu latast eigarunum á Grønlandske Handels Plads tann 6. apríl, og hetta var ongín trupulleiki hjá P. K. Hvid & Søn.²⁵

Verri gekst at finna ta røttu radiostøðina. Eitt væl útgreinað tilboð varð fingið til vega, men prísurin var ov høgur, og fyrirtøkan, sum kom við tilboðnum, kundi ikki hava sendaran

²² S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Bræv frá Flotamálaráðnum til Grønlandsstýrið dagfest 22. mars 1926.

²³ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Johan Møller hevur váttað, at hann hevur móttikið brævið 9. apríl, meðan A. M. Jensen hevur tikið ímóti sínum brævið 10. apríl.

²⁴ Eg havi ikki funnið nakað samskifti teirra millum, men øll tey innkomnu tilboðini, sum eru til skjals í 440/1926 í 604/1926 eru stílaði til hendan Bretting. Møguliga hevur hann verið í starvi hjá stýrinum.

²⁵ S. A. 51-1926; j. nr. 440-8/1926 og 440-14/1926.

kláran tann 10. apríl. Endin varð, at Grønlandsstýrið gjørdi sum Útvarp Føroya á sinni, og keypti ein gamlan Marconi sendara. Hetta var ein sendari, sum Flotamálaráðið longu í 1912 hevði vrakað. Møller kendi hendan sendaran frá síni tíð í flotanum, og hóast hann var gamal og útslitin, so fingi teir hann at virka so nøkurlunda. Antennan var stór, hon hevði tvær mastrar á 26 metrar við 12 mótvektsmastrum. (Møller 1955: 311-12) Samanlagt kostaði øll sendiútgerðin 8.546 krónur og 78 oyru.²⁶

Fyri at fáa streym til radiostøðina og annað á støðini hjá kontrollørinum mátti stýrið keypa ein ljósmotor. Motorfabrikken Bukh A/S í Kalundborg gav stýrinum tilboð uppá ein Bukh A 150 motor fyri 1.850 krónur tann 25. mars. Hetta var ein 7/8 HK petroliumsmotorur við 525 umdreyingum um minuttin. Grønlandsstýrið tók av hesum tilboðnum tveir dagar seinni. Samstundis gav stýrið boð um, hvørjar leveringstreytirnar vóru, og fyrirøkan tók 250 krónur í ómaksgjaldi fyri frakt og emballagu og ta yvirtíðina, sum skuldi til fyri at halda knøppu tíðarfreistina. Grønlandsstýrið skuldi síðani seinni venda sær aftur til fyrirøkuna, at tosa nærri um hvør eykaútgerð skuldi fáast til vega. Hesin motorurin fekk serinummarid 1606. Frá fyrirøkuni Thomas B. Thrige keypti stýrið tann 27. mars eina *“brugt, men saa god som ny”* javnstreymsdynamo fyri 503 krónur *“netto kontant for maskinen leveret her i Byen.”*²⁷

Tann síðsta størri fløgan, sum skuldi gerast, var at fáa fatur í einum hóskaði kontrollørbáti. Hesin báturin gjørdist tann 5 13/100 NRT stóri *“Halvdæksbaad med Hjælpekrue”* “Rota”, sum Grønlandsstýrið keypti frá Georg Lindeløf Laursen, forvaltare í Keypmannahavn. Hesin bátur varð bygdur í Skovshoved í 1923, og hann var 26,8 føtur langur og 9,1 fót breiður við einari mastur. “Rota” hevði ein 4 HK bensin og petroliumsmotor, og var upprunaliga bygdur til stuttleikasigling. Stýrið keypti “Rotu” fyri 5.000 krónur tann 23. mars.²⁸ Men nakað nógv hevur skulað verið gjørt við bátin, áðrenn hann var klárur, tí í endaliga roknskapinum stendur, at samlaðu útreiðslurnar fyri Rotu vóru 10.946 krónur og 35 oyru.²⁹

²⁶ S. A. 51-1931; j. nr. 543/1931 Analyse. Stationen Ravns Storø Drift & Anlæg. Hetta er lagt saman við einum yvirletið, sum er gjørt av útreiðslunum av Ravnoynni og Føroyingahavnini fram til 1931 í samband við spurningin um at lata eina havn upp afturat.

²⁷ Skrivliga samskiftið millum Bukh og Grønlandsstýrið og Thomas B. Thrige og stýrið er til skjals í S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926.

²⁸ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Keypsáttmálið dagfestur 23. mars.

²⁹ S. A. 51-1931; j. nr. 543/1931 Analyse. Stationen Ravns Storø Drift & Anlæg.

Men hesi stóru tingini vóru ikki tey einastu, sum hendur skuldi fáast á, áðrenn teir kundu fara avstað. Ravnoyggin var jú vald, av tí at hon lá so langt frá nøkrum búplássi. Hetta hevði eisini við sær, at trupult fór at vera at fáa fatur í nøkrum hentleikum í Grønlandi. Teir máttu tí syrgja fyri at hava hvørt einasta smáting við sær, og tað var ikki so lítið, tá hugsað verður um, at teir skuldu fáa eina heila støð upp at standa. Bretting gjørdi sær tí ómak síðstu dagarnar í mars við at gera listar yvir vørur av alskyns slag, sum skuldu við.³⁰ Fyri at tríva í rúgvuna kunnu vit nevna, at millum køksbúnyttarnar vóru 3 kassarollur, ein kaffikanna við eyka posa, ein kjøthakkimaskina, ein kaffimylla, ein proptrekkjari, ein fiskaskeið, seks flatir og seks djúpir tallerkar, seks øgløs og seks snapsagløs, ein kakufurmur og nakað, sum teir nevndu ein *Plat de menage*.

Av øðrum búnyttum kunnu nevast ein primus við 2 eyka brennarum og 6 dusinum av reinsinálum, ein piasavakustur, ein W.C.spann, 50 klemmir, ein hálvanannan metur long knagarekkja, ein divan við teppi og fótstykki, tvey strúkijørn, 500 pappírsserviettar og fyra pakkar av toiletpappír. Afturat hesum kom eitt hav av byggitilfari og amboðum bæði til timburarbeiðið, smiðjuarbeiðið og tað elektriska arbeiðið. At enda var eisini ein listi yvir proviantin, sum teir skuldu hava við. Her kunnu vit nevna, at teir skuldu hava 20 kilo av smøri, 7 kilo av kaffi, 3 av kakao og bert eitt kvart kilo av te, fimm kilo av sviskum, trý kilo av russiskum ertrum og 4 pakkar av julienneurtum á 150 gram, 10 dósir av snittibønum og 5 gløs av piccalilli o.s.fr. Men meginpartin av matinum munnu teir tó hava veitt sjálvir ella keypt í Grønlandi.

Alt hetta nógva tilfarið stóð á Kgl. Grønlandske Handels Plads tann 10. apríl 1926. Tá tað var fingið umborð, og Møller og A. M. Jensen vóru farnir sama veg, kundi "Gertrud Rask" leggja leiðina vestur í hav. Á longu ferðini yvir til Grønlands hevði Møller góða tíð at seta seg inn í reglugerðina, sum var gjørd til starv hansara. Í reglugerðini fekk hann at vita, at tá hann kom til Godthaab, skuldi hann venda sær til landfútan, sum skuldi hjálpa honum at fáa tilfarið suður, og at finna nakrar menn, sum kundu hjálpa honum at seta støðina upp.

Tá Møller var komin í Ravnoynna skuldi hann syrgja fyri, at bygningarnir vórðu settir upp, og alt tilfarið fingið til høldar so skjótt, sum gjørligt. Síðani skuldi hann syrgja fyri at laða eina byrging, soleiðis at tað skuldi verða so lagaligt og skjótt sum møguligt at taka vatn. Møller skuldi eisini ansa eftir, at tær treytirnar, sum vóru lagdar fyri at fáa loyvi at nýta havnina, vóru hildnar. Hann hevði tó ikki myndugleika at taka avgerð um at revsa nakað

³⁰ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Listarnir hjá Bretting eru dagfestir 26., 29., 30. og 31. mars.

skip, so um nakað óreglusemi kom fyrri, skuldi hann boða landfútanum og sjefinum á verjuskipinum frá hesum.

Møller hevði eisini til uppgávu at vísa teimum skipum, sum komu inn í havnina á Ravnoynni, á eitt pláss, har lætt var at leggja fiskin upp. Í hesum arbeiðinum skuldi hann ansa eftir, at onki skip fekk meir pláss enn neyðugt, so tað skuldi verða nøkurlunda líka lætt hjá skipunum at leggja upp og fáa fatur í vatni til reingerð av fiskinum.³¹ Møller skuldi arbeiða beinleiðis undir landfútanum, og hann skuldi tí javnan seta seg í telegrafiskt samband við hann. Harafturat skuldi hann við skipunum “Hans Egede” og “Gertrud Rask” senda radiobrøv til stýrið við upplýsingum um, hvørji skip høvdu verið inni og onnur viðurskifti. At enda skuldi hann føra eina dagbók og eina visitatiónsbók, sum hann skuldi lata stýrinum, tá hann kom heim. Teir báðir menninir skuldu sjálvsagt eisini syrgja fyrri at støðin og alt tað, sum lá eftir á oynni, lá so væl, at onki tók skaða um veturin.³²

Tann 7. apríl skrivaði Grønlandsstýrið til kolonibestýraran í Frederikshaab, og bað hann um at fáa teir seks grønlendararnar við til Ravnoynna, sum árið fyrri høvdu verið við í arbeiðinum, at seta radiostøðirnar upp í ávíkavist Godthaab og Godhavn. Hetta skuldi hann gera, tí tað var av stórum týðningi, at Møller hevði so góðar arbeiðsmenn sum møguligt at hjálpa sær.³³ Hesi boðini eru helst farin við sama skipið sum Møller sjálvur fór við.

Tá “Gertrud Rask” kom til Godthaab fóru Møller og A. M. Jensen í land við øllum tí nógva viðförinum. Hetta var alt fingið umborð á eina skonnart, sum legði leiðina suðureftir, og tann 9. mai komu teir í Ravnoynna. (Møller 1955: 311) Vit vita ikki, um teir vóru suðuri í Frederikshaab eftir teimum seks hjálparmonnunum, áðrenn teir fóru í oynna, men í øllum førum hava teir ikki verið seinir at koma at seta støðina upp.

Møller fann eitt nes innast í havnini at seta støðina á. Har var ein sløtt fløta og eitt lítið vatn, sum við eini byrging kundi geva nóg nógv vatn bæði til støðina og skipini. Teir fóru fyrst undir at seta húsini upp. Í húsunum var ein køkur, radiorúm og stova. Tá tað var komið upp,

³¹ Tað man verða ivasamt, um fiskur nakrantíð varð reinsaður á landi.

³² S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Avrit av Instruktion for Søminemester J. K. K. Møller som midlertidig Kontrollør ved Havnen paa Ravns Storø for Sommeren 1926 er undirritað av Daugaard-Jensen tann 8. apríl 1926.

³³ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Skriv til Bestyreren af Kolonien Frederikshaab dagfest 7. apríl 1926.

fóru teir undir at byggja eini hús til motorin, sum samstundis skuldi verða verkstað. At enda fóru teir undir tað drúgva arbeiðið at seta tað stóru antennuna upp. Arbeiðið gekst sera væl, og 30 ár seinni kundi Møller ikki lata vera við at rósa teimum grønlendingunum, sum hjálpu honum. Hann segði:

Det var aprilsvejr, koldt og blæsende med adskillige snebyger, og naboen, Frederikshåbs Isblink, gjorde intet til at mildne temperaturen, men grønlænderne skal have den ros, de tog intet hensyn til ubehagelighederne, men holdt på fra morgengryet til mørkets frembrud, 8 timers arbejdsdagen var ikke opfundet på Ravns Storø dengang. (Møller 1955: 312)

3. 2. 2 Føroyingar á Ravnoynni

Umleið ein mánað eftir, at teir vóru komnir í oynna, var arbeiðið við at seta støðina upp liðugt, grønlendararnir fóru heimaftur, og so var klárt at taka ímóti teimum fyrstu føroyingunum.

Í Føroyum var áhugin fyri fiskivinnu í Grønlandi stórur hesi árin, men fyri reiðararnar var hetta ein roynd, har tryggja úrtøkan á Eysturlandinum skuldi setast upp ímóti óvissu inntøkuni í grønlenskum farvatni. Tað er tí onki at siga til, at tað tók sína tíð, áðrenn reiðararnir søktu um grønlandsloyvi. Tann 6. mai var Knørrur soleiðis einasta skipið, sum hevði søkt og fingið loyvi. Hendan dagin spurdi Innanríkisráðið, um Løgmláráðið kundi biða teir myndugleikarnar, sum tóku sær av útklaring í Føroyum, syrgja fyri, at skipini, sum fóru til Grønlands, høvdu tær áløgdu heilsuváttanirnar við.³⁴ Jens í Dali hevði søkt um loyvi tann 16. apríl, og hann fekk loyvi, tað fyrsta grønlandsloyvið yvirhøvur, tann 5. mai 1926.³⁵

Eftir hetta søktu 13 skip afturat um loyvi. Tey finga øll loyvi, men bert 9 av teimum 14 skipunum við loyvi fóru til Grønlands. Afturat teimum fóru 5 skip avstað uttan serligt grønlandsloyvi. Hesi høvdu tó loyvi at taka vatn í øllum kolonium, soleiðis, sum fyriskipanin frá 1915 fyriskrivaði. (Spanner 1982: 59)³⁶

³⁴ S. A. 51-1926; j. nr. 440/1926 í 604/1926 Bræv frá Innanríkisráðnum til Løgmláráðið dagfest 6. mai 1926.

³⁵ S. A. 51-1926; j. nr. 512/1926 Skibsreder Jens Andreasen, Thorshavn, ansøger om Tilladelse til at have Tilhold paa Ravns Storø, Fiskeri m. m. "Knørrur".

³⁶ Um føroyska virksemd í grønlenskum farvatni í 1926 í síni heild, kann vísast til Spanner 1982: 58-65. Har skal serliga vísast til viðgerðina av teimum illstøðunum sum stóðust í Godthaab.

Fyrsta føroyska skipið, sum kom í Ravnoynna, var skonnartin “Gunhild” úr Sandavági. Hon kom inn tann 20. juni, manningin legði salt, olju o. a. upp og tók vatn, og fór so avstað aftur dagin eftir.³⁷ Áðrenn teir fóru útaftur, høvdu teir tó fingið tíð til at mála navnið Gunhildarvík á ein klett í víkini, har teir skipaðu upp. (Andreasen 1926B: 170)

Sum tað næsta skipið kom “Knørrur” í havnina tann 22. juni klokkan tvey. Jens Pauli í Dali segði í grein um hendan túrin, at har skipið lá, var ein opin ósi fyri norðan og ein vík opin fyri vestan. Møller kom beinanvegin umborð, og hann bað Jens Paula koma til nátturða seinni um kvøldið. Knarramanningin fór undir at leggja upp á land, og móti kvøldi fór Jens Pauli at hitta kontrollørin, meðan manningin fór til fjals at hyggja at oynni.

Morgunin eftir hildu teir fram við arbeiðinum, og tá teir tíðliga seinnapart vóru lidnir, høvdu teir lagt 15 tons av salti upp á land. Staðið, har teir lögdu upp, kallaðu teir Knarrastøð, og ósan innanfyri Knarrastøð kallaðu teir Knarrarósa. Jens Pauli fór hendan dagin til gongu fram við ánni, sum rann í Knarrarósan, niðan í ein dal, sum liggur millum báðar fjallatopparnar á oynni. Tá hann var komin niðan á eiðið, fór hann upp á ein av tindunum, sum har vóru, og tá sá hann beint niður í ein fittan dal, og har var ein havn, sum lívdi á øllum ættum. Jens Pauli hevði ikki tíð at fara niður í sjálvan dalin, men har frá, sum hann stóð, helt hann ikki, tað var komandi hjá skipum inn í hesa havnina. (Andreasen 1926B: 172) Havnin hann sá, kom seinni at fáa týðning sum føroysk útróðrarhavn, og tá varð hon kallað Norðara havn á Ravnoynni.

Seinni hetta kvøldið tann 23. juni fór “Knørrur” út aftur, og tveir dagar seinni kom “Vesthavet” inn. Teir fóru útaftur dagin eftir, og tann 27. juni kom “Elisabeth”, sum fór út sama dag. Tað er ikki nógv vit vita um hesi bæði síðstu skipini, men ein av heimildarmonnum okkara var við “Vesthavet”, og hann segði, at

... har skrivaðu Jens Pauli, ein sandingur, og eg. Vit málaðu nøvnini upp á ein klett á hvørjum manni, skrivaðu tað upp á ein klett har í Ravnoynni, av teimum, sum vóru við skipinum. Og datoin eisini tá vit lendu har, og eg haldi, tað stendur, stóð soleiðis, nú eg minnst ikki akkurat datoin aftur, eg haldi 18 føroyingar, og so stóðu nøvnini heiman av Sandi á øllum, sum vóru við, tað mesta vóru heimasandsmenn, teir, ið vóru har. (BRnr. 69)

³⁷ S. A. 51-1926; j. nr. 182/1926 Stutta ársfrágreiðingin frá kontrollør Møller dagfest 9. september 1926

liggur her sum skjal C1 í General-Indberetning med Bilag vedrørende fremmede Skibes Forekomst i

Sydgrønlandske Farvande, Fiskeri - Inspektionen m.m. for Sommeren 1926.

Hetta frámerkið sá Jens Pauli eisini, og hann visti at siga, at rundan um nøvnini var gjørdur ein ringur, og undir honum stóð: “*18 Føroyingar allir heiman av Sandi*”. (Andreasen 1927 A: 18)

Fleiri skip komu ikki í havnina hetta árið. Nú kom onki skip í havnina eina tíð, men ein lítlan mánaða eftir at “Elisabeth” var farin út, komu hon og “Gunhild” aftur í havnina tann 26. juli fyri at leggja nakað av fiski upp og taka vatn og góðs umborð. Tær fóru báðar út aftur 28. juli. Tveir dagar seinni kom “Vesthavel” inn, meðan “Knørrur” ongantíð kom inn at leggja fisk upp.³⁸

“Gunhild” var eisini fyrsta skipið, sum kom inn at gera klárt til heimferð. Hetta var tann 9. august. Tann 13. kom “Knørrur” inn í havnina, og hon varð liggjandi har í heilar fyra dagar. Meðan teir vóru í havn, var Jens Pauli m.a. boðin til morgunmatar hjá kontrollørinum, og tá hevði hann radiotól sítt við, so at telegrafisturin kundi umvæla tað. Tá “Elisabeth” kom inn sunnukvøldið tann 15. august, fór skiparin Julius á Hamri umborð til Jens Paula, og teir fingu gjørt eina avtalu um at býta ymiskt sýnamillum. T.d. fekk Jens Pauli keks frá Juliusi, meðan Julius á Hamri fekk nakrar motorpartar frá Jens Paula. (Andreasen 1927A: 20) Tá “Knørrur” fór útaftur tann 17., ætlaðu teir sær at royna nakrar dagar afturat, áðrenn teir sigldu heim.

“Elisabeth” tók sín fiskastakk, restina av viðfórinum, sum stóð á landi, og vatn, og so lögdu teir leiðina heimeftir tann 18. august. Sama dag kom “Vesthavel” sum tað síðsta føroyska skipið inn, og tá teir fóru avstað tann 20. august 1926, hevur helst ongin hugsað um, at tað skuldu ganga 13 ár, áðrenn næsta føroyska skipið lógliga kundi fara í havn á Ravnoynni.

3. 2. 3 Á vitjan á Ravnoynni í august 1996

Tá vit vóru á Ravnoynni, 70 ár uppá dagin eftir at Julius á Hamri var umborð á “Knørri” á vitjan, høvdu vit vitanina um nøvnini omanfyri við í viðfórinum. Vit vistu eisini um kontrollørstøðina, sum stóð har í 1926, men tá var eg ikki komin fram á greinina hjá Møller um, at støðin stóð við tað innasta nesið í havnini. Endamálið við túrinum í Ravnoynni var at hyggja at oynni sum útróðraroyggj í fimti og sekstiárunum, og serliga at teimum skúrunum, sum trýggir av Nukikmanningsini høvdu hildið til í í síni tíð. Afturat hesum gjørdur vit okkum sjálvsagt nakrar tankar um, hvar ymsu støðini frá 1926 vóru.

³⁸ Ibid.

Tað, sum vit fyrst og fremst royndu at leita eftir, var kontrollørstøðin, tí hóast hon var flutt í Føroyingahavnina í 1927, so roknaðu vit við, at leivdir mundu standa eftir, sum t.d. húsagrundin, undirstøði undir antennunum, byrging ella annað. Ravnoyggjamenninir, sum við okkum vóru, vóru ikki í iva um, hvar kontrollørhúsini stóðu, tá teir vóru har. Í dag stóð bert reyðmálaða verkstaðið eftir. Húsið sjálvt og aðrir útbygningar var alt niðurbrent, men grundin stóð eftir, og ymsar leivdir lógu og sløddust her um leiðir. Ongin av ravnoyggjamonnum mintist at hava sæð nakrar leivdir av nakrari gamlari kontrollørstøð í síni tíð, so fyrstu tankarnir vóru, at kontrollørurin, sum kom í 1939, setti síni hús á sama stað, sum húsini hjá Møller høvdu staðið í 1926. Eftir at hava funnið greinina hjá Møller (1955) er ongin ivi um, at støðin hjá honum eisini stóð á hesum sama staðnum. Men hetta vistu vit ikki við vissu tá.

Á túrum okkara kring havnina komu vit fram á fleiri toftir, sum ravnoyggjamenninir ikki kundu siga okkum upprunan til. Ein útróðrarskúrir stóð innast í landnyrðingshorninum á havnini, men á strekkinum frá hesum skúrinum suður eftir eystursíðuni suður móti Vallaraskúrinum komu vit fram á tríggar toftir, sum ongin kendi. Vit royndu at vita um onkur av hesum toftunum kundi verið kontrollørurin, men komu skjótt fram til, at hetta helst høvdu verið útróðrarskúrir frá 1939, sum ikki vórðu tiknir aftur í nýtslu eftir kríggið. Størri ivamál var um eina toft, sum lá á fløtuni norðanfyri Knarrastøð. Hendan toftin sá nógv eldri út, og onki sement sást á henni. Serliga var tað ein undarlig lítill tunnil, sum fekk okkum at halda, at hetta hevði okkurt við kontrollørin at gera. Harumframt lá eitt fittligt vatn skamt har frá, so hetta var eitt vælhóskandi stað hjá kontrollørinum at seta støð sína. Seinni er komið undan kavi, at føroyskir útróðrarmenn høvdu brúkt tilfar úr gomlu toftini til at lagað hendan “tunnilin” til at roykja laks í. Vit vita ikki, hvat toftin sjálv hevur verið nýtt til, men ein møguleiki er sjálvsagt, at tað eru grønlendskir veiðumenn, sum hava havt okkurt her einaferð í tíðini.

Endaliga prógvið uppá, at kontrollørhúsini í 1926 hava staðið á sama stað, sum tey, ið komu seinni, er, at einasta staðanavnið í havnini, sum er komið við á sjókortið, er navnið á tí víkini, sum lá eystanfyri nesið hjá kontrollørinum. Á sjókortinum hevur hendan víkin, sum millum føroyingar bert varð kallað *Kontrollørvíkin*, fingið heitið *Rotas Havn*, og hetta svarar væl til tað, sum Møller í grein síni sigur um, at ein “*lille sikker havn til båden*” lá beint við staðið, sum hann valdi sær. Nevnast kann, at okkara ravnoyggjamenn vistu at siga, at Birtulias, sum var formaður fyri allar útróðrarmenninar á Ravnoynni í 1939, hevði ein skúr standandi innast

í hesi víkini, og það eydnaðist okkum at síggja leivdirnar av tí, sum í 1939 var høvuðsstøð føroyinga her.

Næst á skránni var nú at vita, um vit kundu finna okkurt av teimum nøvnunum, sum vit vistu vóru málað á klettar í 1926. Vit royndu at fregnast hjá okkara ravnøygggjamonnum, um teir vistu nakað um hesi málaðu nøvnini. Tað kundu teir ikki siga, so tá teir ikki vóru komnir fram á nakað tilíkt, øll tey árin teir vóru har, settu vit okkum ikki nakrar vónir um at finna nakað, ta stuttu tíðina vit høvdu. Eftir var at vita, um vit kundu finnað útav, hvar støðini Knarrarstøð, Knarrarósi og Gunhildarvík vóru, og hvar “Elisabeth” og “Vesthavet” lögdu upp. Upprunaliga hava nøvn helst eisini verið knýtt at hesum støðum, men tey kenna vit ikki í dag.

Tað einasta av hesum støðum, sum okkara menn vistu um, var Knarrarstøð. Harafturímóti vóru teir ikki í iva um, hvar hetta var. Knarrarstøð er ytst á suðursíðuni á eini vík innarliga á vestursíðuni á havnini. Knarrarósi má so verða tann ósin, sum liggur innast í hesi smølu víkini. Navnið Knarrarstøð var tað einasta av gomlu nøvnunum, sum útróðrarmenninir eftir kríggið brúktu. Hetta kundu teir gera, tí Jens Pauli í Dali í 1959 var við í ferðini, tá útróðrarmenninir fóru yvir, og hann segði teimum, hvar Knarrarstøð lá, og vísti teimum myndir av hesum staði í 1926. Eftir hetta hevur staðið ikki verið kallað annað enn Knarrarstøð. (Ellingsgaard 1975: 69) Tá vit vóru har sást, at ein skúrrur hevði staðið ytst á suðursíðuni á víkini, meðan ein skúrrur enn stóð toluliga heilur ytst á norðursíðuni.

Eins og Jens Pauli fóru vit ein túr niðan gjøgnum dalin til Norðaru havn. Áðrenn vit fóru niður í Norðaru havn, fóru vit eisini upp á ein tind á eiðinum millum havnirnar báðar, og tað má av sonnum sigast, at tað var ein flott sjón at hyggja niður í ta norðaru havnina.

Tað, sum Jens Pauli í Dali skrivaði, var tað einasta, sum vit vistu um Gunhildarvík, so vit kundu ikki gera annað enn royna at gita okkum fram til, hvør hendan víkin mundi vera. Ongin ivi var um, at hon var onkustaðni á vestursíðuni á havnini, tí tá “Islands Falk” kannaði havnina í 1925, komu teir til tað úrslit, at eystursíðan var full í skerum. Vit komu tó ongantíð í tankar um, at Gunhildarvík var tann sama víkin, sum Knarrastøð lá við, men ein av heimildarmonnum okkara visti frá beiggja sínum, sum var við “Gunhild” í 1926, at siga, at

teir fóru inn í Ravnsoynna, og lögdu uppá land í einari góðari vík har, har var ein góð hella, sum teir kundu leggja bátin ímóti, og soleiðis, tað var eitt vælegnað pláss, segði Jóannes, og so nú, nú kemur ein søga, sum eg vil fortelja, sum ongin, fáir vita. Nú kemur ein av mannskapinum til Jóannes og biður hann um máling. So sigur hann, hvat í Harrans navni skal tú gera við máling? Ja, hann skuldi skrivað Gunhild, Gunhildsvík á helluna, fyri at vita

tað, at teir høvdu verið har, og dato á, og Gunhildsvík og dato á. Hann fekk so málingina, og hann gjørdi hetta her, so fara teir avstað aftur, og tað var ikki lang tíð, inntil teir fingi fult skip, tað var heilt stutt, eg haldi ikki tað var meir, ikki meir hægst ein mánað. So nú koma teir inn aftur á hesa vælsignaðu víkina aftur. Veits tú, Jens Pauli, tvætla, hann var for seinur, hann sigldi ikki uttan tað var fínasta veður, so teir skuldu fylgjast, ver ikki býttur, tað var hopleyst. Hann var, men tað vil eg ikki snakka um, men altso hann var nógv seinni yvir enn Gunhild, og teir so koma innaftur, nú hevur Jens Pauli verið, og hann hevur dámað so væl hesa víkina, sum Gunhild hevur fingið, at hann hevur lagt alt sítt uppá síðuna av har, og hann hevur kallað víkina fyri Knarrastøð, eg havi sjálvur sæð tað, tað passar. Hann sigur har, hann hevur fingið missiónerin at lúgva, at hann var fyrsta skipið, tað var hann ikki, tí Gunhild var fyrsta skipið. (BRnr. 92)

Sambært hesi kelduni, sum sjálvandi er ein kelda í øðrum liði, so er Gunhildarvík tann sama víkin, sum Knarrarósi liggur í og Knarrarstøð liggur við. Inni í víkini og framvið bæði norðureftir og suðureftir var hella, sum fyri okkum sá út til at verða vælegnað at leggja upp á, so her hevur verið nokk av plássi til fleiri skip. Tá “Knørrur” kom í Ravnoynna sóu teir navnið Gunhildarvík skrivað á klettin, har “Gunhild” hevði lagt upp. At teir ikki hava kallað víkina, har teir lögdu upp, fyri Knarrarvík, má haldast at verða ein sterk ábending á, at talan er um ta somu víkina. Eg tori tí við einum ávísingum fyrivarni at siga, at kontrollørurin hevur valt hesa víkina og helluna fram við báðum síðunum til uppleggingarpláss hjá føroyingum hetta fyrsta árið. Av kontrollørstøðini hevur Møller sæð yvir á hetta staðið, og soleiðis hevur hann dagliga kunna fylgt við, hvat hendi har, og tað man eisini hava havt sítt at siga í vali hansara. So helst hava “Vesthavet” og “Elisabeth” eisini lagt upp har í nánd.

3. 2. 4 Ravnoyggin kundi ikki brúkast

At bert fyra føroysk skip nýttu havnina á Ravnoynni summarið 1926, var besta prógvið um, at havnin ikki var nøktandi fyri føroysku skipini. Tað, sum føroyingar serliga vóru misnøgdir við, var, at støðin lá so langt burtur frá bankunum, sum skipini fiskaðu á. Fleiri føroyingar søgdu við suðurgrønlandska landfútan K. Honoré Petersen, at teir ikki vildu nýta havnina av hesi orsök.³⁹ Landfútin ásannaði, at havnin lá ov langt burturi, men hann dugdi ikki at sýggja, hvussu teir kundu finna eina aðra havn, sum leyk tær treytir, sum suðurgrønlandska landsráðið hevði sett í 1925.

³⁹ S. A. 51-1926; j. nr. 182/1926 General - Indberetning med Bilag vedrørende fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Fiskeri - Inspektion m.m. for Sommeren 1927 (her man hann hava skrivað skeivt), dagfest 25. oktober 1926, Punkt C. Ravns Storø, síða 9.

Onkur frá “*færingsk Side*”⁴⁰ hevði víst á Buksufjørðin, men á norðara fjarðarmunnanum á hesum fjørði lá bygðin Utorkarmiut, og hetta gjørði tað eitt sindur trupult. K. Honoré-Petersen hevði tó havt ætlanir um at kannað fjørðin nærri, men illveður forðaði honum í at fara inn her, tá hann var á veg heimaftur eftir “*min Inspektionsrejse Sydover*”. Hóast hann sostatt ikki hevði kannað viðurskiftini sjálvur, helt hann seg kunna siga, at

Jeg er dog ikke i Tvivl om, at en Station kan anlægges der, da der baade siges at være gode Havneforhold og Vandforsyningsforhold, og Vanskeligheden med Hensyn til Bopladsens nære Beliggenhed kunde man komme over ved at lægge Telegrafstation og Kontrollørbolig dersteds, selv om selve Havnen maatte anvises nogle Sømil længere inde i den snævre Fjord.⁴¹

Hendan positiva støðan til eina nýggja havn stendur í andsøgn til tað, sum landfútin víðari skrivaði um, at tað “*efter min Formening skal meget stærke Grunde og et særdeles stærkt Pres fra færingsk Side til*”, áðrenn tað kom uppá tal at flyta støðina av Ravnoynni.

Suðuri á Ravnoynni vóru teir eisini varir við, at fleiri trupulleikar vóru við havnini. Afturat fjarstøðuni fýltust teir á, at havnin lá opin fyri útsynninginum. Hetta er onnur av bert tveimum ættum í Grønlandi, og útsynningurin kundi føra nógva aldu inn í havnina, eins og havnin lættliga kundi fyllast við ísi, tey árinu nógvur ísur var. Harumframt var botnurin ikki serliga góður til ta akkersútgerðina, sum føroysku skipini høvdu. At Ísblinkurin var nærmasti grannin, gjørði eisini, at mjørkin var týttari á ravnoyggjaleiðini, enn vanligt var aðrastaðni. (Møller 1955: 312)

Stjórin í Grønlandsstýrinum, Daugaard-Jensen, var í Grønlandi hetta summarið. Tá hann var á Ravnoynni, avtalaði hann við Møller, at Møller skuldi leita eftir eini havn, tá hann var á veg heim, eftir at hava latið støðina aftur. Hendan havnin skuldi liggja við Skinderhvalen, men sunnanfyri fjallið, fyri ikki at koma í vegin fyri grønlendingarnar í bygdunum Narssaq og Utorkarmiut. (Møller 1955: 312) Nú er onki prógv funnið uppá, at Daugaard-Jensen og K. Honoré-Petersen hava tosað saman um at finna eina havn nærri fiskileiðunum, men uppskotini hjá teimum báðum líkjast so mikið nógv, at tað helst er lítil ivi um, at teir hava avgjørt at finna eina havn innanfyri Fyllabanka, sum var høvuðsfiskileiðin hjá føroyingum. Tá Daugaard-Jensen biður Møller leita eftir eini havn “*i nærheden af Skinderhvalen, men syd*

⁴⁰ Hendan vendingin er eitt eyðkenni hjá K. Honoré Petersen, sum seinni fekk sær eftirnavnið Oldendow.

⁴¹ S. A. 51-1926; j. nr. 182/1926 General - Indberetning med Bilag vedrørende fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Fiskeri - Inspektion m.m. for Sommeren 1927 dagfest 25. oktober 1926, Punkt C. Ravns Storø.

for den”, er lítið at ivast í, at hann hevur vitað um havnina, sum árið eftir fekk navnið *Føroyingahavnin*, tí har eru ikki so nógvir møguleikar at velja í.

Møller og A. M. Jensen pakkaðu alt á støðini niður og stongdu fyri veturin. Eftir at teir høvdu verið inni á Fiskanesi, og latið bestýraranum har, Hansen-Kalby, sendaran í varðveitslu, fóru teir ímóti Skinderhvalen at vita, um teir funnu nakra havn har. Har sóu teir havnina á Kangerdluarssoruseqfjørðinum, men tíðin var so langt fráliðin, at teir ikki høvdu tíð til at kanna havnina nærri. (Møller 1955: 312⁴²)

Í Godthaab læt Møller landfútanum lyklarnar, innbúgvaroknskapin, og yvirlit yvir hvat teir høvdu á goymslu suðuri á Ravnoynni.⁴³ Tá gjørt varð upp, vístu tølini, at tað hevði kostað tilsaman 33.399 krónur og 94 oyru at fáa støðina upp at standa á Ravnoynni. Rakstrarútreiðslurnar vóru 9.545 krónur og 28 oyru, harav var 2.408 krónur løn til Møller, 3.312 krónur løn til A. M. Jensen, meðan 3.825 krónur og 34 oyru vóru brúktar til keyp av ymsari vøru. Á yvirlitinum yvir lønarútreiðslurnar gongur eitt tal aftur hjá báðum monnunum, og tað er talið 568 krónur.⁴⁴ Hetta má verða tað, sum teir finga í dagpengum, og sum fyrr víst á, finga teir fyra krónur um dagin. Hetta gevur 142 dagar, og tað svarar til góðar 20 vikur ella um 5 mánaðar. Teir komu í havnina tann 9. mai, so teir eru helst farnir úr Grønlandi fyrst í októbermánaða.

3. 3 Samandráttur

Í hesum kapitlinum hava vit sæð, at føroyingar longu í 1915 finga tey fyrstu serrættindini í Grønlandi. Hesi vóru ongantíð nýtt, tá føroyingar í 1924 søktu um at fáa atgongd til eina havn í Grønlandi. Hóast tað aftaná mangan hevur verið sagt, at virksema føroyinga var fyrsta veruliga hóttanin móti danska avbyggingarpolitikkinum, so sæst onki til, at nakar hevur verið ímóti, at føroyingar finga hesa fyrstu havnina. Tvørturímóti vildu dansku myndugleikarnir

⁴² Tað kann tykjast nakað veikt at brúka eina keldu, sum er skrivað smá 30 ár eftir hendingarnar til ein so týðningarmiklan upplýsning, men tá ein heildarmynd kemur burtúr teimum nógvu keldunum til næsta partin, sum mangan eru ringar at týða, gerst greitt, at hetta stutta brotið í greinin hjá Møller er lykilin, sum fær tingini at hanga saman. Hetta koma vit nærri inn á so hvørt.

⁴³ S. A. 51-1926; j. nr. 182/1926 General - Indberetning med Bilag vedrørende fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Fiskeri - Inspektion m.m. for Sommeren 1927 dagfest 25. oktober 1926, Punkt C. Ravns Storø.

⁴⁴ S. A. 51-1931; j. nr. 543/1931 Analyse. Stationen Ravns Storø Drift & Anlæg.

fegnir geva føroyingum ein fyrimun framum fiskiskipini frá øðrum londum. Vit kunnu tí ikki siga, at tað var tann stóri dramatikkurin, tá føroyingar finga sett fyrsta holið á avbyrgingarmúrinn, og finga fótin fastan á Ravnoynni. At tað so ikki gekst so skjótt, sum flestu føroyingar vildu, er ein onnur søk.

Donsku embætismenninir gjørdu seg væl út til at taka ímóti føroyingunum, og ein væl útgjörd kontrollørstøð stóð várið 1926 klár til at taka ímóti fyrstu skipunum.

Spanner hevur í høvuðsuppgávu síni borið fram, at Grønlandsstýrið valdi Ravnoynna fyri at gera umstøðurnar hjá føroyingum so truplar sum gjørligt. (Spanner 1982: 96) Hetta haldi eg ikki verða rætt, serliga ikki, tá hugsað verður um, hvussu stóran týdning júst hendan havnin seinni fekk fyri føroyska fiskivinnu. Svárið man heldur verða at finna í, at enn var fiskivinnan so nýggj í Grønlandi, at heldur ikki embætismenninir rættiliga vistu, hvar rættast var at leggja eina havn. Tá fiskiárið 1926 var farið at halla, sóu teir embætismenninir, sum høvdu mest við føroyingar at gera, Daugaard-Jensen, Honoré Petersen og kontrollør Møller, at brúk var fyri eini aðrari havn, sum lá nærri fiskileiðunum. Á vegnum heimaftur hetta árið leitaðu teir tí eftir einum hóskaði stað. Eftir mínum tykki er ongin ivi í, at teir longu tá hava funnið tað staðið, sum teir leitaðu eftir, men tað er søguna um hesa nýggju havnina, vit fara undir í næsta parti.

4 Flyta av Ravnøynni í Føroyingahavnina

4. 1 Politiska viðgerðin veturin 1926-27

Ongin fekk hendan veturin at vita tíðindini um, at Grønlandsstýrið hevði ætlanir um eina nýggja havn til føroyingar. Daugaard-Jensen ivaðist ikki í, at føroyingar aftur hetta heystið fóru at seta fram krøv um at sleppa at fiska innanfyri sjómarkið, og áðrenn umsitingin hevði fingið málið til viðgerðar, varð val útskrivað í Danmark. Hann kundi tí rokna við, at tann grønlandspolitikkurin, sum hann royndi at halda fast um, fór at verða settur undir stórt trýst. Í vónini um, at eitt játtandi svar uppá ynskini um eina betri havn, fór at taka eitt sindur av hesum trýstinum, og møguliga forða fyri at føroyingar fingi loyvi til at koma innum mark, helt hann vitan sína um havnina á Kangerdluarssoruseqfjørðunum loyniliga, so hann kundi brúka hana sum trumf, tá rætta løtan kom.

4.1.1 Løgtingsynskini 1926

Og rætt var. Spurningurin um føroyska fiskivinnu í Grønlandi bleiv eitt stórt stríðsmál hendan veturin. Longu fyrsta tingdagin, ólavssøkdag 1926, varð málið lagt fyri Løgtingið. 4. august valdi Løgtingið eina fimmmannanevnd at viðgera málið. Í nevndina vóru fyri sambandsflokkin valdir Jógvan Dahl, Jógvan Hans Joensen og Andrass Samuelsen og fyri sjálvstýrisflokkin Rasmus Rasmussen og Edward Mitens. 25. september lögdu teir eitt álit fyri Løgtingið.

Í álitinum varð sagt, at samstundis, sum Løgtingið “*anerkender*” tey rættindini, sum føroyingar høvdu fingið, tað vil siga atgongdin til Ravnøynna, mátti Løgtingið eisini halda fast við ynski síni frá tingsetunum 1924 og 1925. Løgtingið vónaði, at danska stjórnin eftir eina nýggja viðgerð, fór at ganga hesum ynskjum á møti. Løgtingið var serliga skuffa av at hava fingið avslag uppá høvuðsynskið, sum var at sleppa at fiska innanfyri markið.

Í havnaspurninginum segði Løgtingið tað vera av týðningi at hava fingið atgongd til eina havn, men Løgtingið vísti eisini á allar teir vansar, sum vóru við hesi havnini, serliga hvussu langt burtur hon lá frá bankunum, har føroysku skipini fiskaðu. Løgtingið helt fast um ynski sítt um tær fimm havnir, sum tað hevði sett fram í 1924. Tí kundi Løgtingið ikki so væl eisini ynskja sær ein aðra havn samstundis, so uttan at siga seg vilja hava hesar havnir, tók Løgtingið trýggjar aðrar havnir fram í álitíð sínum, sum tað helt vóru væleygnaðar hjá føroyingum. Hesar havnir vóru skipahavnin í Godthaab, Hollendarahavnin, ella

Faltingshavn, og at enda Trebrødrehavn, sum allar lógu um 20 sjómíl frá Fyllabanka. (Løgtingstíðindi 1926: 144) Gamla ynskið var ongantíð tikið í álvara í donsku umsitingini, sum í viðgerð síni av umsøkn Løgtingsins helt seg til tær havnir, sum løgtingið nú hevði skotið upp.

Tað er helst Jens Pauli í Dali, sum hevur sagt løgtinginum, at hesar tríggjar havnirnar vóru vælegnaðar.⁴⁵ Onki ivamál er um, hvussu hann er komin fram til, at skipahavnin í Godthaab var eitt vælegnað stað hjá føroyingum. Har høvdu tey flestu skipini higartil leita sær, tá nakað var áfatt, og har vóru teir flestu av teimum hentleikunum, sum vóru at fáa í Grønlandi. M. a. var Jens Pauli í Dali har longu í 1925, og segði hann hesa havnina snøgt sagt vera bestu havnina, hann hevði verið í. (Andreasen 1926 a: 15) Líka lætt er at skilja, hví tað ongantíð kom uppá tal at geva føroyingum atgongd til hesa havnina. Hetta var tí, at ongastaðni vóru so nógvir grønlendingar sum júst har, og tað, sum mest umráddi hjá donsku myndugleikunum, var at halda føroyingar og grønlendingar frá hvørjum øðrum.

Onnur havnin Løgtingið hugsaði sær, var Faltingshavnin. Hendan havnin varð eisini kallað Hollendarahavnin, tí hollendskir hvalaveiðumenn fyrr í tíðini høvdu brúkt hana. Hendan havnin lá við Kokkoyggjarnar tætt innanfyri bygdina Kangek á Godthaabsfjørðinum. Jens Pauli vistu um hesa havnina, av tí at Vesthavet hevði verið har í 1925. (Andreasen 1926 a: 13) Ein, sum var við Vesthavet hendan túrin, sigur um fyrstu føroysku vitjanina í Faltingshavnini, at

har var so deiligani gott at vitja inni, har komu grønlendingar í sínum konubátum til okkum umborð, og teir vóru óalmindiliga væl móttiknir umborð hjá okkum. Vit kókaðu teimum mat, men teimum dámdi einki at eta hetta kókaða, teir vildu hava hann ráðan. Eplir, nei, tað vildu teir ikki hava, teir tóku tað av aftur beinanvegin, teir vildu ikki hava eplir, slett ikki eplir. Tey vóru ikki kókaði, men fiskurin var ikki kókaður heldur, hann skuldi bara rívast ígjøgnum hjá teimum, men vit lótu kókað kortini.

Tað var heitt, tað vóru eini 20 fólk umborð soleiðis, í hesum bátunum - oftani fleiri - teir róptu teir fyri konubátar, teir ferðaðust runt, og so sigldu teir framvið strondini við hesum bátunum. Men har vóru menn sum dugdu væl danskt uppi í, ja, óalmindiliga kringir í rokning og vistu væl beskeð. Har var ein lærari, eg minnst, hann var sera kringur bæði í rokning og øllum sovorðnum, hann visti væl beskeð um alt. Tá var so einki upplýst av fólkinum í Grønlandi.

So tann eina dagin vit liggja inni í hesu góðu havn, nú kemur ein bátur har úr Godthaab, og tað var dýrandi fult av grønlendarum umborð hjá okkum, tað var ikki

⁴⁵ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Í einum brævi til innanríkisráðharran Kragh dagfest 3. mars 1927 vísur Oliver Effersøe til "*Lagtingsudvalgets Betænkning af 1926, der bygger paa Oplysninger til Udvalget fra en færøsk Skipper, som har været paa Godthaabsfjorden i 1925 og 1926.*" Tað kann sjálvandi eisini vera Jóan Petur Madsen.

lukkuligt, og nú sigur hesin okkurt við teir, og teir fóru allir at biða og signa seg, grønlendarnir sum vóru umborð, men nú hevur hann onkran hval hesin báturin, sleipandi út - teir hava etið av einum hvali, sum er rikin har, og onkur er deyður, og onkur av hesum, sum vóru umborð, hevði etið rátt av hesum, teir ótu tað rátt. Og tað var tað, ið báturin var á veg út við altso, sleipa hendan hvalin út á streym og hevði sæð mastrarnar uppum, sum hann sigldi framvið, so fingu teir ordrar til, at teir skuldu ikki koma inn aftur hagar, men vit fóru inn aftur kortini. (BRnr. 69)⁴⁶

Eftir stendur spurningurin um, hvussu Jens Pauli í Dali er komin fram til Trebrødrehavn. Hetta má standa eftir sum ein opin spurningur, tí tað hevur ikki eydnast mær at funni nakað meir um hesa havn. Navnið Trebrødre er annars væl kent í samband við útróður í Føroyingahavnini, tí tað var vanligt at leggja seg at royna við triggjar oyggjar, sum vórðu kallaðar Trebrødre.

4.1.2 Oluf Kragh nýggjur innanríkisráðharri

Áðrenn málið um føroyska fiskivinnu í Grønlandi varð tikið til viðgerðar í donsku umsitingini, skuldi ríkisdagsval verða bæði í Danmark og í Føroyum. Stauning hevði í 1924 skipað ta fyrstu sosialdemokratisku stjórnina í Danmark, men 6. november noyddist hann at fara frá, tá radikala vinstra ikki vildi taka undir við stjórnini í einum uppskoti um at hjálpa uppá ta kreppuna, sum landið var komið í orsaka av royndunum at bjarga fíggarheiminum. (Dehn-Nielsen 1990: 124) Val varð útskrivað til tann 2. desember 1926, og úrslitið gjørdist, at Stauning mátti leggja frá sær, meðan vinstrimaðurin Madsen-Mygdal tók við.⁴⁷

Innanríkisráðharri í Stauningstjórnini var C. N. Hauge, og hann var ein av ídnastu talsmonnum fyri førda grønlandspolitikkinum. (Spanner 1982: 67) Nýggjur innanríkisráðharri í Madsen-Mygdalstjórnini gjørdist Oluf Kragh. Hálvt ár áðrenn valið hevði Kragh sagt við Dimmalætting, at

Det nuværende Afspærringssystem bør næppe fremtidig fuldt opretholdes. Endskønt der selvfølgelig bør tages Hensyn til Bevarelse og Opretholdelse af den eskimoiske Race, kan man ikke være blind for, at der maa foretages Lempelser i Afspærringen. Der maa efter min

⁴⁶ Hendan keldan má sigast at vera eftirfarandi, tí í grein um sjúkur í Grønlandi, visti Frederik Pontoppidan dr. med. (1936: 7) at siga, at 11 fólk doyðu í Godthaab í 1925 av matvørueitran, sum hann segði “*indtræffer i Sommertiden og skyldes Fortæring af fordærvet Hvalkød.*”

⁴⁷ Hendan stjórnin hevði tó stutta livitíð, tí longu 24. apríl 1929 var aftur val. Sosialdemokratarnir vunnu valið, og eftir hetta sat Stauning sum statsministari alt tað tíðarskeiðið, hendan uppgávan fevnir um. T.d. Dehn-Nielsen 1990: 121-136.

Mening gives Færingar og andre danske Statsborgere Adgang til at fiske inde paa Territoriet, dog selvfølgelig saaledes at Grønlandernes Fiskeri ikke kommer til at lide derunder.⁴⁸

So tað var ikki ógrundað, at føroyingar við hesum ráðharraskiftinum fingur betur vónir um at fáa nøkur av ynskjum sínum gingin á møti. Val var ikki í Føroyum fyrr enn 18. desember, so stjórnarskiftið kom væl við hjá Sambandsflokkinum. Meðan hann tá sum nú var bróðurflokkur hjá danska vinstraflokkinum, stillaði Sjálvstýrisflokkurin upp í listasamgongu við ein javnaðarmann. Hetta gjørdi, at teir høvdu sera trupult við at greiða frá, at “teirra maður” C. N. Hauge hevði misskilt alt málið um føroyska fiskivinnu í Grønlandi. Sambandsflokkurin hevði enn ein fyrimun í tí, at tað var ríkisfelagsskapurin, sum var sjálvt grundarlagið undir krøvum føroyinga í Grønlandi. Men fyrri at vera heilt vísur í at vinna valið, lovaði Andrass Samuelsen veljaranum, at hann fór at taka stuðul sín til vinstraflokkin aftur, um so var, at vinstrastjórnin vísti seg at vera líka afturhaldandi í grønlandsmálinum, sum javnaðarmenninir høvdu verið. Sambandsflokkurin vann tryggan sigur á valinum, og so kundi Andrass Samuelsen fara niðuraftur á danating at umboða Føroyar. (Spanner 1982: 68-69)

Longu 2. februar 1927 var Andrass Samuelsen á fundi við fólkatingsins grønlandsnevnd, eftir at formaðurin, vinstrimaðurin Vanggaard, hevði spurt, um hann kundi møta. Á hesum fundinum greiddi Andrass frá føroysku sjónarmiðunum í grønlandsmálinum. Í somu frágreiðing helt hann seg í høvuðsheitum til álitid hjá løgtingsnevndini, sum hann jú sjálvur var limur í, men harumframt ávaraði hann grønlandsnevndina um, at eitt noktandi svar til føroyingar kundi fáa umfatandi politiskar avleiðingar fyri ríkisfelagsskapin. (Spanner 1982: 70)

Um donsku javnaðarmenninir í grønlandsnevndini, Kammersgaard og Olufson, hava vita um trumfin hjá Dagaard-Jensen ella ikki, ber ikki til at siga, men í øllum førum vildu teir ráða føroyingum til, at teir konsentraðu seg um havnaspurningin, tí har vóru møguleikar fyri at fáa úrslit, meðan verri stóð til við spurninginum um at sleppa at fiska innanfyri. Tá Vanggaard tók samanum nevndarviðgerðina, kom hann til ta niðurstøðu, at nevndin var áhuga í at finna eina nýggja havn, og í heila tikið vildi viðgera spurningin í einum positivum anda framyvir. Sjálvur helt hann, at tað átti at umhugsast at geva føroyingum loyvi til at fiska inn til skergarðin. (Spanner 1982: 71)

⁴⁸ Dimmalætting nr. 28 frá 9. apríl 1927 “Færingers Fiskeri ved Grønland”.

4.1.3 Viðgerðin í Grønlandsstýrinum

Í februar tók Grønlandsstýrið ynskið frá Løgtinginum til viðgerðar, og 21. februar gav stýrið innanríkisráðharranum sítt tilmæli. Í tilmælinum ráddi stýrið innanríkisráðharranum frá at ganga ynskinum um at sleppa inn um sjómarkið at fiska á møti. Grundgevingin var fyrst og fremst, at grønlendsku landsráðini vóru ímóti hesum, og um so var, at innanríkisráðharrin vildi ganga føroyingum á møti, so var neyðugt, at fáa grønlendsku landsráðini at broyta meining, ella í øllum førum at geva teimum sera góðar grundgevingar fyri, hví hendan broytingin skuldi fremjast. Stýrið ásaðði, at innanríkisráðharrin sambært § 2 í lógini um Fiskeri, Jagt og Fangst i de grønlandske Farvande hóast forboðið kundi geva serligt loyvi til at fiska innanfyri. Stýrið ivast tó stórliga í, um endamálið við hesari lógarreglu var at geva loyvi til umfatandi vinnuligan fiskiskap í Grønlandi. Hetta helt stýrið *“i hvert Fald ikke være stemmende med de hidtil gældende Regler.”*⁴⁹

Longstu viðgerðina í tilmælinum fekk spurningurin um nýggja havn. Men her hendir tað áhugaverda, at Daugaard-Jensen broytir støðu sína fullkomuliga, frá tí hann skrivar eina kladdu tann 19. februar til endaliga tilmæli tveir dagar seinni.

Í kladduni, sum Daugaard-Jensen skrivaði tann 19. februar, segði hann seg *“efter indgaaende Drøftelse af Sagen med Inspektør Harries vilde jeg henstille, om Ministeriet ikke kunde strække sig saa vidt, at man flyttede Stationen paa Ravns Storø op til Godthaabsfjorden, saaledes at man indrettede Faltings Havn som Støttepunkt for Færingerne.”* Síðani nevndi hann teir fyrimunirnar, sum vóru við eini slíkari havn. Fyri tað fyrsta lá hendan havnin so nær við Godthaab, at suðurgrønlandski landfútin allatíðina kundi halda eyga við, hvør fór inn í hana. Fyri tað næsta gjørdi tað, at skipini kundu fara inn her, at nógva ferðslan til Godthaab fyri at taka vatn kundi steðgast. At enda helt Daugaard-Jensen, at tá føroyingar vórðu gingnir á møti í hesum spurninginum, bar til at siga, at *“man har strakt sig saa vidt som overhovedet muligt, og at der saaledes ikke kan være Tale om at gaa videre.”* Tað var sjálvandi ein vansi, at skipini á veg inn ella út komu at sigla gjøgnum júst tær leiðirnar, sum grønlendingarnir fiskaðu á, men Daugaard-Jensen ivaðist ikki í, at grønlendingar sjálvir fóru at ansa eftir, at føroyingarnir ikki fóru at bróta lógina.⁵⁰

⁴⁹ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Referat frá Daugaard-Jensen til Innanríkisráðharran dagfest 21. februar 1927.

⁵⁰ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Kladda hjá Daugaard-Jensen til referat til Innanríkisráðharran dagfest 19. februar 1927.

Men tveir dagar seinni hevði Daugaard-Jensen fullkomuliga broytt støðu, tá hann í tilmælinum til innanríkisráðharran sigur, at Faltingshavnin, sum lögtingið hevði skotið upp, ikki kundi latast upp fyri føroyingar, *“uden en altfor stor Risiko for Vanskeligheder af mange forskellige Slags, fordi denne Havn ligger lige midt i et af Grønlændernes vigtigste Fiskeriomraader”*. Hann helt at umstøðurnar við Trebrødre Havn kundu kannast nærri, og um so var, at hon var betur enn havnin á Ravnøynni, so kundi støðin flytast hagar. Men fleiri støðir kundu ikki koma uppá tal, tí tað kostaði einar 50.000 krónur at fáa ein støð upp at standa, og so hevði hvør støð kostað einar 12-15.000 krónur at reka um árið.⁵¹

Nú mugu vit sjálvsagt spyrja, hvussu tað ber til, at Daugaard-Jensen so bráðdliga kúvendi í spurninginum um eina nýggja havn til føroyingar. Sjálvur haldi eg, at tað kemur greitt fram í kladduni frá 19. februar, at danska umsitingin í Grønlandi hevur verið áhugað í at funnið eina havn til føroyingar, soleiðis at tað slapst undan, at føroysku skipini alt summarið komu inn til koloniurnar, og tá serliga Godthaab. Hetta verður vent aftur til í parti 4. 3. 1. Daugaard-Jensen hevur tí eisini ynskt sær eina havn, men hann vildi gera alt, hann kundi, fyri at forða fyri, at føroyingar finga atgongd til sjókið, sum lá innanfyri sjómarkið. Í kladduni segði Daugaard-Jensen m.a., at tá teir vóru gingnir við til eina nýggja havn, so máttu føroyingar síggja, at umsitingin var gingin teimum so nógv á mæti, sum hon kundi. Teir báðar dagarnar millum 19. og 21. februar man hann tó verða komin til ta niðurstøðu, at føroyingar ikki fóru at halda seg hava fingið nøkur vunnin rættindi, tá umsitingin sjálf vildi hava hesa havnina. Hann hevur tí avgjørt, at stýrið skuldi lata sum um tað var ímóti eini nýggjari havn, fyri at hava hetta at forhandla við í politiska spælinum framyvir.

Ein annar møguleiki er, at Daugaard-Jensen hevur hugsað sum so, at um stýrið segði seg ganga við til Faltingshavnina, fór allur spurningurin um eina nýggja havn til føroyingar at handla um hesa ítøkiligu havnina. Tað man verða lítil ivi í, at Daugaard-Jensen hevur verið greiður yvir, at tað hevði verið sera trupult hjá donskum politikkarum og grønlandinum at gingið við til at leggja eina havn til føroyingar mitt í Godthaabsfjørðinum. Daugaard-Jensen kann hava vónað, at hendan mótstøðan fekk so stóra ávirkan á allan tann politiska leikin um føroysku rættindini í Grønlandi, at føroyingar komu at standa veikari. Í hesi støðuni vóru góðir møguleikar hjá Daugaard-Jensen at leggja trumfin á borðið ta røttu lýtuna, tá føroyingar vóru so mikið myktir, at teir høvdu verið nøgdir við bert at fingið eina nýggja havn. Hetta er besta frágreiðingin eg kann koma til um positivu støðuna hjá Daugaard-Jensen í kladduni. Undir gamla innanríkisráðharranum C. N. Hauge, hevði Daugaard-Jensen helst ikki ivast í at

⁵¹ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Referat frá Daugaard-Jensen til Innanríkisráðharran dagfest 21. februar 1927.

spælt soleiðis út, men áðrenn hann læt nýggja innanríkisráðharranum Oluf Kragh tilmælið sítt, hevur hann helst hildið, at hetta var ov høgt spæl, tá hann ikki var vísur í, hvar hann hevði nýggja innanríkisráðharran. Kragh fekk tí ongantíð nakað at vita um, hvussu positivur Daugaard-Jensen var fyri eini nýggjari havn.

4.1.4 Kragh bluffar

Tá Kragh hevði fingið tilmælið frá Daugaard-Jensen, sendi hann tað til sínar føroysku floksfelagar í Ríkisdegunum, landstingsmannin Oliver Effersøe og fólkatingsmannin Andrass Samuelson, so teir kundu gera viðmerkingar til tað. Oliver Effersøe skundaði sær at svara *“efter samraad med Folketingsmand Samuelson”*. Í viðmerkingunum, sum eru dagfestar 3. mars, søgdu føroysku ríkisdagslimirnir, at teir vóru alt annað enn nøgdir við tilmælið frá stýrinum. Í spurninginum um at sleppa at fiska innanfyri sjómarkið, høvdu teir serliga heft seg við, at stýrið hevði víst á, at skuldi nøkur broyting gerast her, so áttu tey grønlandsku landsráðini at fingið málið fyrst. Hetta hildu teir vera eina roynd at útseta møgulig serrættindi, tí *“I Betragtning af at det altid vil tage Tid og ofte meget lang Tid at høre Landsraadene, vil enhver Foranstaltning vedr. Grønland kunne drage ud i meget lang Tid, og let derved umuliggøres”*.

Í spurninginum um havnir til føroyingar, hildu føroysku ríkisdagslimirnir, at stýrið ikki hevði grundgivið nóg væl fyri teimum trupulleikum, sum skuldu vera við Faltingshavnini. Harafturat hildu teir sera lítið um, at stýrið ikki kendi Trebrødrehavnina, tí ein skipari, sum hevði verið har tvey tey síðstu árin, hevði víst Løgtinginum á hana. Áhugaverdast er tó, at hóast teir eru samdir við Løgtingið í, at Ravnoyggin ikki var vælegnað, so skrivaði Effersøe: *“Man ønsker ikke at opgive Ravns Storø men at faa flere Støttepunkter”*. Føroysku ríkisdagslimirnir hildu fast við ynski Løgtingsins um at fáa fleiri havnir, og vístu aftur, at havnaspurningurin nýtist at setast so stórt upp. Teir hildu ikki, at tað nýtist at kosta so nógv at lata eina havn upp fyri føroyingar, tí myndugleikarnir skuldu bara vísa føroyingunum eina havn, og so lata teir sjálvar avgera, hvussu teir skipaðu seg har.⁵²

Fyrst í marsmánaða hevði Kragh boðað frá, at hann fór at kalla fólkatingsins grønlandsnevnd til samráð um spurningin um føroyska fiskivinnu í Grønlandi. Hetta samráð var tó ikki fyrr

⁵² S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Ad Referat Vedr. Grønlandsfiskeri. Undirskriva *“I Rigsdagen d. 3. Marts 1927.”*

enn tann 24. mars.⁵³ Á fundinum royndi Kragh at leggja fram eina kompromiloysn, sum bæði Grønlandsstýrið og føroyingar kundu ganga við til. Hann boðaði frá, at hann vildi ganga við til at flyta støðina á Ravnoynni til Trebrødre, at lata føroyingar fáa sjókort, at varðveita loyvið frá 1915 um at føroyingar kundu taka vatn í øllum kolonium og at enda, at føroyingar kundu fáa sær agn í Grønlandi. Harafturímóti helt Kragh ikki, at tað fór at bera til at loyva fiskivinnu innanfyri sjómarkið. (Spanner 1982: 79)

Hendan sokallaða kompromiloysnin var júst tað, sum Daugaard-Jensen hevði vónað at fáa í lag. Í loysnini lá, at føroyingar ikki fingi loyvi til at fiska innanfyri markið, samstundis sum lagt var upp til, at føroyingar skuldu vera nøgdir við at fáa eina nýggja havn. Tá hann hevði fingið at vita úrslitið av fundinum millum innanríkisráðharran og fólkatingsins grønlandsnevnd, setti hann seg sigursælur at skriva nakrar viðmerkingar til umsóknina frá Løgtinginum. Sjálvur helt hann, at hetta fóru at verða tær endaligu viðmerkingarnar.

Í hesum viðmerkingum greiðir hann frá grundgevingunum fyri § 2 í lógini um Fiskeri, Jagt og Fangst i de grønlandske Farvande m. v. af 1. April 1925. Hetta var lógargreinin, sum forðaði føroyingum at fiska innanfyri. Hann tyktist rættiliga ivaleysur í, at spurningurin ikki fór at verða tikin upp aftur í bræði, tí hann vísur á, at um lógin skal takast upp til nýggja viðgerð, so verður neyðugt at spyrja tey grønlandsku landsráðini. Síðani vísir hann til støðuna, sum landsráðini bæði høvdu tikið til lógaruppskotið í 1925 og heldur, at als ongin orsök er at halda, at landsráðini hava broytt meining. Innanríkisráðharrin kundi sjálvandi ganga ímóti landsráðsviðmerkingunum, men

Et saadant Skridt vil imidlertid ganske ødelægge det gode Forhold imellem Grønlænderne og Danmark. Grønlænderne vil føle sig svigtede paa et Punkt som de tillægger den mest afgørende Betydning. De gaar ud fra, at man fra dansk Side saa langt som muligt vil beskytte dem, og de vil slet ikke kunne forstaa at man kunde ofre deres Interesser paa et saa vigtigt Punkt.⁵⁴

At enda vónaði Daugaard-Jensen, at føroyingar og danska stjórnin fóru at síggja tað sama sum grønlandingar, at grønlandingar bert høvdu sínar egnu fiskileiðir at dúva uppá, meðan

⁵³ Spanner tulkar hetta, og tað, at onki skjal er at finna hjá stýrinum millum 3. og 26. mars, sum eina roynd frá stýrinum at útseta málið so mikið leingi, at ongin broyting kundi verða sett í verk fyrr enn í 1928.

(Spanner 1982: 79 og nota 62). Eg kann taka undir við, at stýrið royndi at útseta málið, men grundin til at Kragh ikki hevði samráðið fyrr enn tann 24., er tó ein onnur.

⁵⁴ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Bemærkninger til Andragende fra Færøernes Lagting om Støtte for Færøernes Fiskeri ved Grønland. Dagfest 26. mars 1927 og undirskriva DJ.

føroyingar kundu finna betri fiskileiðir við t.d. New Foundland og Labrador. Tað man verða lítil ivi í, at Dugaard-Jensen her vónar, at føroyingar fara at missa áhugan fyri fiskivinnu í Grønlandi, nú teir ikki finga fleiri sersømdir.

Meðan hálf fimta av fimm síðu longu viðmerkingunum hjá Dugaard-Jensen eru um spurningin um fiskileiðirnar, verða hini ynskini, lögtingið hevði lagt fram, bert koyrd undir eitt í endanum. Har sigur hann, at agnspurningurin, spurningurin um nýggja havn, útróðrarspurningurin og kortspurningurin *“er altsammen Administrations-Anliggender, som man kan vise enhver Imødekommenhed efter nærmere Regler saavidt ikke vigtige Administrations-Hensyn gør sig gældende.”*⁵⁵ Hetta kann illa tulkast á annan hátt, enn at hann nú helt, at hann hevði fingið sítt ígjøgnum. Hann hevði forðað fyri, at føroyingar finga atgongd til at fiska innanfyri sjómarkið, samstundis sum Grønlandsstýrið, og tað vil siga Dugaard-Jensen sjálvur, tók avgerð í teimum málum, har føroyingar vórðu gingnir á mæti.

Dugaard-Jensen helt, at nú hevði hann vunnið spælið, uttan veruliga at hava havt fyri neyðuni at spælt sín sterka trumf út. Men so lætt kom tað nú ikki at gangast, tí tá Kragh, sum hevði eina liberala støðu til grønlandsstongsulin, gjørdist innanríkisráðharri, var hann greiður yvir, at hann við støðu síni kom at standa í andsøgn við hægsta embætismannin í grønlandsmálum. Hann hevði tí fyrireikað seg væl og virðiliga uppá at taka dystin upp við Dugaard-Jensen.

Onki kom fram um ætlanirnar hjá Kragh, fyrr enn eftir at Dugaard-Jensen hevði gjørt sínar viðmerkingar til fundin í grønlandsnevndini. Tann kompromiloysnin, sum Kragh legði fyri nevndina var bert ein fella, sum hann royndi at fáa Dugaard-Jensen í. Hetta eydnaðist til fulnar, tá Dugaard-Jensen í viðmerkingunum til fundin í grønlandsnevndini greitt býtti málini upp í spurningin um at sleppa at fiska innanfyri mark, og so allar hinar smáu spurningarnar. Í viðmerkingunum góðtók hann, at føroyingar finga síni ynski uppfyllt í øllum hesum smáu spurningum, og at spurningarnir samstundis gjørdust umsitingarmál. Hetta gjørdi hann alt í vissuni um, at tað var eydnast honum at forðað fyri, at føroyingar sluppu at bróta tann aldargamla grønlandsstongsulin.

⁵⁵ Ibid.

4.1.5 Uppskot frá Bendixen gjørt til lóg

Men hetta var alt partur í einum spæli, har Kragh setti fólkið upp. Meðan stýrið allan marsmánaða royndi at hála grønlandsmálið út við onki at gera, arbeiddi Kragh við heilt øðrum ætlanum uttanum ráðið. Hann hevði fingið ein av fremstu talsmonnum fyri at lata dynnar til Grønlands upp at gera eitt uppskot um “*dansk-færøiske-Fiskeres Udnyttelse af visse Strækninger af det grønlandske Søterritorium*”. Hetta uppskotið skuldi tó ikki koma fram, fyrr enn Daugaard-Jensen hevði lagt síni kort á borðið, og bert hesin eini spurningurin stóð eftir.

Uppskotið hjá Bendixen er dagfest 30. mars⁵⁶, og stutt eftir hevur Daugaard-Jensen fingið uppskotið til viðmælis. Ongin ivi er í, at hetta hevur skakað Daugaard-Jensen, tí nú gjørdist spurningurin um at loyva føroyingum at fiska innanfyri aftur eitt politiskt mál, men nú hevði hann spælt øll síni kort av hondum, og stóð uttan nakað at forhandla við. Tann dysturin, sum var væntandi, var byrjaður, og beinanvegin stóð tann konservativi Daugaard-Jensen veikt í tí, í mun til Kragh, sum vildi ganga liberalistunum, sum vildu broytingar í Grønlandi, á møti í ein vissan mun.

Í somu løtu sum Daugaard-Jensen bólkar øll tey sonevndu smáu ynskini hjá Løgtinginum saman og kallar tey umsitingarmál, er havnaspurningurin loystur politiskt, og sostatt eru vit komin til endan av viðgerðini av leiklutinum hjá Føroyingahavnini í politiska tvídráttinum heystið 1926-várið 1927. Spurningurin um føroyska fiskivinnu í Grønlandi 1927 var tó langt frá liðugur, men tá havnaspurningurin ikki longur var ein partur av hesum politiska spælið, verður víðari viðgerðin heldur lættari. Víðari viðgerðin er væl lýst í høvuðsuppgávuni hjá Søren Spanner (1982: 79-89), so restin av hesum partinum byggir í høvuðsheitum á hesa uppgávu.⁵⁷

⁵⁶ Ongin kelda sigur nakað um nær Kragh hevur biðið hann gera uppskotið, men timingin ger, at tað ikki kann verða nógur ivi í, at hetta er ein væl tilrættislig ætlan. Uppskotið er so gjøgnumarbeitt, at hann má verða farin í gongd væl áðrenn 24. mars, og so hava teir bara biðað, til Daugaard-Jensen helt málið vera avgreitt.

⁵⁷ Her eigur at viðmerkjast, at Spanner ikki hevur tulkað gongdina á sama hátt, sum omanfyri lýst, men uttan hansara gjølligu gjøgnumgongd av keldunum, hevði verið trupult at komið fram til heildarmyndina av politiska leikinum, sum her er borin fram. Fyri at taka okkurt dømi um hvussu Spanner sær uppá gongdina, so heldur hann viðmerkingarnar hjá Daugaard-Jensen frá 26. mars verða skrivaðar, tí hann ikki var vissur í, at Kragh fór at hava styrki til at halda fast um, at føroyingar ikki skuldu fáa loyvi til at fiska innanfyri

Í uppskoti sínum skeyt Bendixen⁵⁸ upp, at gera sjóðkið millum Godthaab í norði og Frederikshaab Ísblinkin í suðri til eitt "*neutralt Søterritorium*", har danskir ríkisborgarar kundu fiska frítt. Bendixen var klárur yvir, at hetta øki kom at hava ávirkan á tær bygdirnar, sum lógu út ímóti sjónum á økinum. Hesar vóru Narssak, Utorkarmiut, Grædefjórðurin og Kangigdlermiut. Bendixen helt tó ikki, at hetta var nakar trupulleiki, og fyri bygdirnar, sum lógu inni á firðunum á leiðini var als ongin trupulleiki, tí firðirnir vóru ikki partur av *Neutralterritoriet*. Viðvíkjandi hvørjar reglur skuldu verða galdandi fyri nýtsluna av hesum øki, skeyt Bendixen upp at halda seg nøkurlunda til somu treytir, sum vóru galdandi fyri nýtsluna av Ravnoynni.⁵⁹

Tað sær út til, at Bendixen hevur havt onkran at samráðast við undir arbeiðinum at gera uppskotið, tí sama dag, sum hann letur innanríkisráðharranum uppskotið, letur hann honum eisini eitt uppískoyti, har hann skýtur upp, at "*man uden Skade for Grønlænderne og som en Indrømmelse til danske-færøiske-Fiskere*" átti at lata økið úr norðurendanum á "*Neutralterritoriet*" og norður til Haabets Ø á 64° 10 norðurbreidd upp fyri fiskivinnu ímillum

sjómarkið. (Spanner 1982: 79). At eg ikki tulki gongdina á sama hátt, ger tað neyðugt, at gera eitt sindur meir burtúr fram til málið verður lagt fyri Fólkatingsið.

⁵⁸ Hetta, at ein av fremstu mótstøðumonnunum móti førða grønlandspolitikkinum ger eitt uppskot til lóg um at loyva fiskivinnu við Grønland, eigur at fáa okkum at seta spurningin, hvussu stóra ávirkan tann rørslan, sum vildi liberalisera grønlandspolitikkinn, hevur havt á føroyska málið. Ein spurningur kundi til dømis verið, um tað ikki er hendan rørslan, sum brúkar málið, sum lögtingið legði fram, í síni stremban eftir at lata Grønland upp fyri donskum vinnulívi, heldur enn føroyingar, sum brúka teir í síni stremban eftir at fáa betur fiskivinnuumstøður. Ongin ivi er um, at tætt samband var millum innanríkisráðharran hjá vinstraflakkinum Oluf Kragh og hendan liberala bólkin. Í einum brævi, sum er sent saman við uppskotinum hjá Bendixen, spyr Bendixen, um tað ber til at játta Komiteen for Lindenow-Ekspeditionen tær 5.000 krónurnar, sum hendan ætlanin hevði givið í undirskoti. Bendixen gevur í hesum sambandi Hauge skyldina fyri, at hendan verkætlan gav so stórt undirskot. Í samráðingunum við Hauge áðrenn verkætlanin varð sett í verk, hevði hesin kravt, at menninir, sum fóru til Eysturgrønlands at royna seg, skuldu vera har um veturin eisini. Menninir aftanfyr verkætlanina høvdu at enda givið seg, men hetta hevði kostað teimum 16-17.000 krónur meir enn neyðugt. At hetta brævið liggur saman við uppskotinum, sum Kragh hevði biðið um, ger tað lætt at hugsa sær til, at Bendixen skuldi hava tær 5.000 krónurnar afturfyr uppskotið, men tað ber tó ikki til at siga vist. Men tætt samband er tað í øllum førum talan um millum Bendixen og Kragh.

⁵⁹ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Forslag til Regler for Udnyttelse af det grønlandske Søterritorium. Dagfest í Keypmannahavn 30. mars 1927.

3 míla sjómarkið og eina linju drigna gjøgnum uttastu sker.⁶⁰ Hetta líkist endaligu lógini, sum ásetti, at loyvi var at fiska inn til tey ytstu skerini á leiðini frá Haabets Ø í norði til Ravnoynna í suðri.⁶¹

4.1.6 Daugaard-Jensen bítur í grasið

Hetta var tað ringasta, sum kundi henda fyri Daugaard-Jensen, og hann legði ikki fingrarnar ímillum, tá hann gjørdi viðmerkingar til uppskotið. Í einum longri gjølligum aftursvari kom hann til ta niðurstøðu, at

Man maa gøre sig klart, at man ved at tiltræde en saadan Ordning gaar over fra, at Grønland er et afspærret Land med Adgang kun efter særlig Tilladelse, til at det bliver et aabent Land med visse Foranstaltninger til at beskytte den indfødte Befolkning imod de europæiske Fiskere.⁶²

Tað er óvist, hvat Daugaard-Jensen hevur ætlað at brúkt hesar viðmerkingar til. Einasta royndin hann gjørdi at støðga føroyingum í at sleppa inn um sjómarkið, eftir at uppskotið hjá Bendixen var komið fram, var í einum uppskoti til tað svarið, sum innanríkisráðharrin skuldi geva føroyingum uppá umsókn teirra. Í uppskoti sínum, sum var dagfest 5. apríl 1927, segði Daugaard-Jensen, at stjórnin sjálvsagt skilti trupulleikarnar hjá føroyingum, men lógin heimilaði ikki, at føroyingar finga atgongd til grønlandskt sjóki innanfyri 3 fjórðingar. Føroyingar skuldu tó fáa nøkur sjókort frá stýrinum, eins og móguleikarnir fyri at keypa agn frá kongaliga grønlandska handlinum og at lata føroyingar rógva út frá Ravnoynni skuldu kannast. Víðari segði hann, at myndugleikarnir spakuliga royndu at gera grønlandingarnar sjálvstøðugar, men hetta arbeiði var enn komið so stutt, at tað ikki var ráðiligt at loyva eini kapping millum hetta tilafturskomna fólk, og tjóðir, sum høvdu eitt *”Forspring i sin Udvikling af næsten Tusinde Aar”*.⁶³

⁶⁰ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Ad Forslag til Regler for Udnyttelse af det grønlandske Søterritorium.

Eisini dagfest 30. mars 1927.

⁶¹ Í Lovtidende 1927, Lóg nr. 113 frá 30. mai 1927. Midlertidig Lov om Adgang for danske Fiskerskibe til Fiskeri i grønlandske Farvande.

⁶² S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Bemærkninger til Inspektør O. Bendixens Forslag af 30. Marts 1927 til Regler for Udnyttelse af det grønlandske Søterritorium. Hesar viðmerkingar eru ikki dagfestar, og onki stendur um, hvørjum tær eru ætlaðar, so óvist er, um tær nakrantíð eru farnar út um stýrið.

⁶³ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Uppskotið hjá Daugaard-Jensen til svar uppá umsóknina hjá løgtinginum dagfest 5. apríl 1927.

Í hesum sama uppskoti til svar til Føroya Løgting kemur greitt fram, at Daugaard-Jensen kendi seg snýtan av uppskotinum hjá Bendixen. Hann hevði áður í spurninginum um eina nýggja havn sagt, at støðin á Ravnøynni skuldi flytast til Trebrødre, um tað eydnaðist at finna eina havn har, og at havnaspurningurin annars bert var eitt umsitingarmál. Men nú kúvendi hann, og royndi at fáa fatur aftur í trumfinum, sum Kragh hevði fingið hann at spæla út, áðrenn Kragh kom fram við veruligu ætlan síni. Í uppskoti sínum royndi Daugaard-Jensen at fáa føroyingar at ganga burtur frá kravi sínum um eina nýggja havn, við teirri grundgeving, at ein slík flyting var bæði dýr og trupul. Stýrið helt tað tí vera eitt órímligt krav frá føroyingum. Teir søgdu seg tó vilja kanna umstøðurnar við Trebrødre, men ein flyting kundi ikki koma uppá tal fyrr enn í 1928.⁶⁴

Ikki óvæntað kom hetta uppskotið til svar til Løgtingið ikki longur enn á skriviborðið hjá Kragh. Tá hann las hetta, visti hann, at hann hevði vunnið stríðið um, hvør veruliga hevði valdið í Grønlandi, politikkarin ella embætismaðurin. Eftir hetta hevði stýrið og Daugaard-Jensen mist alla ávirkan á málið, og noyddist at fara undir at snikka eitt lógaruppskot til, sum í høvuðsheitum skuldi halda seg til uppskotið hjá Bendixen. Undir hesum arbeiðinum vísti Daugaard-Jensen, sum eina síðstu roynd at útseta málið, á, at tað ikki bar til at fáa eitt svar frá grønlandsku landsráðunum við so stuttum skotbráði. Men hetta fekk heldur onga ávirkan á málið, tí tey grønlandsku landsráðini vóru ongantíð eftirspurd. (Spanner 1982: 83)

Seinni bleiv Daugaard-Jensen settur undir enn størri trýst av monnunum, sum vildu linka um grønlandsstongsulin, tá Nationaltidende tann 21. apríl fór undir eina herferð ímóti honum meir ella minni persónliga. T. d. segði blaðið í eini oddagrein tann 25. apríl, at Daugaard-Jensen hevði *“et forhold til lovgivningen som en muhammedaner til Koranen”*. (Spanner 1982: 84) Afturat hesum kom, at viðurskiftini millum fólkatingsins grønlandsnevnd og stýrið ikki vóru tey bestu, tá stýrið helt politikkararnar blanda seg ov nógv, meðan grønlandsnevndin sjálvandi helt at stýrið tók sær sjálvum ov nógv vald. (Spanner 1982: 85)

Áðrenn Kragh legði málið fyri fólkatingsins grønlandsnevnd hevði hann tryggjað sær, at allir flokkar í fólkatínginum tóku undir við uppskotinum. Tað einasta, sum hendi á fundinum,

⁶⁴ Ibid. Í uppgávu síni heldur Spanner, at hetta uppskotið hjá Daugaard-Jensen er ein roynd frá hansara síðu, at vita hvussu trúgvur Kragh var móti grønlandska avbyrgingarpolitikkinum. (Spanner 1982: 81) Eg haldi meg tó hava prógvað, at hetta heldur er ein deperat roynd hjá Daugaard-Jensen at fáa fatur aftur í Føroyingahavnini sum trumfi, eftir at hann hevur funnið útav, at hann var snýttur av Kragh.

var, at nakrar smærri broytingar, sum Kragh var gingin við til í samráðingum við flokkarnar, vórðu koyrdar í uppskotið. Hetta var serliga, at lógin ikki bert var galdandi fyri føroyingar, men fyri allar danskar ríkisborgarar. Tann 4. mai var uppskotið lagt fram í fólkatinginum, sum sama dag hevði tað til fyrstu viðgerð. Tá undirtøka var fingin frá øllum flokkum áðrenn fólkatingsviðgerðina, vóru ongir trupulleikar við at fáa tað samtykt. Uppskotið var eisini fyri í landstinginum, men sum vant hevði tað onki at leggja afturat, so tann 30. mai 1927 bar til at kunngerá, at føroyingar, saman við øllum øðrum donskum statsborgarum, høvdu rætt til at fiska inn til teir ytstu hólmar, oyggjar og sker á leiðini frá Haabets Ø í norði til Ravnoynna í suðri frá 1. juni til 15. oktober. (Spanner 1982: 85-89)

Grønlandsstýrið hevði funnið eina havn, sum tað ætlaði føroyingum. Teir høvdu tí ikki fyri neyðini at gera nakað við málið, fyrr enn lógin um at loyva føroyingum at fiska innanfyri sjómarkið á einum parti av grønlandska farvatninum var samtykt. Daugaard-Jensen helt seg hava vunnið í politiska spælinum longu áðrenn hann spældi trumf sín, vitanina um Føroyingahavnina, út. Tá tað síðani vísti seg, at hansara politiski sigur bert var ein hvørvisjón, bar honum ongantíð til at taka trumfin framaftur. Tá hann síðani var lagdur undir stórt trýst bæði frá innanríkisráðharranum, fólkatingsins grønlandsnevnd og almennu dagbløðunum, sum øll hildu hann verða nakað einaræðisligan í grønlandsviðurskiftum, var hann noyddur at spæla tað spælið, sum hann var byrjaður árið fyri, fult út. Hann kundi ikki nú loyva sær at koma fram við, at hann hevði havt eina havn í tonkunum, sum hann hevði hildið loyniliga, fyri at standa sterkari í telvingini við politikkarnar.

4.2 Føroyingahavnin 1927

Í allari vanlukkuligu støðuni hjá Daugaard-Jensen var eydnan eitt lítið sindur við honum í einum føri. Tað var at føroyingar høvdu ynskt sær eina *Trebrødrehavn*, som ongin kendi nakað til. So í staðin fyri at vísa vitan sína um komandi Føroyingahavnina, bað Daugaard-Jensen suðurgrønlandska landfútan Knud Honoré-Petersen “*saa snart som muligt at lade de forskellige Lokaliteter i Nærheden af Tre Brødre undersøge*”. Hetta er tað fyrsta, sum sæst til, at Grønlandsstýrið er farið undir at flyta støðina av Ravnoynni, og boðini eru dagfest 3. juni.

Um tað eydnaðist at finna eina nýggja havn, skuldi landfútin hjálpa kontrollør Møller við arbeiðinum av at flyta støðina, og við at finna honum teir hjálparmenninar, sum Møller fór at fáa brúk fyri. Serliga nevndi Daugaard-Jensen menninar úr Frederikshaab, sum árið fyri høvdu arbeitt við at sett støðina upp, og “*det vil formentlig særlig have Betydning om Adolf*

og Boas Petersen eller i hvert Falden af dem maatte blive engageret.” Hetta eru alt tekin um, at Daugaard-Jensen hefur verið greiður yvir, at stöðin fór at verða flutt. Grønlandsstýrið er helst eisini farið undir hetta arbeiði áðrenn 3. juni, tí í eini stuttari viðmerking í brævinum sigur Daugaard-Jensen í sambandi við flytingina, at ymiskt tilfar longu er sent til Godthaab “for alle Tilfældes Skyld”. Men eg havi ikki funnið nakað skjalatílfar um, hvat hetta er fyri tílfar.⁶⁵

Tann 7. juni skrivaði stýrið til Flotamálaráðið og bað tað um, at geva verjuskipinum “Islands Falk” boð um at taka lut í leitingini eftir eini nýggjari havn. Um ein havn varð funnin, skuldi skipið virka fyri at “tilvejebringe Materiale til Udarbejdelse af Besejlingsbeskrivelse og Fremstilling af Kort.”⁶⁶ Tveir dagar seinni játtaði Flotamálaráðið hesum fyrispurningi.⁶⁷

4.2.1 Islands Falk leitar eftir eini havn

Tað fyrsta suðurgrønlandski landfútin⁶⁸ frætti um, at leitast skuldi eftir eini nýggjari havn, var tá hann 10. juni 1927 fekk eitt telegram frá Grønlandsstýrinum. Í telegramminum segði stýrið, at

Landsfogden
Godthaab,

Bedes snarest muligt undersøge Lokaliteterne ved Trebroedre om der findes Havn brugelig for færøeske Fiskerskibe og i bekræftende Fald træffe Foranstaltning til Flytning af Stationen fra Ravns Storø Stop Det er ønskeligt at Inspektionsskibet bistaar ved Undersoegelsen saerligt med Hensyn til Besejlingsforholdene Stop Naermere i Diskos Post Stop Andreassen Thorshavn der har forespurgt om Trebroedrehavn maa anloebe for Oplosning af Udrustning er henvist til Dem Stop Hvis Tilladelse gives maa en midlertidig Kontrolloer muligt ansættes.

Groenland 75.⁶⁹

Í hesum fjarritinum síggja vit, at Daugaard-Jensen legði tað upp í hendurnar á landfútanum Honoré-Petersen at taka avgerðina um at flyta havnina. Vit fáa eisini eina hóming av, at bæði

⁶⁵ S. A. 51-1926; j. nr. 805-d/1926 Bræv frá Daugaard-Jensen til suðurgrønlandska landfútan dagfest 3. juni 1927.

⁶⁶ S. A. 51-1926; j. nr. 805-e/1926 Bræv frá Grønlandsstýrinum til Flotamálaráðið dagfest 7. juni 1927.

⁶⁷ S. A. 51-1926; j. nr. 805-6/1926 Bræv frá Flotamálaráðnum til Grønlandsstýrið dagfest 9. juni 1927.

⁶⁸ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Tann leiklutin, sum Honoré-Petersen hevði í leitingini eftir eini nýggjari havn, hefur hann greitt frá í brævi til stýrið frá 21. juni 1927. Hansara journalnummar var G. S. 87/1927-28.

⁶⁹ S. A. 51-1926; j. nr. 805-f/1926 Telegram frá stýrinum til landfútan dagfest 10. juni 1927.

Daugaard-Jensen og Honoré-Petersen vistu, hvørja havn teir tosaðu um, tí tað, sum “Islands Falk” skuldi gera, var fyrst og fremst at kanna umstøðurnar við og í hesi nýggju havnini.

Fútin setti seg beinanvegin í samband við “Islands Falk”, og fór sjálvur klokkan 4 um morgunin tann 11. juni við “Nauju” suður ímóti teimum. Áðrenn hann fór avstað, hevði hann klokkan 10 minuttir yvir midnátt sent eitt telegram til kontrollør Møller⁷⁰ á Ravnoynni, og biðið hann beinanvegin koma til Trebrødre, fyri at luttaka í leitingini eftir eini nýggjari havn. Longu klokkan eitt hesa náttina fór Møller norðureftir. Nógvi mjørkin gjørdi, at hann ikki kom fram til Trebrødre fyrr enn klokkan trý korter til tvey seinnapartin. Møller fann ikki “Islands Falk” við Trebrødre, og hann helt tí leiðina norður í Vardehavnina⁷¹, og legði seg at bíða har. Her hevði hann alla orsök til at leggja seg, tí tað var júst her á leið, at hann árið fyri hevði sæð eina havn, sum hann helt egnaði seg til føroyingar.

Tá Møller hevði bíðað í umleið ein tíma, klárnaði í, men tá hann onki sá til Falkin, avgjórði hann at fara til Godthaabs fyri at finna útav, hvar hann var. Á vegnum norðureftir, beint sunnanfyri Narssak, møtti hann Honoré-Petersen. Teir fylgdust suður aftur í Vardehavnina, har Møller legði “Rotu” fyri akker, og fór við landfútanum suðureftir. Eftir umborð á Rotu sat Michael Egede, sum var við Møller á túrinum, og lítið er at ivast í, at Møller visti, at kanningin fór at leiða teir aftur hagar.

Landfútin og Møller komu suður til Trebrødre á midnátt, og teir lögdu seg fyri akker á eini lítlari vík har hesa náttina. Klokkan átta morgunin eftir, sunnudagin 12. juni, sigldu teir norðureftir, tí teir høvdu frætt, at “Islands Falk” var sæddur sunnanfyri Skinderhvalen. Falkurin var tó horvin aftur í mjørkanum, men klokkan 10 sóu teir hann aftur beint

⁷⁰ S. A. 51-1927; j. nr. 182/1927 Sum skjal nummar 7 í frágreiðingini hjá landfútanum um Forekomsten af fremmede Skibe i sydgrønlandske Farvande, Fiskeriinspektionen m. v. dagfest 13. juli 1927, liggur eitt avrit av dagbókini hjá Møller fyri dagarnar 11. juni til 13. juli. Í hesum avriti er leikluturin hjá Møller lýstur.

⁷¹ Hendan Vardehavnin, sum á grønlandskum eitur Inugsugsuak, liggur beint upp at Føroyingahavnini, vestanfyri tann armin, sum vardi Føroyingahavnina ímóti havinum. Eg eri fleiri ferðir komin fram á keldur, sum nevna okkurt um, at tá flóð var, bar til at sigla gjøgnum eitt sund vestureftir út úr Føroyingahavnini. Tað vil alto siga, at tá flóð var, bar við einum góðum vilja til at sigla millum Vardehavnina og Føroyingahavnina. Besta prógvið uppá hetta er tað kortið, sum varð prentað í Lovtidende 1937 í samband við, at Føroyingahavnini gjørdist altjóða havn. Á hesum kortinum sæst eitt sund týðuliga, og á vestsíðuni á hesum sundi er á norðara landinum skrivað “Varde”. (Lovtidende 1937: 803)

norðanfyri Trebrødre. Teir lögdu uppá síðuna á Falkinum, og fóru so undir at leita fram við landinum har, men har var onki egnað stað, og harafturat vóru nógv sker har á leiðini.⁷²

Teir báðir sigldu tí aftur til “Islands Falk”, og saman við honum sigldu teir fram við landinum, so nær, sum teir hildu tað vera ráðiligt, norður ímoti Kangerdluarsorusekfjørðinum. Longu hendan sama dagin vóru teir sostatt komnir til ta niðurstøðu, at ongin passandi havn var at finna við Trebrødre, og heldur ikki á leiðini haðani til Kangerluarsorusekfjørðin. Um teir ikki vóru vitandi um nakra havn til føroyingar, tykist hetta at vera ein sera skjótt avgerð at taka. Restin av frágreiðingini hjá Møller tykist at vera ávirkað av tí sama mjørkanum, sum “Islands Falk” fjaldi seg í, tí tað einasta hann hevur at siga um leitingina inni á fjørðinum tann 13. og 14. juni er, “*Fortsatte i Forbindelse med “Islands Falk” Afsøgning af Fjorden*”.⁷³

Vit mugu tí halda okkum til frágreiðingini, sum Ackermann, ovastin á Falkinum, gav.⁷⁴ Hann sigur, at tá teir onga havn høvdu funnið sunnanfyri fjørðin, avgjórði hann at kanna viðurskiftini inni á sjálvum Kangerdluarsorusekfjørðinum. Um fjørðin sjálvan helt hann, at hann var lættur at sigla inn á. Hann nevndi tvey sker, sum altíð sóust sunnanfyri Satutoynna, sum siglast skuldi ímillum. Hesi skerini vóru eisini merkt á kortinum. Í sjálvum fjarðarmunnanum lá ein oyggj, sum grønlendarar kallaðu “*den smukke Ø*”, og norðurvið hesi oynni var farvatnið reint.

Teir næstu dagarnar leita Ackermann, Honoré-Petersen og Møller so við einum motorbáti á hesum langa firði eftir eini egnaðari havn. Mikudagin 15. juni koma teir, sambært Ackermann, til tað úrslit at Vardehavnin “*maatte anses for egnet*”. Sambært Ackermann fóru teir tí undir at kanna hana nærri, men hóast hon í allar aðrar mátar var vælegnað, so var ikki pláss fyri fleiri enn trimum skipum inni har, og tí fóru teir at leita víðari. Hetta samsvarar ikki við dagbókina hjá Møller, sum tann 15. juni segði, at teir “*Fastsatte at Stationen maatte ligge her paa Nordsiden af Fjorden i Nærheden af Vardehavnen*.” Sama dag fór Møller saman við landfútanum umborð á “Rotu” norður til Godthaab.

⁷² S. A. 51-1927; j. nr. 182/1927 Sum skjal nummar 7 í frágreiðingini hjá landfútanum um Forekomsten af fremmede Skibe i sydgrønlandske Farvande, Fiskeriinspektionen m. v. dagfest 13. juli 1927, liggur eitt avrit av dagbókini hjá Møller fyri dagarnar 11. juni til 13. juli.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Frágreiðingin hjá Ackermann liggur sum skjal til frágreiðingina hjá landfútanum. Frágreiðingin er dagfest 18. juni 1927.

Ackermann sigur í frágreiðing síni, at tað ikki eydnaðist at finna eina havn fyrr enn tann 17. juni, tá teir *“efter at der var konstateret, at der ikke længere inde var noget Sted som egnede sig”* funnu *“en velegnet Havn i Mundingen af Fjorden”*. Hetta fæst ikki at passa rættiliga. Heldur man sannleikin vera tann, at landfútin og Møller í Godthaab hava tikið avgerð um at flyta støðina av Ravnoynni norður í ta havnina sum teir høvdu sæð *“i Nærheden af Vardehavnen”*. Møller kom aftur til “Islands Falk” fríggjanáttina 17. juni, og morgunin eftir hevur hann so boðað Ackermann frá, hvørja havn teir høvdu valt. Eg kann leggja afturat, at eftir at hava verið í Føroyingahavnini, tykist tað sera løgið, at tað skuldi taka fleiri dagar at finna hana. Tað er lítið trúligt, at teir hava leitað runt allan fjørðin, áðrenn teir eru komnir eftir Føroyingahavnini, soleiðis, sum Ackermann segði.

Ackermann endar frágreiðing sína um leitingina, við at siga, at *“Denne Havn, som Landsfogeden efter Samraad med mig har besluttet sig til at godkende, har følgende Fordele...”*. Í tí eintakinum, sum landfútin sendi til stýrið, hevur hann við tjúkum reyðum blýanti sett klombur í hendan setning, so orðini *“som Landsfogeden efter Samraad med mig har besluttet sig til at godkende”*, falla burturúr. Eftir stendur bert, *“denne havn har følgende Fordele”*, og tað má sigast at prógva, at Ackermann ikki skuldi brúkast til at finna eina havn, men bert kanna ta havnina, sum longu var funnin, og sum Møller og landfútin í Godthaab endaliga avgjórdu at lata upp 15. ella 16. juni.

4.2.2 Ackermann kannar havnina

Í síni lýsing av hesi havnini segði Ackermann, at tað var lætt at sigla inn í havnina. Siglast skuldi eftir fjallinum Skinderhvalen, og síðani ímillum tvey sker, sum stóðu á kortinum. Tá ið fjørðurin lá opin, skuldi siglast eftir “den Smukke Ø” og norður um hesa fram við tí triðju størri oynni um bakborð. Á “den Smukke Ø” stóð ein varði, og norðureftir skuldi siglast eftir einum varða, sum stóð á einum fjalli tætt við staðið, har støðin skuldi leggjast. Norðureftir mælti hann til, at halda seg til eystursíðuna av havnini, tí norðurúr eini oyggj, sum lá uml. 150 metrar úr landi, har støðin skuldi standa, gekk eitt 75 metra langt riv, sum endaði við einum skeri norðast. Tá komið var norðurum skerið, kundi leiðin leggjast vestureftir, og har inni var gott at kasta akker.

Tann vakni lesarin hevur sjálvsagt bitið merkið í, at Ackermann nevnrir tveir varðar, og spurgt seg sjálván, hvussu tað bar til, at tveir varðar stóðu her í eini púra ókendari havn. Í frágreiðingini hjá Ackermann sigur hann eisini stutt, at havnin *“efter Sigende tidligere har*

været benyttet som Nødhavn af Handelens Skibe". Eg havi eina hómíng av, at menninir hjá Grønlandsstýrinum hava kent hesa havnina betri frá fyrr av, enn teir látask. Her kann nevast, at tá "William Stephenson", sum var eitt av teimum 4 skipunum, sum komu í Føroyingahavnina 29. juni 1927, sum tey næstu, eftir at "Gefion" hevði verið inni har, vóru teir varir við, at skip fyrr høvdu verið í havnini. Tá teir skuldu taka akkerið upp, hekk ein gomul keta uppi á tí.⁷⁵

Hetta fyrsta árið í Føroyingahavnini fingur føroyingar eisini varhuga av, at grønlandingar vóru væl kendir við havnina. Hetta árið vita vit í tveimum førum um, at grønlandingar hava loðsað føroysk skip inn í havnin. Hesi vóru "Knørrur", "Hanna" og "Harry", sum øll komu inn 3. juli, "Hanna" og "Harry" leitaðu eftir havnini í felag. "Hanna" hevði ligið á Fyllabanka í smáar trýggjar vikur, áðrenn teir fóru inn í havnina. Men hendan sunnudagin var ein heimildarmaður okkara settur at stýra, og hann segði:

Skiparin sigur við meg, at tú skal stýra ímóti hasum fjallinum har, tað var eitt sovorðið hálvrunt, teir róptu tað fyri Skinderhvalen. Eg haldi at eg svav ímillum, tað haldi eg. Men líkamikið, vit komu so inn undir, so var ein kajakk har, og hon kom á borðið. Vit hivaðu hana upp, eina bukt undir hvønn endan, so hivaðu vit hana upp, og so loðsaði tann maðurin okkum inn, ja, og vit fóru vist gjøgnum eitt sund, sum teir ikki sigla longur ígjøgnum. Hetta dæmdi skiparanum onki, tað minnst eg. Grønlandarin, hann visti hvussu djúpt tað var, hann fór út til lúnningina, og favnaði so og so nógvar favnar, tað var alt í lagið. Jú, vit komu so inn í øllum góðum. (BRnr. 83)

Eina líknandi søgu visti Jens Pauli í Dali at siga frá sínum triðja túri í Grønlandi sum skipari á "Knørr". Hann hevði møtt hesum somu monnum kvøldið fyri, og teir høvdu eisini loðsað hann inn gjøgnum tað sama sundið, sum hann segði var 4 favnar, har tað var grunast. Seinni dagin eftir komu teir aftur við einum eldri manni, og Jens Pauli helt, at hetta helst vóru sonur, faðir og abbi, tí teir itu allir Kristiansen og vóru ættaðir úr Buxefjørðinum. Nú hildu teir tó til í einum tjaldi á eini oyggj sunnanfyri Føroyingahavnina. Tá knarrarmenn skuldu finna sær eitt stað at leggja upp í, sóu teir tætt við eina skiliga toft av einum gomlum grønlandarahúsi, og seinni tá teir tóku grót úr eini grótrúgvu til at gera eitt støðið undir stakkin, komu teir fram á mannabein. Onkur, sum hevði verið og hugt seg um har í nánd, visti at siga, at teir vóru komnir fram á fleiri húsatoftir og gravir sum hesa úti ímóti havinum. (Andreasen 1927b: 227-235) So lítið er at ivast í, at grønlandingar hava bæði kent og nýtt økið kring Føroyingahavnina í longri tíð.

⁷⁵ Bernhard Johannesen í Miðvági í samrøðu við Niels Juel Arge í Meg minnst 13. november 1983.

Bernhard var sjálvur við William Stephenson.

Annars helt Ackermann havnina verða góða, tí hon var væl vard á øllum ættum og hevði ein einastandandi akkersbotn. Afturat tí nevndi hann, at tætt við, har ætlanin var at leggja støðina, vóru tvey vøtn, sum bert lógu 50 metrar frá sjálvum vatntøkustaðnum. Plássið var ivaleysa nógv, helt hann, sjálvt um allur flotin skuldi komið inn har í senn, og til at leggja upp á vóru fleiri støð, enn tað nakrantíð kundi verða brúk fyri. At enda nevndi hann, at onki fólk búði á fjørðinum, sum harafturat var oyðin fyri fisk, og av tí sama heldur ikki hevði nakað fuglalív av týðningi. Hann helt tí ikki, at tað kundi vera skaðiligt uppá nakran máta at leggja føroyska virkseimið her.⁷⁶

4.2.3 Landfútin gevur havnini navn

Tá landfútin Honoré-Petersen saman við Møller hevði tikið avgerðina um at flyta havnina, og lata hesa nýggju havnina upp í staðin fyri Ravnoynna, kundi hann fara undir fyrireikingarnar. Í brævið til Grønlandsstýrið boðaði hann 21. juni frá, at hann “*paa eget og Styrelsens Ansvar*” hevði avgjört at flyta støðina. Hann helt at nýggja havnin var “*noget nær ideel*”, og hann legði áherðslu á, at um havnin skuldi verið ov lítil, so vóru fleiri onnur støð nærhendis, sum eisini kundu nýtast. Hann helt eisini, at kontrollørurin, haðani ætlanin var at leggja støðina, kundi halda skil á øllum hesum møguligu akkersplássunum. Annars helt hann, at havnin var ivaleysa stór fyri fyrst.⁷⁷

Hann hevði ikki fingið samrátt seg við nakran føroyskan skipara, soleiðis sum ætlanin var, men av tí at tað “*ikke kan forefindes bedre egnede Steder i denne Lokalitet*”, hevði hann avgjört at lata hesa havnina upp uttan nakað slíkt samráð.

Honoré-Petersen var greiður yvir, at tað var eitt risa arbeiði at flyta støðina norður í nýggju havnina, so hann hevði verið noyddur til at latið fleiri av føstu handverkarunum í Godthaab fara suður í Ravnoynna við “M/G Louise”. Av tí at tað ikki bar til, at ongin støð var, tá føroyingarnir komu til Grønlands, var málið at hava fingið bygt støðina upp aftur í nýggju havnini, áðrenn 3 vikur vóru farnar. Um hann ikki fekk boð um tað øvugta, helt hann í fullari ferð fram við at arbeiða fyri at fáa alt í rættlag í nýggju havnini.

⁷⁶ Frágreiðingin hjá Ackermann liggur sum skjal til frágreiðingina hjá landfútanum. Frágreiðingin er dagfest 18. juni 1927.

⁷⁷ S. A. 51-1926; j. nr. 805/1926 Tann leiklutin, sum Honoré-Petersen hevði í leitingini eftir eini nýggjari havn, hevur hann greitt frá í brævi til stýrið frá 21. juni 1927.

At enda segði Honoré-Petersen í brævi sínum hendan 21. juni 1927, at “*Endeligt skulde jeg tjenstligt indstille, at den udpegede Havn erholder Navnet “Færingerhavnen”*”⁷⁸

4.2.4 Møller flytur støðina

Møller og Honoré-Petersen munnu ikki hava væntað at fingið nøkur boð um, at havnin ikki skuldi flytast, tí longu 17. juni var hann aftur í nýggju havnini fyri at taka mát, har ætlanin var, at støðin skuldi standa. Longu hetta sama kvøldið fór hann víðari suðureftir. Leygardagin 18. juni kom Møller aftur í Ravnoynna, har telegrafisturin A.M. Jensen hevði sitið einsamallur, síðani hann fór. Fyrstu dagarnar fingust teir báðir við at vaska í húsunum og onnur smáting, sum teir kundu taka sær av, áðrenn handverkararnir komu.

Hósdagin 23. juni frætti Møller, at “Gefion” hevði fingið loyvi at fara í Føroyingahavnina við Jørgen Chemnitz sum loðsi. Hendan dagin vóru teir annars farnir undir at pakka alt niður, og tá teir dagin eftir úr Godthaab finga at vita, at “Louisa” var á veg suður, sløktu teir Marconisendaran fyri síðstu ferð á Ravnoynni, og fóru undir at pakka hann og alla aðra tekniska útgerð niður.

Sunnudagin 26. juni tóku Møller og telegrafisturin niður av hyllum og pakkaðu øll amboðini niður, men hendan dagin legðist so nógvur ísur ytst í havnini, at tað ikki bar til at sigla inn. Týskvøldið sá út sum ísurin fór at reka úr havnini aftur, men morgunin eftir vóru teir púra innibyrðir. Nú vóru teir farnir undir at gera klárt til at taka húsini niður.

Ikki fyrr enn leygarmorgunin 2. juli bar til hjá “Louisu” at koma í havnina. Tá handverkararnir nú vóru komnir, fóru allir undir at taka útgerðina niður og koyra tað, sum skuldi í Føroyingahavnina, umborð. 3. juli brutu teir undirstøðið til mastrarnar, 4. juli tóku teir maskinhúsið niður, og mikudagin 6. juli vóru teir lidnir við at taka kontrollørhúsini niður. Men nú hevði ísurin aftur byrgt tey inni í havnini.

Hósdagin 7. juli var liðugt at lasta “Louisu”, men har slapst ongan veg fyri ísinum, og nú byrjaði sjúka eisini at gera um seg. Tað hevði verið vátt í veðrinum allar hesar dagarnar, og tí høvdu teir verið bæði vátir og kaldir í næstan 14 dagar. Møller hevði latið grønlendarahúsið staðið eftir, so har bar til at turka nøkur fá klæði, og fáa sær hita í kroppin. Tað vóru serliga magasjúka og høvuðpína, sum gjørdi um seg. Fríggjadagin 8. juli skrivaði Møller, at “*det*

⁷⁸ Ibid.

ser noget sort ud med Mavene, Tømrer Wedsted er meget sløj og har Feberfantasier naar han er ene og Motormanden fra Louise Niels Frederiksen har en Del Blod i Afføringen.” Hendan dagin var provianturin farin at ganga undan, og tí bóru teir eina jollu norðurum oynna, og har fingur teir eitt sindur av fiski, men Møller tordi ikki at lata teir sigla til Kangitdlermiut í jolluni, tí veðrið var ov vánaligt.

Ringast stóð til hjá *“Tømrer Jensens Hustru, der er højt frugtsommelig”*. Hon gramdi seg, sum vera man, um at vera strandaða her, nú hon stóð til at skulu eiga. Tann 9. juli var Møller heilt óttafullur um støðuna hjá sjúku monnunum, og serliga hjá frú Jensen, *“især da jeg er den eneste som har overværet en Fødsel, men det gaar vel nok”*, sum hann málbar seg.

Men sunnudagin 10. juli fór endiliga at ganga rætta vegin aftur. Hesa náttina fór hann til fjals, og hann helt seg síggja, at ísurin var vorðin so slakur nú, at ein møguleiki var fyri at sleppa út. Teir avgjördu at royna fyrst við “Rotu” og síðani við “Louisa”. Um “Rota” slapp út, men ikki “Louisa”, avgjördu teir, at Møller, um “Louisa” ikki var komin til Fiskanesið í seinasta lagi týsdag, skuldi koma aftur við provianti. Tað eydnaðist “Rotu” at koma út, men rórið brotnaði. Harafturímóti kláraði “Louisa” ikki at koma út, og mátti tí leggja seg aftur. Møller fekk bøtt so frægt um rórið, at hann kundi sigla til Fiskanesið. Har fekk hann mánadagin 11. juli rórið afturgjört, og meðan hann lá har, kom “Louisa” eisini, so nú var søgan um Ravnoynna liðug fyri hesu ferð.

Klokkan 4 hendan mánadagin stevndi “Rota” móti Føroyingahavnini. Týsmorgunin 12. juli klokkan 9 legði Rota upp at síðuni á bátinum, sum Hagensen, sum hevði verið fyribils kontrollørur, meðan Møller var í Ravnoynni, helt til í. Møller tók yvir frá Hagensen, sum fór aftur til Godthaabs, so frá hesi lýtuni var Møller offisielt kontrollørur í Føroyingahavnini.

Klokkan 9 hetta kvøldið kom “Louisa” eisini í Føroyingahavnina, og nú stóð eitt sindur betur til við sjúku monnunum, men Møller mátti tó geva einum av teimum opium. Dagin eftir fóru handverkarnir undir at lossa “Louisa”, meðan Møller fór við “Rotu” til Godthaabs fyri at geva landfútanum eina frágreiðing og proviantera, men ikki minst fyri at fáa frú Jensen heim í øllum góðum.⁷⁹

⁷⁹ Keldan til alla hesa søguna er S. A. 51-1927; j. nr. 182/1927. Sum skjal nummar 7 í frágreiðingini hjá landfútanum um Forekomsten af fremmede Skibe i sydgrønlandske Farvande, Fiskerinspektionen m. v. dagfest 13. juli 1927, liggur eitt avrit av dagbókini hjá Møller fyri dagarnar 11. juni til 13. juli.

Meðan Møller var í Godthaab, gjørdur handverkararnir seg lidnar við at lossa “Louisu”, sum síðani fór eftir stoypisandi. Mánadagin 18. juli kom Møller aftur í Føroyingahavnina, har teir beinanvegin fóru undir at byggja støðina upp aftur. Hendan dagin settu teir stoypiformarnar upp til grundina á kontrollørhúsunum. Komandi dagarnar samlaðu teir steinar saman á Fugloynni, høgdu hol til bardunboltarnar og stoyptu grundina, men nú fór sjúkan aftur at gera um seg. Nakrar dagar lógu tríggar av handverkarunum í koyggjuni, men tann 25. juli kundu teir endiliga reisa kontrollørhúsin og seta motorin upp.

27. juli vóru teir lidnir av leggja takið á kontrollørhúsin, og seinni hendan dagin fluttu teir inn. Ólavsskudag fór “Louisa” suður aftur í Ravnoynna eftir tí tilfarinum, sum lá eftir har. Meðan “Louisa” var á hesi ferð, stríddist Møller við at fáa húsið til motorin liðugt og at fáa alla ta teknisku útgerðina at virka. Hetta arbeiðið var mestsum liðugt, tá “Islands Falk” kom í havn 3. august, so tað kom væl við hjá Møller, at manningin á Falkinum dagin eftir kundi hjálpa honum við at seta mastrarnar til antennuna upp. Afturfyri *“trakteredes Falkens Besætning med Punsch paa Stationens Regning”*, meðan hansara egnu menn *“blev paa anden Maade betænkt.”*

“Louisa” kom aftur av Ravnoynni leygardagin 6. august, og samstundis kom suðurgrønlandska landsráðið úr Godthaab at hyggja at nýggju støðini. Næstu dagarnar lögdu teir síðstu hond á at fáa alt klárt. Teir arbeiddu m.a. við at gera antennuna klára, at leggja eina boyu út til kontrollørbárin “Rotu” og at byggja lítla grønlandarahúsið, sum grønlandski hjálparmaður Møllers skuldi halda til í.

Fríggjadagin 12. august var landfútin Honoré-Petersen í havnini og *“inspicerede”* støðina. Landfútin fór avstað aftur við “Islands Falk”, og nakrar tímar eftir at Falkurin var farin, royndu teir at vita, um radiostøðin virkaði. Teir fingi gott samband við Falkin, og tá kundi Møller boða landfútanum frá, at arbeiðið við at seta alt upp í Føroyingahavnini var liðugt. Dagin eftir, tann 13. august, sendi Møller Grønlandsstýrinum eitt fjarrit, har hann stutt og greitt boðaði frá *“Stationen klar, Møller”*. Á fjarritinum stendur, at tað er sent frá Ravns Storø um Godthaabradio til Grønlandsstýrið, har Daugaard-Jensen hevur váttað móttøkuna klokkan 9 14. august.⁸⁰ Hetta man verða fyrsta fjarritið, sum er sent úr Føroyingahavnini, so tað er helst tí, Ravnoyggin er komin at standa á tí heldur enn Føroyingahavnin.

⁸⁰ S. A. 51-1926; j. nr. 805-12/1926

Tá alt nú var fingið frá hondini, kundi Møller senda alt hjálparfólkið heimaftur við Louisu, og tey fóru heim hendan sama dagin.⁸¹

Landfútin Honoré-Petersen var sera væl nøgdur við arbeiðið hjá Møller. Í brævi til Grønlandsstýrið skrivaði hann m.a.

at Kontrolløren Søminemester Joh. Møller í Aar har haft i det Hele meget store Vanskeligheder at overvinde ved Stationens Flytning fra Ravns Storø og Nyopførelse ved Færingerhavnen, at Kontrolløren i denne Anledning har udført et paaskønnelsesværdigt og hurtigt Arbejde under svære Forhold og at det i væsentlig Grad skyldes hans Initiativ, at Stationen saa hurtigt kom i Gang igen. Da endvidere hans Forhold paa alle Maader har været tilfredsstillende skulde jeg tjenstligt tillade mig at henstille,

at den høje Styrelse udtrykkeligt overfor Marineministeriet udtaler en Paaskønnelse af Søminemesterens Arbejde i denne sommer, samt

at man forsøger udvirke, at Møller ogsaa til næste Aar bliver udsendt som Kontrollør for Havnen, da det maa anses for ret vigtigt, at Stationens Forhold helt og fuldt fæstnes af den samme Mand inden et Personskifte eventuelt finder Sted, hvis Marineministeriet maatte formene ikke i Længden at kunne meddele Søminemester Møller Udrejsetilladelse til nævnte Hvervs Bestridelse.⁸²

Lítið er at ivast í, at hetta hevur verið við til at gjørt, at Møller kom at virka sum kontrollørur so leingi, sum hann gjørdi.

4.2.5 Fyrsta føroyska skipið í Føroyingahavnini

Meðan Møller lá fastur á Ravnoynni, vóru føroysku skipini komin til Grønlands. Sama dag sum Møller og Honoré-Petersen fóru at hyggja at nýggju havnini, 11. juni 1927, stóð eitt fjarrit frá Grønlandsstýrinum í Dimmalætting. Stýrið boðaði frá, at landfútin hevði fingið boð um at leita eftir nýggjari havn við Tre Brødre, og um hann fann eina hóskaði havn, skuldi hann taka stig til at flyta støðina av Ravnoynni í hesa nýggju havnina. Føroysku skipini vórðu tí biðin um at fara til Godthaab fyrri at fáa nærri boð um, hvar hendan havnin var.⁸³

⁸¹ S. A. 51-1926; j. nr. 805-16 Skrivelse No. G. S. 201/1927-28 frá 20. september vedrørende Færingerhavnen i Sydgrønland. Seinni partur av dagbókini hjá Møller liggur her sum fylgiskjal, og tað er hana hendan frágreiðingin byggir á.

⁸² S. A. 51-1926; j. nr. 805-16 Skrivelse No. G. S. 201/1927-28 frá 20. september vedrørende Færingerhavnen i Sydgrønland.

⁸³ Dimmalætting nr. 45 frá 11. 6. 1927 "Fra Grønland"

Fyrsta skipið í Grønlandi hetta árið var “Gefion”, sum Jákup í Liða førði. Teir høvdu frætt um Tre Brødre, har nýggja havnin skuldi vera, so tá teir komu hagar, fóru teir at leita eftir hesi havnini. Teir settu tveir bátar út at leita eftir eini innsigling, annar leitaði norður við landinum, meðan hin fór suðureftir, men teir funnu onga havn og avgjördu tí at fara til Godthaabs, fyri at spyrja seg fyri. 23. juni kom “Gefion” til Godthaabs, og har greiddi landfútin Jákupi frá leitingini og teirri nýggju havnini, sum hann hevði avgjört at lata upp.⁸⁴

Dagin eftir, tann 24. juni, hevði landfútin biðið Jørgen Chemnitz verða loðs hjá “Gefion”. Hesin Jørgen Chemnitz hevði verið við landfútanum, tá teir leitaðu eftir nýggju havnini, og Jákup í Liða helt hann verða ein skilamann, sum sigldi teir líka inn í havnina. Chemnitz fekk boð um ikki at koma aftur til Godthaab, fyrr enn “Gefion” hevði ført førningin í land og var farin aftur til sjós. Teir á “Gefion” høvdu longu brúkt fleiri dagar av teirri dýrabaru fiskitíðini til at finna havnina, so teir vildu sjálvsagt skjótast møguligt sleppa út á bankarnar at fiska, men meðan teir liggja í Føroyingahavnini, kemur illveður á teir, soleiðis at motorbáturin, sum skuldi koma eftir Chemnitz, varð seinkaður. Tá hann at enda kom fram, høvdu teir ongan mat umborð, men tað fingur teir so frá “Gefion”.

Spurningurin er nú, nær og hvussu leingi “Gefion” lá í Føroyingahavnini. Teir fóru sum sagt úr Godthaab tann 24. juni, og eru tí komnir fram annaðhvørt 24. ella 25. juni. Tey næstu skipini, sum skuldu til Føroyingahavnina, fóru úr Godthaab 28. juni, so tá var loðsurin afturkomin hagar. Hetta fæst at hanga saman við at Jákup í Liða tann 27. skrivaði eina erklering um, at hann helt havnina vera væl egnaða. Hesa erklering hevur hann helst skrivað, beint áðrenn teir eru farnir út aftur, og so hevur loðsurin tikið hana við sær til Godthaabs. “Gefion” hevur so í øllum førum ligið í Føroyingahavnini frá 25. til 27. juni.⁸⁵ Landfútin fekk sum áður víst á ikki spurt nakran føroyskan skipara, hvat hann helt um havnina, áðrenn hann læt hana upp, men tá Jákup í Liða, sum tann fyrsti føroyski skiparin, fór í Føroyingahavnina, fekk landfútin hann at skriva eina erklering í staðin. Jákup í Liða segði:

Jeg undertegnede Skibsfører Jacob Nielsen fra Færøerne, der har undersøgt, den af Kolonibestyreren for Godthaabs Distrikt i Grønland, til færøiske Fiskere anviste Fjord til Oplægsplads Erklærer herved, som min personlige Overbevisning at Fjorden egner sig udmærket til Oplægsplads, da den er god og rummelig med mange velegnede Oplægssteder, samt at

⁸⁴ Frágreiðingin hjá Jákupi í Liða er úr samrøðu, sum Niels Juel Arge hevði við hann 25. januar 1974.

⁸⁵ S. A. 51-1927; j. nr. 182/1927 Skrivelse No. G. S. 147/1927-28 frá 10. juli 1927 om fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Oprettelse af ny Havn, Fiskerinspektionen m.v. Røttu dagfestingarnar og annað er hiðani.

der findes Læ for Vind og Dønning bag de mange Øer og Holme, som Fjorden er opfyldt af.

Holdebunden er god overalt i Fjorden og saasnart der findes paalidelige Kort over Indløbet, vil den med Lethed og uden Fare kunne besejles.

Juni den 27, 1927

Med megen Agtelse

Skibsfører: Jacob Nielsen (sign.)
Nolsø.

pr. Thorshavn. Færøerne⁸⁶

Meðan Jørgen Chemnitz var við “Gefion” í Føroyingahavnini, komu fleiri skip til Godthaabs. Tann 25. juni kom “Vesthavet”, tann 26. “William Stephenson”, tann 27. “Albert” og “Borglyn” og tann 28. “Elisabeth”. Hesi skipini máttu bíða eftir, at loðsurin kom aftur. Tá hann var afturkomin, fór hann suðureftir við fyra skipum í konvoy. Albert var ikki inni í Føroyingahavnini hetta árið, so skipini í fylginum vóru “Vesthavet”, “William Stephenson”, “Borglyn” og “Elisabeth”. Tey fóru úr Godthaab 28. juni.⁸⁷

Tá hesi fyra skipini vóru komin hálvan vegin, gjørdist so svart í mjørka, at loðsurin ikki tordi at sigla longur. Tað var tá, at loðsurin, sum var umborð á “Vesthavet” skuldi biðja Jóan Petur Madsen leggja fyrri akker. Tá skuldi Jóan Petur svara: “*Noy, for f.... geri eg tað ikki*”. Tá ið loðsurin hoyrði hetta fór hann at gráta. Jóan Petur skuldi tá halda fyrri: “*So til h.... nú fór loðsurin at gráta*”. (Nolsøe 1985: 72) Um hesa ferðina hevur Tummas Sørensen í minningarorðum um Jóan Petur Madsen í Føroyatíðindum 18. mars 1939 sagt:

Eg kann minnast ta fyrstu ferðina, vi skuldu søkja Føringahavnina. Vit vóru fyra skip. ið skuldu fylgjast frá Godthaab, eitt av teimum hevði motorskaða, og vit skuldu sleipa tað, ein Grønlending høvdu vit til loðs. Tá vit komu suður ímóti Skinnhvalinum, var tað kølsvart í mjørka, so vit illa kundu síggja tað nærmasta skipið. Vit lögdu stilt og so varð tosað um, hvat ið gerast skuldi, til sjós kundu vit ikki koma út millum tey mongu sker og boðar, og ankra kundu vit heldur ikki, tí ov djúpt var. Vit máttu sigla í Føringahavnina, men eingin vildi sigla undan. Tá segði Jóan Petur: “Vit sigla undan, men hav øksina hvassa og leggið hana við sleipiendan, tí um skipið ikki kann manøvrera, kappa vit endan.” Vit sigldu so suður við landinum, men mjørkin var so tjúkkur, at vit ikki kundu síggja oynnar utanfyri, sum tað bert vóru nakrar skipslongdir millum. Grønlendarin hevði dagin fyrri sett ein kík við innsiglingina, men ikki kundu vit síggja hann. Grønlendarin visti einki at gera. Tá segði Jóan Petur: “Vit eru komnir ov langt inn, vit mugu venda út aftur.” Og sigldu vit so út við

⁸⁶ Erklæringin liggur sum fylgiskjal nummar 45 í málinum omanfyri.

⁸⁷ S. A. 51-1927; j. nr. 182/1927 Skrivelse No. G. S. 147/1927-28 frá 10. juli 1927 om fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Oprettelse af ny Havn, Fiskeriinspektionen m.v.

landinum aftur, og tað fyrsta sunðið, vit tá komu til, hildu vit inn, og í Føringahavnini vóru vit. Men tá skipið, vit høvdu sleipað, hevði ankrað, varð rópt, at teir stóðu. Ikki hevði hin gamli leingi um at koma til teir og fáa fast, fulla kraft á motorin og leyst var. (Nolsøe 1985: 74)

Tað skipið, sum “Vesthavet” hevði uppá sleip var vestmannasluppin “William Stephenson”. Tá teir komu inn í havnina var flóð. Tá fjaraði aftur, fjaraði so nógv, at “William Stephenson” kom at standa turr, har teir á “Vesthavet” høvdu slept henni. Teir noyddust tí at sleipa hana leysa aftur. Sjálvir høvdu teir á “Vesthavet” ankrað beint við ein stóran klett, sum hevði sett hol á skipið, høvdu teir ikki í nóg góðari tíð gáað um hann. (BRnr. 69) Heilt vandaleyst var tað ikki, tá menn komu ókunnigir fyrstu ferð í Føroyingahavnina.

Tey fyra skipini fóru úr Føroyingahavnini 30. juni, og sama dag komu “Hafstein” og “Godthaab” inn, eftir at hava verið og spurt seg fyri í Godthaab fyrst. 3. juli komu “Knørrur”, “Harry” og “Hanna” inn. “Hanna” hevði verið í Godthaab og innklarerað áðrenn, so “Knørrur” og “Harry” vóru fyrstu skipini, sum innklareraðu í Føroyingahavnini. Sum áður umrøtt, vístu tveir grønlendingar “Knørrur”, “Hannu” og “Harry” inn, og teir sigldu gjøgnum eitt sund, sum ikki varð nýtt seinni, so hetta hevur helst verið sunðið millum Føroyingahavnina og Vardehavnina. Hesi trý skipini fóru útaftur 5. juli. Næsta skipið í havnini var “Cementa”, sum kom har 13. juli, meðan “Skarstein” kom 14. 24. juli kom “Gunhild” inn og síðsta skipið, sum kom í havnina hetta árið, varð “Silver Lining”, sum ikki kom inn fyrr enn 25. august. Hesi vóru skipini, sum komu í Føroyingahavnina í 1927, og í fylgiskjali 1 ber til at síggja nær ymisku skipini vóru inni.⁸⁸

“Gefion” var eisini fyrsta skipið, sum kom innaftur at leggja fisk upp. Teir komu inn 24. juli, og sama dag kom “Vesthavet” í somu ørindum. Hetta var ein sunnudag, so onki arbeiði varð gjørt. Ongin hevði verið í havnini fyrr, so teir fóru undir at geva ymiskum støðum navn. Teir lögdu upp í eini lítlari vík á suðursíðuni á oynni, sum lá beint út fyri kontrollørstøðina. Hetta plássið kallaðu teir, sum rímuligt var, *Gefionstøð*, meðan teir góvu oynni navnið *Nólsoyggin*, av tí at so nógvir nólsoyingar vóru við skipinum. Tá kort seinni vórðu gjørd av Føroyingahavnini, vóru ongi av hesum nøvnum at finna á tí.⁸⁹

⁸⁸ S. A. 51-1926; j. nr. 805-16/1926 Frágreiðing frá Kontrollørinum til landfútan um, hvørji skip høvdu verið inni.

⁸⁹ Frágreiðingin hjá Jákupi í Liða er úr samrøðu, sum Niels Juel Arge hevði við hann 25. januar 1974.

Tá “Vesthavel” seinni hendan dagin kom inn, stóð ein av heimildarmonnum okkara á dekkinum, og hann segði:

Tað er vakrasta sjón, eg havi sætt, um kvøldið tá vit vóru komnir, vit høvdu ankrað, tá Gefion, hon lá og hann flaggaði við føroyskum flaggi, tað má vera fyrsta føroyska flagg, sum hevur verið heysað í Grønlandi, tað haldi eg púra sikkurt, nei, eingin hevur verið undan teimum við føroyskum flaggi har yviri í 1927. (BRnr. 69)

Manningin á “Gefion” hevur helst verið runt ymsa staðni í havnini hendan sunnudagin og hugt seg um, og kanska roynt at funnið nøvn til ymisk pláss, tí seinni um kvøldið mintist sami maður.

Og um kvøldið tá eg stóð á bóvnum, og eg sá hendan stein, sum lá niður við okkum, tað fjaraði....nú koma teir á Gefion syngjandi við bát, og teir hava verið ein túr inni, longur inni og sætt seg um, og teir syngja hendan sálmin “Nú dagurin at enda er”. Eg fór so niður og vakti, og teir allir komu so upp, og lurtaðu, tað var ein hugtakandi løta, meðan teir komu rógvandi, so væl tað ljóðaði eftir í sjónum, at lurta eftir teimum. (BRnr. 69)

Av teimum skipunum, sum hetta árið vóru triggjar ferðir inn, soleiðis sum vanligt var, var “Gefion” eisini tað fyrsta, sum var inni fyri at gera klárt til heimferðina. Teir fóru avstað 12. august. Síðstu skipini í Føroyingahavnini hetta fyrsta árið vóru “Cementa” og “Skarstein”, sum fóru tann 3. september. Hetta fyrsta árið, Føroyingahavnin var opin, vóru 14 føroysk skip í havnini tilsamans 34 ferðir.

Tá øll tey føroysku skipini vóru farin at sigla heim, kundi Møller fara undir at gera klárt til at stongja støðina hetta strævna árið. 9. september stongdu Møller og telegrafisturin støðina, og seinni hendan dagin gav Møller landfútanum Honoré-Petersen lyklarnar, sum hann skuldi hava í varðveitslu til ein kontrollørur kom aftur árið eftir.⁹⁰

Hóast Føroyingahavnin varð nýtt hetta árið, so var hon ikki alment lýst opin fyrr enn seinni hetta heystið, tá hendan lýsingin var almannakunngjörd:

Det bekendtgøres herved, at den i 1926 ved Havnen paa Ravns Storø oprettede Station er flyttet til Færingehavnen i Mundingen af Kangerdluarssorusek-Fjorden, der er beliggende paa 63°41' N. B. og 51° 31' V. L., og at Indenrigsministeriet herefter i Tilslutning til Kundgørelse for Søfarende i Havet omkring Grønland af 22. Maj 1925 har fastsat, at

⁹⁰ S. A. 51-1926; j. nr. 805-16 Skrivelse No. G. S. 201/1927-28 frá 20. september vedrørende

Færingehavnen i Sydgrønland. Seinni partur av dagbókini hjá Møller liggur her sum fylgiskjal, og tað er hana hendan frágreiðingin byggir á.

Vandfyldning til Drikkebrug under Iagttagelse af de herfor gældende Bestemmelser - jfr. Lov N. 86 af 1. April 1925 om Fangst, Fiskeri og Jagt i grønlandske Farvande m.v. og ovennævnte Kundgørelse af 22. Maj 1925 § 3 - indtil videre kan foregaa i Færingehavnen. Adgangen til at fylde Vand i Havnen paa Ravns Storø - jfr. Kundgørelse herfra af 1. Maj 1926 er samtidigt bortfalden.

Grønlands Styrelse, København, den 31. Oktober 1927.

Kragh

Sostatt kunnu vit staðfesta, at almenni føðingardagurin hjá Føroyingahavnini er 31. oktober 1927.

4.3 Støðutakanir til Føroyingahavnina

Nú var Føroyingahavnin komin, og eftir hetta var Føroyingahavnin sum slík ongantíð ein politiskur stríðsspurningur aftur, hóast fleiri mál havnini viðvíkjandi vóru frammi av og á. Hetta er tí eitt hóskaði høvi til at hyggja at, hvat ymsu partarnir í stríðnum um føroyska fiskivinnu í Grønlandi hildu um, at havnin var komin. Fyrst verður hugt at, hvørja støðu danska umsitingin hevði til havnina, og síðani hvat grønlendingar og føroyingar hildu um hana.

4.3.1 Danska støðan

Í 1926 var tað ein umsitingarlig avgerð, tá innanríkisráðharrin læt Ravnoynna upp fyri føroyingum. Í Danmark var hesin spurningur ikki viðgjørdur politiskt, og tá tað heldur ikki eydnaðist Daugaard-Jensen at fáa flytingina av hesi støðini við í politiska tvídráttin í 1927, kunnu vit staðfesta, at spurningurin, um Føroyingahavnin skuldi latast upp, allatíðina var ein umsitingarligur spurningur í Danmark.

Onki sæst til, at danska umsitingin nakrantíð var ímóti, at føroyingar finga atgongd til Ravnoynna, og tað tykist heldur ikki sannlíkt, at Ravnoyggin varð vald, fyri at gera umstøðurnar hjá føroysku skipunum so truplar sum gjørligt. Tað er heldur tvørturímóti, danir vildu geva føroyingum ein fyrimun, men finga trupulleikar av føroysku skipunum, tí havnin lá so langt burtur frá fiskileiðunum. Av teimum 14 skipunum, sum vóru í Grønlandi, nýttu bert 4 Ravnoynna, og hetta hevði við sær, at nógv óýnskt ferðsla var á Skipahavnina í Godthaab og onnur búpláss har á leið.

12 ferðir vóru føroysk skip í Skipahavnini í 1926, og í 5 av hesum 12 forunum vóru føroyingar tiknir, tí teir høvdu verið á landi. 2 ferðir høvdu teir eisini býtt um ymiskt við grønlendingar. Tvey av skipunum finga 200 krónur í bót, tí at manningin hevði verið á landi í Godthaab. Harumframt vóru nógv skip inni í bygdini Narssak, har “William Stephenson” varð tikin, tá hon var har aðru ferð fyri at taka vatn.⁹¹ Skipið fekk 400 krónur í bót, og nógv hóvasták varð gjørt burturúr, tá skiparin hótti við, at øll manningin ætlaði sær í kirkju í Godthaab sunnudagin eftir, at skipið var tikið. Teir vóru tó ongantíð í kirkju. Hóast “Knørrur” var eitt av teimum fyra skipunum í Ravnoynni hetta árið, var tað Jens Paula í Dali størst trupulleikar vóru av í Godthaab. Helst er góða móttøkan, hann fekk í 1925, hovuðsorsøkin til ógvusliga tvídráttin millum hann og kolonibestýraran A. C. Rasmussen, sum ikki tók líka væl ímóti honum hetta árið. (Spanner 1982: 61-62)

Suðurgrønlandski landfútin arbeiddi hendan veturin við ætlanum um, hvussu hesin trupulleikin kundi basast. Sjálvur skeyt hann 25. oktober í frágreiðing síni til stýrið um skip í grønlandskum farvatni 1926 upp, at ein “*Politivagt*” var sett á stovn í Godthaab, sum kundi tryggja, at reglurnar vórðu fylgdar. Í viðmerkingum sínum til frágreiðingin hjá landfútanum Honoré-Petersen, helt Dugaard-Jensen fyri, at “*Denne Sags Løsning beror imidlertid i nogen Grad paa, om Frihavnen paa Ravns Storø flyttes Nord paa, og om Resultatet heraf vil blive, at Godthaab Skibshavn aflastes for den for Tiden værende store Trafik.*”⁹² Í hesi kelduni er ongin ivi um, hvat endamálið við at lata Føroyingahavnina upp var.

Føroyingahavnin man hava gjørt stóran mun, tí í ársfrágreiðing síni árið eftir, hetta árið hevði Føroyingahavnin verið opin, læt Honoré-Petersen betur at, tí tá segði hann, at “*hvad angaar mit tidligere fremsførte Forslag om Oprettelse af en Politivagt ved Godthaab Skibshavn, skal anføres, at der, selvom Havnen ogsaa i Aar har været anløbet af mange Skibe, ikke denne Sommer kan siges at have været saa stærk Trang til saadan Vagt som tidligere.*” Hansara vón var, “*at fremmede Skibe ikke fremtidig anløber Skibshavnen saa hyppig efter at den nye Færingerhavn er oprettet.*”⁹³

⁹¹ S. A. 51-1926; j. nr. 627/1926 Mariane Nielsen Vestmannhavn anmoder om Tilladelse for Motorkutter William Stephenson til at anløbe Ravns Storø.

⁹² S. A. 51-1926; j. nr. 182-15/1926 Referat ad Generalindberetning af 25. Oktober 1926 fra Landsfogeden i Sydgrønland. Tíverri er ongin dagfesting at finna.

⁹³ S. A. 51-1927; j. nr. 945/1927 í 805/1926 Indberetning fra Landsfogden i Sydgrønland vedr.

Inspektionskibets Tjeneste, Færingerhavn, Flagføring, Havneafgifter m.m. Frágreiðingin er dagfest 5. november 1927.

Eitt dømi um, hvussu altráður Honoré-Petersen var eftir, at Føroyingahavnin longu í 1927 skuldi loysa trupulleikan við øllum skipunum í Skipahavnini í Godthaab, var tá “Vesthavet” og “William Stephenson” 19. og 20. juli leitaðu sær til Godthaabs undan ringa veðrinum. Í eini frágreiðing hendan sama 20. juli spurdi Honoré-Petersen Grønlandsstýrið, um ringt veður var nóg góð orsök at leita sær til Godthaabs, nú Føroyingahavnin var latin upp. Um tað bar til hjá føroysku skipunum at koma til Godthaabs, tá veðrið var ringt, so kundi Honoré-Petersen ikki annað enn ásanna, *“at Godthaab saaledes i Realiteten ikke er lukket Havn, og at der voldes megen Ulejlighed her med nødvendig Kontrol, som langt lettere vilde kunne gennemføres ved Færingehavnen, hvor Stationen er oprettet til det samme.”*⁹⁴ Sostatt er ongín ivi um, at tað, í hugaheiminum hjá suðurgrønlandska landfútanum Honoré-Petersen, var fyri at føroyingar ikki skuldu koma í aðrar havnir, at Føroyingahavnin varð latin upp. 13. januar 1928 svaraði Daugaard-Jensen fyrispurninginum hjá Honoré-Petersen, og hann vísti til, at uttanríkisráðið hevði lovað norðmonnum, at *“stille sig saa imødekommende som overhovedet muligt”*, tá norðmenn høvdu brúk fyri at koma í havn. Daugaard-Jensen helt, at føroyingar, *“der dog er danske Statsborgere”* í øllum førum ikki áttu at fáa eina verri viðferð enn norðmenn.⁹⁵

Næstu árin er ikki so nógv at frætta um, hvørja støðu donsku embætismenninir høvdu til Føroyingahavnina, men í 1930 fyrireikaði Daugaard-Jensen seg til, at málið um føroyska fiskivinnu í Grønlandi fór at kykna uppáftur. Í einum innanhýsissskjali til Honoré-Petersen gjørdi hann støðuna hjá stýrinum púra greiða. Hann skrivaði:

Der vil sikkert i kommende Rigidagssamling blive sat meget ind fra færøsk Side paa at faa nye Rettigheder i Grønland. - Vi kan give dem alt hvad de ønsker ved Færingehavnen men to Ting kan vi ikke gaa med til nemlig: 1. Baadfiskeri paa Fjordene og 2. Anvendelse af Grønlændere ved Færingernes Fiskeri. - Alt hvad der kan samles af Materiale imod disse to Planer bedes hjemsendt endnu i Aar -

22. september svaraði Honoré-Petersen soleiðis: *“Landsfogden har allerede samlet en Del Materiale, som hjemsendes med 3' Rejse og en yderligere Meddelse kommer med 4' Rejse.”*⁹⁶ Eftir hetta er ongín orsök at ivast í, hvørja støðu donsku embætismenninir høvdu til

⁹⁴ S. A. 51-1927; j. nr. 182-7/1927 Forekomsten af fremmede Skibe i sydgrønlandske Farvande, Fiskeriinspektion m.m. Frágreiðingin er dagfest 20. juli 1927.

⁹⁵ S. A. 51-1927; j. nr. 182-e-f/1927 Aftursvar til landfútan dagfest 13. januar 1928.

⁹⁶ S. A. 51-1928; j. nr. 849/1928 Notat við yvirskriftini *Landsfogden Sydgrønland*. Hví hetta skjalið er skrásett millum onnur pappír frá 1928, er ein gáta, sum eg ikki dugi at svara uppá.

Føroyinghavnina. Har kundu føroyingar fáa tað teir vildu, bara teir ikki kravdu at sleppa at fiska inni á firðunum og at fáa loyvi at brúka grønlandska arbeiðsmegi.

Tá hendan støðan var so avgerandi, er helst rættast at hyggja at nøkrum grundgevingum fyri henni. Sum sagt arbeiddi suðurgrønlandski landfútin við at savna saman grundgevingar fyri støðutakanini. 15. november 1930 var hann klárur at senda eina langa frágreiðing til Grønlandsstýrið. Hann hevði verið runt hjá ymsum týðandi grønlendingum, og fingið teir at greiða frá síni støðu. Sjálvur legði hann afturat, at embætismenninir allir sum ein tóku fult og heilt undir við teimum sjónarmiðunum, sum grønlendingarnir lögdu fram. Samstundis høvdu øll komunustýrini somu støðu, so niðurstøðan hjá Oldendow var, at “*bag disse Udtalelser staar det sydgrønlandske Folk I sluttet Række.*”⁹⁷ Hóast frágreiðingin skal eitast at lýsa sjónarmiðini hjá grønlendingum, sæst týðuliga á henni, at tað er støðan hjá Grønlandsstýrinum og donsku embætismonnunum í Grønlandi, sum er latin í grønlandskan ham.

Tá Grønlandsstýrið tók saman um ymisku sjónarmiðini, sum vóru komin fram í drúgvu frágreiðingini hjá Oldendow, komu teir fram til fimm orsøkir um hví føroyingar ikki skuldu hava atgongd til firðirnar, og triggjar orsøkir til at føroyingar ikki skuldu kunna brúka grønlandska arbeiðsmegi.

Fyrsta orsøkin til at banna føroyingum atgongd til firðirnar var, at hetta hevði eitt óheppi árin á kópaveiðuna hjá grønlendingum, sum, hóast hon ikki longur var týðningarmiklasta inntøka grønlendinga, framvegis hevði stóran týðning. Onnur orsøkin var, at vandi var fyri, at føroyingar inni á firðunum fóru at fiska allan tann fiskin, sum grønlendingar skuldu fiska. Triðja orsøkin var, at longu sum støðan var, høvdu rættindi føroyinga havt skaðiliga ávirkan. Føroyingar høvdu “*foragt*” fyri grønlendingum, teir vóru líkaglaðir við áhugamálini hjá grønlendingum, og teir tóku æðuegg og skutu hópín av fugli, hóast hetta var beint ímóti friðingarlógini. Heldur skemtiliga fjórða orsøkin má endurgevast í fullum líki. “*De grønlandske Kvinder kan ikke staa imod “smigrende” Efterstræbelser fra hvide Mænd – og under et Fjordfiskeri vil man ikke kunne hindre Udskejelser, naar op imod et Par Tusind Mand fra Skibene faar ukontrolleret Adgang til Kvinderne.*” Síðsta orsøkin var helst tann týðningarmiklasta fyri embætismenninar, tí teir ásannaðu, at um føroyingar fingi atgongd til firðirnar, so var tað púra ógjørligt at hava nakað líkinda eftirlit, og tað vildi í veruleikanum siga, at avbyrgingarpolitiska skipanin ikki longur kundi haldast.

⁹⁷ S. A. 51-1929; j. nr. 734/1929. Drúgva frágreiðingin er dagfest í Godthaab 15. november 1930.

Viðvíkjandi grønlendsku arbeiðsmegini var fyrsta orsøkin, at grønlendingarnir fóru at missa kunnleika sín til gamalt grønlendskt handverk, og so fóru traditionellu grønlendsku vinnumar fyri bakka. Onnur orsøkin var, at grønlenska fiskivinnan longu sum var manglaði arbeiðsmegi, og tí var tað meiningsleyst at lata arbeiðsmegi til føroyingarnar. Síðsta grundgevingin verður at endurgevast í fullum líki. Hon ljóðaði soleiðis: *“Grønlænderne kan intet lære af Færingerne paa Grund af disses Griseri og utrolige Mangel paa Diciplin. Før i Tiden vilde vi ikke have troet, at der fandtes nogen europæisk Nation, der var saa langt tilbage. De kan ikke lære Grønlænderne noget.”*⁹⁸

4.3.2 Grønlenska støðan

Føroyingahavnin lá í Narssak kommunu, og longu sama dag, sum fyrsta føroyska skipið kom í havnina, høvdu veiðimenn í Narssak og bygdini Utorkarmiut fund um hetta málið. Tað var bygðaráðið í Narssak kommunu, sum hevði kallað inn til hendan fundin 25. juni 1927. Ein, sum æt Amos Egede, var orðstýrari, og hann skrivaði eisini niðurstøðuna, sum veiðumenninir komu til.

Veiðimenninir mótmæltu, at Føroyingahavnin var komin at liggja, har hon lá, tí hetta var *“lige paa det Sted, hvor Sælerne paa Træk kommer ind til Narssak.”* Narssaksmenn vóru bilsnir av, at ongin hevði spurt bygðaráðið í Narssak til ráðs, um havnin kom at ávirka veiðuna hjá teimum. Teir ivaðust ikki í, at virkseimið í havnini fór at gera, at kópurin hvarv. Beint við havnina var einasta staðið, har kópurin kom innanskers, og hvarv hesin kópurin, fingur veiðimenninir ikki skinn til kajakkir sínar, og so stóð hungurin í durunum. Um veturin var mesta veiðan inni á Kangerdluarssorusekfjørðinum, men tá støðin kom, fór lukturn frá henni at halda kópinum burtur. At enda vóru veiðimenninir eisini bangnir fyri, at Føroyingahavnin fór at skaða revaveiðuna *“da Ræven er meget klog”*.

Veiðumenninir høvdu ikki fingið hugsanir sínar úr tómun heimi. Teir vístu á, at í oktober 1918 lógu nakrir, og her man helst meinast við okkurt fiskiskip, á somu leiðum, har

⁹⁸ S. A. 51-1930; onki journalnummar sæst, men talan er um ein langan lista, har ymisk viðurskifti viðvíkjandi fremmandari fiskivinnu í Grønlandi verða uppsummeraði. Hetta er úr sjeynda parti av hesum lista, har drigið verður samanum nøkur krøv frá føroyingum.

Føroyingahavnin nú lá, og tann veturin var næstan ongin kópur innanskers. Teir bóðu tí Landfútan broyta ætlanir sínar.⁹⁹

Suðurgrønlandski landfútin Honoré-Petersen fór 4. juli til Narssaks at tosa við veiðumenninar og bygðaráðið. Hann greiddi teimum frá, at tað ikki loysti seg at mótmæla, tí stýrið hevði álagt honum at finna eina havn við Tre Brødre, og har á leiðini var onki annað hósandi stað at finna. Hann boðaði eisini frá, at málið fór at verða lagt fyrri komandi landsráðsfund, og endin varð, at veiðumenninir søgdu, at teir “*ville se Udviklingen an, førend de muligvis atter besværede sig*”.¹⁰⁰

Landsráðsfundurin 1927 byrjaði í Godthaab 26. juli. Hendan fyrsta dagin varð ein fýramannanevnd sett at skriva eitt álit í spurninginum um føroysku fiskivinnuna í Grønlandi. Ólavsøkudag varð stutta álitið, sum var í seks punktum, lagt fram. Í fyrsta punktinum mótmælti landsráðið, sum í 1925 hevði samtykt at lata Ravnoynna upp “*til Støtte for et Hav-Fiskeri udenfor Søterritoriet*”, at tað als ikki varð eftirspurt, nú hendan støðin varð flutt. Nevndin mótmælti eisini, at havnin lá á einum stað, har hon kom at skaða grønlandska kópaveiðu, eins og hon lá ov tætt við grønlandsk búpláss. Hetta mótmælið var samtykt við 10 atkvøðum¹⁰¹, men onki sæst til, at nakað víðari er hent í málinum, og onki hoyrist aftur til nøkur grønlandsk mótmæli fyrstu árin.

4.3.3 Føroyska støðan

Jákup í Liða, fyrsti føroyski skiparin í Føroyingahavnini, var væl nøgdur við havnina, og føroyskir fiskimenn vóru sum heild vælnøgdir, tá teir komu heimaftur hetta heystið.¹⁰² Tó var onkur atfinning at innsiglingini, sum var full í bogum og skerum, sum vóru sera illa avmerkt. Men við tíðini kundi sjálvandi bótast um hesa avmerkingina.¹⁰³

⁹⁹ S. A. 51-1927; j. nr. 182-2/1927 Skriv frá suðurgrønlandska landfútanum um fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Oprettelse af ny Havn, Fiskeriinspektionen m.v. Brævið frá bygðaráðnum er fylgiskjal nr. 46

¹⁰⁰ S. A. 51-1927; j. nr. 182-2/1927 Skriv frá suðurgrønlandska landfútanum um fremmede Skibes Forekomst i sydgrønlandske Farvande, Oprettelse af ny Havn, Fiskeriinspektionen m.v.

¹⁰¹ Frágreiðingin frá landsráðsfundinum er í Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland for aarene 1923-1927 s. 741-755.

¹⁰² Dimmalætting nr. 74 frá 24. september 1927. “Færingehavn”

¹⁰³ FF-Blaðið nr. 41 frá 7. oktober 1927. Í teiginum “Tíðindi uttan og heiman”.

Politiskt vóru føroyingar so væl nøgdir, at málið um grønlandsfiskin næstan ikki varð tikið upp aftur komandi tvær tingseturnar. Søgt var bert um at fáa lógina um at sleppa at fiska innanfyri endurnýggjaða. Hendan lógin var bara galdandi í 1 ár á gangin, so tí mátti grønlandsmálið takast upp á hvørjum ári.

Ikki fyrr enn á heystið 1929 fór Føroyingahavnin aftur at spøkja í politiska kjakinum. Løgtingið hevði tá fingið at vita, at vandi var fyri, at Føroyingahavnin fór at verða ov lítil til tey nógvu skipini, sum væntandi fóru til Grønlands komandi árin. Løgtingið heitti tí á Innanríkisráðið um at finna eina havn afturat til føroyingar. Løgtingið nevndi tó onki um, hvar tað kundi hugsa sær, at ein slík havn lá. (Løgtingstíðindi 1929: Tingskjal 10)

Nógv kjak stóðst av spurninginum, um Føroyingahavnin var stór nokk, men sum heild tykist tað mesta av hesum kjakinum bert at verða politisk agitatióin uttan hald í veruleikanum, tí Føroyingahavnin gjørdist ongantíð ov lítil.

Bæði Daugaard-Jensen og Ackermann høvdu sínar viðmerkingar til kjakið. Í svari til danska skiparan á “M/k Mackenzie”, Volmer Nielsen, sum helt at føroyingar áttu at fingið eina havn afturat, segði Daugaard-Jensen við Berlingske Tidende, at ein nýggj havn var óneyðug, tí ivaleysa nógv pláss var á sama fjørði, sum Føroyingahavnin lá í. Daugaard-Jensen segði: “*Lige ved Siden af i selve Fjorden er der Plads til mindst 2000 Fiskeskibe, saa der bliver ikke Pladsmangel foreløbig.*”¹⁰⁴

Ackermann hevði av sínum eintingum verið inni á Kangerdluarssorusekfjørðinum við verjuskipinum “Hvidbjørnen” summarið 1929 fyri at kanna, um onkur størri havn var longur inni á fjørðinum. Hendan veturin leggur hann so uppí kjakið og sigur, at hann innast á fjørðinum hevði funnið eina havn, sum var “*stor nok til hele den engelske Flaade*”.¹⁰⁵

Í 1930 var danski forsætisráðharrin Stauning á vitjan í Grønlandi, og eitt av støðunum, sum hann vildi síggja “*med egne Øjne*”, var Føroyingahavnin. Tá Disko kom til Føroyingahavnina, var so nógvur mjørki, at teir ikki fingið siglt inn. Teir lógu tí ein heilan dag utanfyri og bíðaðu. Hendan dagin meðan teir bíðaðu, styttu teir sær um stundir við at fiska, og Stauning visti í bók síni um túrin at siga, at Daugaard-Jensen var “*en særlig*

¹⁰⁴ Dimmalætting nr. 92 frá 27. november 1929. “Det grønlandske Spørgsmaal”.

¹⁰⁵ Dimmalætting nr. 39 frá 17. mai 1930. ““Hvidbjørnens” Grønlandstogt”.

gudbenaadet Fisker, han opviste fem Kæmpetorsk og en Havkat". At enda cydnaðist at koma inn í Føroyingahavnina, og í bók síni segði Stauning m.a. um Føroyingahavnina:

Efter de Udtalelser, der var fremsatte i Folketinget, havde jeg ventet at finde en lille Lystbaadehavn, man i Stedet for fandt jeg en vældig Fjord med høje Klipper paa begge Sider. Der er god Beskyttelse mod Stormene og der er Plads for Omladning af Fangsten. Med Statens Kontrolør som Vejleder sejlede jeg i Motorbaad rundt i den Del af Havnen, som hidtil har været benyttet, og der er megen Plads. Der har aldrig været over tredive Fartøjer paa en Gang, og der er rigelig Plads til tres-halvfjerds. Men dertil kommer, at den saakaldte Havn kun er Fjordens Munding. Naar man fortsætter, er der Plads til Hundreder af Fartøjer, ja, en af mine Ledsagere hævdede endog, at hele den engelske Krigsflaade vilde forsvinde med Lethed, naar den gik ind i denne Fjord. (Stauning 1930: 49)

Alt kjakið um, at Føroyingahavnin var ov lítil, hvarv so líðandi, men ynski um eina nýggja havn hekk eftir. Bara grundgevingin fyri, hví neyðugt var við nýggjari havn broyttist. Nú var grundgevingin tann, at fiskurin lá longur norðuri, og tí var brúk fyri eini aðrari havn longur norðuri, so sleppast kundi undan longu siglingini suður í Føroyingahavnina. Fyrsti maður at koma við hesi grundgevingini var Peter Freuchen, sum skeyt upp, at føroyingar finga atgongd til Nepisatoyinna.¹⁰⁶ Í 1931 var Andrass Samuelsen í Grønlandi sum partur av eini ríkisdagsnevnd, sum vitjaði har, og á fundi við Landsráðið 22. juni varð samtykt, at føroyingar kundu fáa ein nýggja havn longur norðuri, um teir vildu sleppa nøkrum av teimum krøvunum, sum Landsráðið á ongan hátt kundi ganga við til. Hetta endaði alt við, at Tovqussak í 1934 varð latin upp fyri føroyingum, men tað er ein onnur søga, sum vit ikki skulu koma nærri inn á á hesum sinni. Vónandi verður møguligt at taka tann spurningin upp eina aðru ferð. Eftir hetta var spuringurin, um Føroyingahavnin var góð nokk, ongantíð frammi aftur, og alt kjak havnini viðvíkjandi var hereftir um, hvussu bótast kundi um viðurskiftini í henni, og tað er tað, vit fara at hyggja at í komandi kapitli.

4. 4 Samandráttur

Donsku embætismenninir finga trupulleikar av føroysku fiskiskipunum, tí havnin á Ravnoynni lá ov langt burtur frá fiskileiðunum. Teir vóru tí farnir undir at fáa støðina á Ravnoynni flutta longur norður, tá stjórnarskiftið í Danmark og føroysku ynskini um at sleppa at fiska innanfyri finga Daugaard-Jensen at broyta taktikk.

Hann vildi forða fyri at føroyingar sluppu at fiska innanfyri trímílamarkið, men eftir stjórnarskiftið var óvist, hvørja støðu nýggi innanríkisráðharrin Kragh fór at hava í

¹⁰⁶ Tingakrossur nr. 49 frá 25. november 1930. "Fríhavn í Grønlandi - Eitt uppskot frá Peter Freuchen".

spurninginum um føroysku fiskivinnuna. Daugaard-Jensen valdi tí at halda tað loyniligt, at eisini Grønlandsstýrið vildi hava eina nýggja havn, sum kundi gera, at føroyingar ikki komu í aðrar havnir. Ístaðin royndi hann at gera havnina til eitt mál sum Grønlandsstýrið kundi ganga við til, tá føroysku krøvini um at sleppa at fiska innanfyri vóru avvíst. Men, sum vit hava sæð, gekst ikki, so sum Daugaard-Jensen ætlaði. Kragh visti, at hann hevði við ein truplan embætismann at gera, so hann hevði fyrireika seg væl, væl hjálptur av grønlandsliberalistinum Bendixen. Endin var, at føroyingar fingi atgongd til ein part av økinum innanfyri sjómarkið, uttan at Daugaard-Jensen hevði fingið nakað burturúr royndum sínum at brúka nýggju havnina í politisku samráðingunum.

Millum havnimar, sum føroyingar høvdu skotið upp, var ein nevnd *Tre Brødre Havn*. Hesa havnina kendi Grønlandsstýrið onki til, men hon skuldi liggja stutt sunnanfyri Kangerdluarssoruseqfjørðin, so Daugaard-Jensen kundi biðja suðurgrønlandska landfútan Honoré-Petersen og Møller fara við “Islands Falk” at leita eftir eini havn í økinum við trýggjar oyggjar, sum vórðu kallaðar *Tre Brødre*. Longu áðrenn Møller fann fram til “Islands Falk” legði hann bát sín, “Rotu”, í Vardehavnina, haðani eitt sund er inn í Føroyingahavnina, og leiting teirra vísti skjótt, at Føroyingahavnin var tann mest hóskandi.

15. juni fóru Møller og Honoré-Petersen til Godthaabs, har teir endaliga avgjórdu, at lata Føroyingahavnina upp. Síðani fór Møller suður í Ravnøynna eftir støðini, meðan Honoré-Petersen setti seg at skriva til stýrið um avgerð sína, og tá gav hann eisini havnini navn. 13. august kundi Møller boða frá, at liðugt var at seta støðina upp aftur í Føroyingahavnini.

Føroyingarnir, sum vóru í havnini hetta fyrsta árið, vóru væl nøgdir við hana, og øll krøv um fleiri havnir tagnaðu í nøkur ár. Tá tað kom upp, at havnin skuldi vera ov lítil, bleiv hetta skjótt víst aftur, og allur spurningurin um atgongd til havnir í Grønlandi gjørdist eftir hetta til ein spurning um at fáa eina norðari havn.

Grønendingar, sum hildu til í økinum við Føroyingahavnina, vístu beinanvegin sína ónøgd, og landssráðið vísti á, at teirra treyt fyri at lata Ravnøynna upp í 1925 var, at hon skuldi vera hjálparstøð hjá fiskiskipunum, sum lógu uttanfyri sjómarkið. Men onki sæst til, at grønendingar nakrantíð fingi nakað svar uppá síni mótmæli. Hetta var kanska heldur ikki so løgið, tá havt verður í huga, at týðningarmiklastu donsku embætismenninir vildu hava Føroyingahavnina lætna upp, fyri at halda føroyingum burtur frá Godthaab og øðrum búplássum. Hetta kom greitt til sjóndar longu fyrsta árið, og tá spurningurin um føroysku fiskivinnuna í Grønlandi aftur gjørdist eitt stríðsmál á heystið 1929 boðaðu embætismenninir

greitt frá, at í Føroyingahavnini kundu føroyingar gera alt tað, sum teir høvdu hug til, so tá var bara at koma í gongd við at byggja havnina út.

5 Frá berum klettum til best útgjördu havn Grønlands

Í undanfarna kapitli sóu vit, at donsku embætismenninir í Grønlandi longu í 1930 boðaðu frá, at føroyingar kundu fáa alt teir vildu í Føroyingahavnini. Einasta avmarkingin var, at teir ikki skuldu hava atgongd til firðirnar og til grønlandska arbeiðsmegi. Í hesum síðsta kapitlinum skulu vit hyggja at, hvussu Føroyingahavnin var nýtt og líðandi útbygd fram til seinna heimsbardaga, og um lyftið hjá donsku embætismonnunum varð hildið. Harumframt er ætlanin at kanna, um donsku embætismenninir sóu ábøtur í Føroyingahavnini sum ein fyrirun í stremban síni við at halda avbyrgingarpolitikkinn.

5.1 Vinnuliga nýtslan av havnini

Longu í loyvinum, sum skipini fingu at koma í Ravnoynna í 1926, stóð, at tað var skipunum loyvt at virka fiskin í havnini. Men onki sæst til, at nakað skip nakrantíð nýtti hendan møguleikan. Hóast hetta longu var partur av loyvunum hjá skipunum, so var fiskaturking ynskið í fyrstu umsóknini um at nýta Føroyingahavnina til vinnuligt endamál. Hetta var tá Jens Andreasen sendi donsku stjórnini eina umsókn um slíkt loyvi 19. august 1927. Hann helt ikki, at til bar at brúka føroyingar til hetta arbeiðið, og tí var partur av umsókn hansara, at Grønlandsstýrið skuldi skipa fyri arbeiðinum við grønlandskari arbeiðsmegi. Danska Innanríkisráðið kundi ikki ganga ynskinum um at brúka grønlandska arbeiðsmegi á møti, men hevði onki ímóti, at føroyingar sjálvir skipaðu fyri turkingini. Jens Andreasen søkti tí av nýggjum 16. mars 1928, men hesuferð søkti hann ikki um loyvi at nýta grønlenska arbeiðsmegi. Harafturímóti ætlaði hann nú, at ein partur av manningini á “Knørri” skuldi verða í landi í Føroyingahavnini og har taka sær av fiskaturkingini. Hann søkti tí um loyvi til at byggja manningini ein skúr at halda til í, og at teir kundu fara til útróðrar við einum føroyskum motorbáti, tá veður ikki var til at arbeiða við at turka fiskin. (Fylgisøga 1: 1-4)

Hesi bæði síðstu ynskini vóru játtaði honum, men ætlanin var ongantíð førd út í lívið. Kontrollørur Møller greiddi frá, at tað helst var tí at Jens Andreasen var vorðin sjúkur, at onki kom burturúr ætlanini. Ein annar møguleiki er, at hann, longu áðrenn “Knørrur” fór úr Føroyum í 1928, hevur fingið betur hug á eini aðrari ætlan. Í øllum førum var Jens Andreasen eisini oddamaður í teirru næstu vinnuligu ætlanini, føroyingar fóru undir í samband við Føroyingahavnina. Hetta var at senda ein dampara upp í havnina, sum kundi taka fiskin frá skipunum og føra hann heim fyri tey, so tey kundu halda fram at fiska. Á henda hátt kundi skipini fiska uppí tvær ferðir heldur enn einaferð.

Fyrsti damparin, sum kom í Føroyingahavnina, var norski damparin “Bru”, sum føroyskir reiðara við Jens Andreassen odda høvdu tikið seg saman um at leiga. “Bru” kom í havnina 25. juli 1929, og við teirri hendingini var hol sett á ein vinnuhátt, sum kom at seta stóran dám á vinnulívið í Føroyingahavnina til væl eftir seinna kríggj. (Fylgisøga 1: 4-6)

Longu hetta sama árið vóru umframt “Bru” tveir aðrir damparar í Føroyingahavnini, og í 1930 vóru heili 6 dampara har. Síðani minkaði talið aftur, og tað tyktist ikki, sum damparnir fingu tann ætlaða týdningin, fyrr enn Føroya Fiskaexport frá 1937 tók sær av at skipa fyri øllum hesum virkseminum. (Fylgisøga 1: 7) Áðrenn Føroya Fiskaexport var stovnað, sendu nakrir stórir reiðarar sjálvir ein dampara í Føroyingahavnina at taka ímóti fiski frá skipum sínum, men teir flestu vóru við í ymsum samtøkum, har teir teknaðu seg fyri einum ávísum plássi umborð á dampara, sum onkur annar skipaði fyri. Tann, sum stóð fyri flestu damparunum av hesum slag, var Charles Mauritsen, men fiskimenninir vóru sera ónøgdir við hesa skipanina. Teir flestu av teimum fiskmonnunum, sum vit høvdu samrøðu við, vóru samdir um, at fyri fiskimannin lá lítið og onki eftir av tí, sum teir landaðu til damparan.

Kontrollørurin í Føroyingahavnini sá hendan trupulleikan og greiddi frá, at fleiri skip noktaðu fyri at landa til dampara. Saman við landfútanum tók hann tí málið upp á sumri 1930. Í frágreiðing til Grønlandsstýrið greiddu teir frá ymskum ivamálum í samband við dampararnar. Fyri tað fyrsta fór vøran, sum damparnir høvdu við sær, ikki altíð til tey skipini, sum høvdu teknað seg fyri vøruni. Ístaðin varð hon seld til onnur skip, og tá var talan um frían handil, og hetta var beint ímóti kongligu einahandilsskipanini. Hetta fekk suðurgrønlandska landfútan at spyrja Grønlandsstýrið, um teir skuldu gera nakað við trupulleikan, ella teir tigandi skuldu góðtaka, at Føroyingahavnin í veruleikanum var ein vorðin ein fríhavn. (Fylgisøga 1: 14) Annað stóra vandamálið við damparunum var, at fleiri teirra fóru meir enn hálvtómir úr Føroyingahavnini aftur. Tá tað í veruleikanum var fiskurin, sum betalti fyri alla damparaleiguna, var suðurgrønlandski landfútin ikki í iva um, at reiðararnir fingu returkommisiún frá teimum, sum teir leigaðu dampararnar frá. (Fylgisøga 1: 15) Hóast týdningarmiklastu embætismenninir í Grønlandi sostatt ikki ivaðust í, at minst tvey álvarsom lógarbrot fóru fram við damparunum, so gjørdur teir onki fyri at steðga teimum. Hetta má sigast at prógva, at føroyingar í Føroyingahavnini kundu gera sum teir vildu.

Eitt annað vandamál við damparunum var, at øll skipini skuldu framat, teir dagarnar teir lógu í havnini. Hetta gjørdi, at flestu skipini noyddust at bíða, til tey áttu tørn, og hetta kundi kosta teimum fleiri fiskidagar. Tí vóru ynski tíðliga frammi um at fáa atløgubryggju og pakkhús í

havnini, so skipini kundu leggja fiskin upp og fáa salt, olju o.a. beinanvegin tey komu í havnina. Onki kom burturúr hesum ætlanum í fyrsta umfari, men eftir samráðingarnar, sum ein føroysk samráðingarnevnd hevði við dansku stjórnina í januar 1939, gekk danska stjórnin við til at lata pening til bygging av eini bryggju í Føroyingahavnini. Hetta kom heldur onki burturúr, tí longu árið eftir stegðaði kríggið øllum slíkum ætlanum. (Fylgisøga 1: 31)

5.2 Útróður úr Føroyingahavnini

Føroyingar fóru sostatt ikki undir nakað annað vinnuligt tiltak í samband við skipsfiskiskapin enn dampararnar áðrenn kríggið. Einasta nýskapandi vinnuroyndin, sum var gjørd, var tá ein dansk fyrirtøka royndi seg við frystiskipinum “Arctic”. Hendan royndin er væl lýst í fylgisøgu 1. Harafturímóti royndu føroyingar seg við eini heilt aðrari vinnu. Hetta var útróður av landi, sum eisini frá byrjan hevði verið fastur partur av føroyska virkseminum í Íslandi. Vanliga uppfatanin hevur verið, at tað var eftir langt og drúgt stríð, at føroyingar vunnu sær rættindi til at rógva út úr Føroyingahavnini. Ein kanning av søguligu keldunum geva tó eina aðra mynd, og tað skal eg greiða frá í hesum partinum.

Fyrsti maður at søkja um loyvi at rógva út í Grønlandi var havnarmaðurin Andreas Nolsøe, sum sendi umsókn sína til Grønlandsstýrið 11. januar 1926. Partur av umsókn hansara var at sleppa at rógva út innanfyri fiskimarkið, men hetta kundi Grønlandsstýrið ikki ganga við til. Stýrið hevði tó onki ímóti at hann fór at rógva út, og bað hann venda sær til amtmannin, sum kundi siga honum, hvørjar treytirnar vóru. (Fylgisøga 3: 4)

Eisini teir fyrstu sum søktu, eftir at Føroyingahavnin varð latin upp, fingtu at vita, at myndugleikarnir onki høvdu ímóti, at teir róðu út undir somu treytum, sum skipini arbeiddu undir. Men umsøkjarnir søktu allir um annað enn at rógva út. Onkur vildi hava grønlandshandilin at taka ímóti fiskinum, og aðrir vildu sleppa at fiska inni á grønlandsku firðunum, og endin var, at Grønlandsstýrið í stuttum svari noktaði fyri at lata umsøkjaranum útróðrarloyvi. Í 1934 søkti Birtulias, helst eftir at hava ráðfært seg við Jóannes Patursson, um útróðrarloyvi, uttan at leggja nakað afturat um, at hann vildi sleppa inn á firðirnar at fiska ella vildi hava aðrar serligar treytir. Endin var, at hann fekk sama loyvi, sum longu var givið øðrum í 1928, hóast nakrir embætismenn mæltu frá at geva honum hetta loyvið. (Fylgisøga 3: 7-8)

Ovastin á verjuskipinum “Ingolf” var ikki glaður fyri, at hetta loyvið var givið, tí hetta merkti, at verjuskipini fingtu ein stóran trupulleika, tí teir skuldu halda eyga við, um smáu

útróðrarbátarnir hildu seg til reglarnar. Hann syrgdi tí fyri, at bæði sjóverjan og grønlendingar fylgdu væl við í, hvat Birtulias gjørdi, men teir fangaðu hann ongantíð í at bróta reglarnar, og tí fekk ynski hansara um at royna at stegða útróðrinum aftur ongantíð undirtøku í Grønlandsstýrinum. Hetta merkti sjálvandi, at føroyingar kundi halda fram at økja um hendan nýggja vinnuvegin. (Fylgisøga 3: 10) Tey fimm árin, róð varð út úr Føroyingahavnini áðrenn kríggið, vaks talið á bátum og útróðrarmonnum støðugt, so teir í 1939, síðsta árið útróður var ríkin í havnini, vóru 8 bátar við 51 monnum. (Fylgisøga 3: 14)

Nakrir av øllum hesum útróðrarmonnum, sum búðu ein stóran part av árinum í Føroyingahavnini, fingi hug at halda til har alt árið. Maðurin, sum tók stig til at gera hesa ætlanina til veruleika, var Tummas Enok Joensen úr Sørvági. Sjálvur triðji hevði hann í 1937 ætlanir um at rógva út alt árið. Tá veður ikki var til útróður, kundu teir taka sær av øllum teimum skúrunum og allari teirri útgerðini, føroyingar við tíðini høvdu fingið í Føroyingahavnini, og harumframt høvdu teir ætlanir um at savna ís til eina ísgoymslu og at reka ein revagarð í havnini. Hóast ein hóp av viðmælum frá myndugleikum og fiskivinnufeløgum í Føroyum, kundi Grønlandsstýrið ikki ganga umsóknini á møti, tí teir ikki vildu geva nøkrum loyvi at halda til í Føroyingahavnini uttanfyri ta tíðina, sum lógin ásetti. (Fylgisøga 3: 16-17) Í lógini var fiskitíðin avmarkað til at verða frá 1. mai til 31. oktober. Tí kom onki burtúrur ætlanini, men sigast má, at tað var líka við, at føroyingar fóru at búgva alt árið í Føroyingahavnini.

5.3 Smiðja verður bygd

Longu tá “Vesthavet” í 1925 sum fyrsta føroyska skipið royndi eydnuna í Grønlandi, fekk tað brúk fyri hjálp frá eini smiðju, tá tað fekk ein líflan skaða á róðrið. Sostatt vísti longu fyrsta fiskiroyndin í Grønlandi, hvussu stóran týdning tað hevði fyri eitt føroyskt fiskiskip, at tað kundi fáa hjálp frá eini smiðju til at bota um ymiskar skaðar og annað slit. So hvørt sum skipatalið vaks, vaks týdningurin av eini smiðju sjálvandi eisini. Samstundis gav hetta trupulleikar hjá donsku embætismonnum í Grønlandi, sum vóru settir at umsita avbyrgingarpolitikkin. Teir kundu ikki nokta einum skipi, sum hevði brúk fyri hjálp, at koma inn í onkra koloni, men samstundis fingi teir trupulleikar av at syrgja fyri, at manningin á skipinum ikki hevði nakað samband við grønlendsku fólkin, sum búðu í koloniini.

Størstur var trupulleikin í Godthaab, har flestu skipini leitaðu sær, og long tíð gekk ikki, frá tí Føroyingahavnin var latin upp, til suðurgrønlendski landfútin Honoré Petersen skeyt upp, at Grønlandsstýrið skuldi byggja eina smiðju í havnini. Var ein smiðja í Føroyingahavnini,

kundi hann við góðari samvitsku nokta føroysku skipunum at koma inn í Skipahavnina í Godthaab fyri at fáa smiðjuhjálp. Grønlandsstýrið helt ikki, at tað skuldi taka stig til at fáa bygt eina smiðju, men samstundis lögdu teir afturat, at stýrið ikki hevði nakað ímóti, at føroyingar fingu sett eina smiðju á stovn í havnini. (Fylgisøga 2: 2) Hetta kann ikki skiljast á annan hátt enn, at hóast ein smiðja í Føroyingahavnini hevði gjørt tað nógv lættari at halda avbyrgingarpolitikkin, so vildu teir ikki gjalda fyri eina slíka.

Aftanfyrri hesa støðuna liggur møguliga, at stýrið vónaði, at føroyingar fóru at missa áhugan fyri at fiska í Grønlandi, og tí ráddi um at nýta so lítið av peningi uppá hesa vinnuna sum møguligt. Fór gongdin hinvegin at vísa, at áhugin fór at vaksa, og fleiri skip fóru at leita sær til Grønlands, so fóru útreiðslurnar av onga smiðju at hava í Føroyingahavnini at gerast størri fyri føroysku skipini enn útreiðslurnar av at seta eina smiðju á stovn. Fór hetta at verða gongdin, fóru føroyingar sjálvir at finna útav at skipa fyri eini smiðju í havnini.

Hetta síðsta var í øllum førum tað, sum hendi. Eftir at bert 5 skip høvdu verið í Grønlandi í 1928, gjørdist 1929 avgerandi árið, sum vísti, at ongin ivi var um, at føroyska fiskivinnan í Grønlandi var komin fyri at verða. Tíðliga í 1930 fór Føroya Reiðarafelag tí at arbeiða fyri at fáa eina smiðju í Føroyingahavnini, sum kundi taka sær av teimum ábótunum, sum skipini hjá limunum í felagnum tørvaði. Tá skipini fóru til Grønlands hetta várið, vóru ætlanirnar ikki komnar so langt, at nøkur smiðjuútgerð kundi takast við. Hetta summarið bjóðaði smiðurin Petur F. Rasmussen seg fram til at standa fyri eini smiðju í Føroyingahavnini, og mitt í øllum tjóðskaparliga rumblinum, sum var, tá Stauning vitjaði í Føroyum 17.-19. september, var málið um smiðjuna viðgjørt. (Fylgisøga 2: 3)

Fiskivinnufeløgini settu eina nevnd at taka sær av fyrireikingararbeiðinum av at byggja eina smiðju, og hon syrgdi fyri, at allar fyrireikingarnar vóru komnar uppá pláss, áðrenn síðstu skipini vóru farin til Grønlands. Nevndin setti Petur F. Rasmussen og Thomas Jensen í starv sum smiðir í Føroyingahavnini, og saman við tilfarinum til smiðjubygningin fóru teir við til Grønlands við "Ondine", og komu í Føroyingahavnini 27. juni. (Fylgisøga 2: 6) Tá smiðjan var fingin at virka, sum hon skuldi, var raksturin av henni lagdur í hendurnar á tryggingini.

Í dag er ógjørligt at siga, hvussu stóran týðning hendan lítla smiðjan hevði fyri føroyska fiskiskipaflotan, men ein greið hómíng fæst, tá tað ikki var nóg mikið við smiðjuni, og skip tí fórust, hóast tað við rættari útgerð hevði verið lætt at bøtt um skaðarnar. Hetta var tað, sum hendi við "Tjaldrinum", tá hon rendi á eitt sker uttanfyri Føroyingahavnina í 1934. Á eini sleipistøð hevði ongin trupulleiki verið at gjørt skaðan aftur, men einasta sleipistøðin í

Grønlandi var í Holsteinsborg, og har fekk “Tjaldrið” ikki loyvi at fara. Tí kom sluppin at liggja vrak í Føroyingahavnini. Eftir hesa hending fingtu reiðarar áhuga fyri at fáa eina sleipistøð lagda í Føroyingahavnina, men tá funnið varð útav, hvussu dýr ein nøktandi sleipistøð fór at verða, høvdu hvørki Løgtingið ella fiskivinnufeløgini hug at halda fram við ætlanini. Sleipistøðin var tó aftur við, tá samráðingar vóru millum føroyingar og donsku stjórnina í januar 1938, men tá var so langt útligið, at ongi verulig úrslit komu burturúr. Í fylgisøgu 2 ber til at lesa um ætlanirnar, sum vóru frammi um at byggja sleipistøð í Føroyingahavnini.

5.4 Sjúkrahúsini

Ein annar trupulleiki, sum donsku embætismenninir á grønlandsku koloniuinum fingtu, var, at teir ikki kundu nokta skipum, sum høvdu sjúkar ella skaddar menn umborð, atgongd til lækna ella sjúkrahús í koloniuinum. Fyri avbyrgingarpolitikkinn var hetta ein uppaftur størri trupulleiki enn tey skipini, sum leitaðu sær smiðjuhjálp, tí ein av orsøkunum til, at danir høvdu so strangan avbyrgingarpolitikk, var, at teir við honum vildu koma smittuvandanum til lívs. Fleiri av kendu smittusjúkunum niðri í Europa høvdu ongantíð verið í Grønlandi, og tí kundu tað fáa ógvusliga avleiðingar, um hesar sjúkur breiddu seg til Grønlands.

Tí áttu donsku myndugleikarnir at havt áhuga í at útbygt Føroyingahavnina, so at skipini, sum høvdu tørv á hjálpi til sjúkar ella skaddar menn, leitaðu sær higar, men onki sæst til hendan áhugan í keldutilfarinum. Tað einasta, sum hendi, var, at kontrollørurin av sínum eintingum var á einum samaritaraskeiði, men hetta gjørdi hann fyrst og fremst, tí hann hugsaði um vælferðina hjá fiskimonnunum, og harafturat helt, at tað var stórt spell, at fiskidagar skuldu fara til spillis, tí als ongin lækna hjálpi fekk í Føroyingahavnini. Eftir at hann hevði verið á skeiðinum, kundi hann taka sær av fleiri av teimum smáu heilsutrupulleikunum, fiskimenninir fingtu, sum t.d. at trekkja tenn og aðrar smærri skurðviðgerðir. (Fylgisøga 2: 23-25)

Millum mongu grønlandsmáluni, sum vórðu lögð fyri Løgtingið í 1934, var eisini málið um at fáa bygt eitt sjúkrahús í Føroyingahavnini. Hóast hetta málið ikki hevði nakað beinleiðis við vinnuligu úrtøkuna hjá skipunum at gera, so var tað eisini Føroya Reiðarafelag, sum tók hetta málið upp. Men í Løgtinginum var ikki líka stórir áhugi fyri hesum málinum, sum fyri fleiri av hinum, men hetta broyttist alt árið eftir. (Fylgisøga 2: 25)

Summarið 1935 hendi tað, sum ikki mátti henda, tí hetta summarið høvdu fleiri av føroysku skipunum eina herviliga smittusjúku við sær úr Føroyum. Nøkur skip lögdu til merkis, at nakrir av manningini høvdu fingið meslingarnar, áðrenn teir komu í Føroyingahavnina, og kundu tí ansa eftir, at teir ikki bóru smittuna víðari, men øll skipini vóru ikki so heppin. Umborð á “Cementu” vistu teir av ongum, tá teir komu í havnina, og har komu menn av øðrum skipum umborð at hitta skyldmenn og kenningar, og teir bóru sjálvandi smittuna við sær aftur umborð á teirra egnu skip. Tá myndugleikarnir í øðrum havnum frættu um sjúkuna, sum gekk umborð á føroysku skipunum, varð teimum bannað at komu í land aðrastaðni enn í Føroyingahavnini. Har í havnini noyddust allir partar tí at klára seg sum frægast uttan sjúkrahús ella aðra læknahjálp. Í Føroyingahavnini fingi teir tó hjálp frá skipslæknanum á verjuskipinum “Ingolfi” og seinni frá læknanum í Frederikshaab. Hesir skipaðu m.a. eitt lazaret í einum av uppleggingarskúrunum, har sjúklingar, sum fingi lungnabruna sum eftirsjúku, vórðu lagdir. Úrslitið av øllum arbeiðinum var, at tað eydnaðist at forða fyri, at sjúkan breiddi seg til grønlendingar, og komið var burturúr trupulleikunum, uttan at nakar doyði av sjúkuni, hóast nakrir teirra fingi varðandi mein av sjúkuni. Í fylgisøgu 2, síðu 26 til 30 er hendan hendingin nærri lýst.

Hendan skakandi hendingin hevði sjálvandi við sær, at Løgtingið á heysti 1935 hevði størri áhuga fyri at gera nakað við sjúkrahúsmálið, enn tað hevði havt árið fyri. Løgtingið játtaði at lata 4.000 krónur til sjúkrahúsbygging, og saman við pengunum, fiskivinnufeløgini lótu, var hetta nóg mikið til at fara undir fyrireikingarnar. (Fylgisøga 2: 31) Arbeiðið varð boðið út, og tó boðini vórðu latin upp, átti Jóan Heini Joensen í Syðrugøtu lægsta boð. Hann fekk arbeiðið, og eftir at hann saman við lærlingi sínnum hevði gjørt tilfarið klárt á Skipanesi, fóru teir við skonnartini “Lt. Vedrines” í Føroyingahavnina at seta tey upp. Í Føroyingahavnini vísti kontrollør Møller teimum á hvar húsini skuldu standa, og áðrenn “Anana” sum seinasta skipið hetta árið fór heim, vóru teir lidnir við arbeiðið. (Fylgisøga 2: 32-35)

Í 1937 helt lækni H. L. Kongsmark til í húsunum saman við familju síni, men hetta var einasta árið, húsini vóru nýtt sum sjúkrahús. 18. juni 1938 læt nýggja sjúkrahúsið, sum danski staturin hevði bygt, upp, og so var ikki brúk fyri lítla føroyska sjúkrahúsinum longur. Orsøkin til, at danskir myndugleikar bygdu eitt rættiliga væl útgjørt sjúkrahús í Føroyingahavnini júst tá, var, at havnin árið fyri varð latin upp sum altjóða havn. Hesum fara vit at hyggja nærri at í parti 5.6 niðanfyri. Árin 1938 og 1939 var H. Bisgaard Frantzen lækni á nýggja sjúkrahúsinum, og hesi bæði árin var virksemað rættiliga umfatandi har. Alt hetta er nærri lýsi á síðunum 36-41 í fylgisøgu 5.

5.5 Sjómansheimið Lívd

2. august 1936 var ein av størstu døgnum í søguni um Føroyingahavnina áðrenn seinna heimsbardaga, tí hendan sunnudagin var Sjómansheimið Lívd vígt. Áðrenn sjómansheimið kom í havnini, hildu føroysku skipsmanningarnar møti úti, sum teir sjálvir skipaðu fyri. Kontrollør Møller legði merki til, hvussu stóran dent føroyingarnir lögdu á at halda sunnudagin heilagan, og fleiri ferðir fekk hann áheitanir um at fáa ein veruliga prest at vitja havnina, so til bar at hoyra eina veruliga prædiku. Í 1931 eydnaðist tað Møller at fáa bæði Vestergaard, próst og Bugge, prest, suður í Føroyingahavnina at hava gudstænastu fyri fiskimonnum. 3-400 mans lýddu á prædikuna hjá próstinum, meðan veðrið var so vánaligt, tá Bugge var á vitjan, at hansara prædika mátti haldast inni í kontrollørhúsunum. (Fylgisøga 5: 15)

Tí er lítið at ivast í, at ynski um, at fáa eitt hús at hava møtini í, tíðliga hevur gjørt vart við seg. Í Íslandi skipaði Føroyska Sjómansmissiðnin fyri møtum, har føroysku skipini fiskaðu, og trúboðarin tók sær harumframt av at hjálpa skiparum og fiskimonnum, sum høvdu ørindi í landi. Í íslenskum havnum vóru nóg mikið av hølum, sum sjómansmissiðnin kundi lána ella leiga til virksemi sítt, men í Føroyingahavnini var púra oyðið. Tí var sjómansmissiðnini greitt, at tað fyrsta, sum skuldi gerast, um virksemið skuldi víðkast til at fevna um fiskimenninar í Grønlandi, var at fáa bygt eini hús í Føroyingahavnini.

Tað fyrsta, sum sæst til ætlanina, var tá Vilhelm Rasch á vári 1933 fór at tosa við Grønlandsstýrið um at fáa høli til vega til ein trúboðara frá Føroysku Sjómansmissiðnini, men frá Grønlandsstýrinum fekk hann at vita, at teir høvdu frætt, at føroyingar sjálvir ætlaðu at byggja høli til Sjómansmissiðnina. 19. januar 1935 sendu Valdemar Lützen og Alfred Petersen vegna Sjómansmissiðnina umsókn til Forsætismálaráðið um stuðul til at byggja eitt sjómansheim í Føroyingahavnini. Tá kontrollør Møller fekk umsóknina til viðmælis, var hann fegin um um hana, tí hann hevði nakrar ferðir verið illa fyri, tá heilar skipsmanningar skuldu hýsast. Við einum sjómansheimi í havnini hevði hesin trupulleikin verið loystur. Amtmaðurin mælti til, at Forsætismálaráðið læt 10.000 krónur av teimum 15.000 krónunum, sum heimið varð mettt at kosta, men tað hevur ikki eydnast mær at finna útav, um staturin læt nakran stuðul. (Fylgisøga 3: 22)

Alfred Petersen hevði ætlað sær í Føroyingahavnina í 1935, men pláss var ikki fyri honum umborð á damparanum. Ístaðin tóku kontrollør Møller og Th. M. Strøm, sum var í havnini fyri tryggingina, sær av ymiskum fyrireikingum, m.a. at finna eitt hóskað stað til heimið.

Summarið eftir fór Alfred Petersen saman við trimum handverkarum til Keypmannahavnar at at keypa tilfarið til Sjómansheimið. 12. mai fóru teir vit skipinum hjá Grønlandsstýrinum “Gustav Holm”, og longu 2. august var arbeiðið komið so langt, at vígsluhátíðin kundi haldast. (Fylgisøga 3: 23)

Komandi fyra árin var Alfred Petersen í Føroyingahavnini sum trúboðari saman við tveimum ella trimum arbeiðsgentum. Hesi árin gjørdist Sjómansheimið miðdepulin í havnini fyri allar teir føroysku fiskimenninar, sum komu har. Hetta merkti, at kontrollør Møller í kontrollørhúsum sínum misti støðu sína sum miðdepil, og hetta er helst orsøkin til, at viðurskiftini millum kontrollørin og trúboðaran versnaðu heilt nógv, tey bæði síðstu árin báðir mennir vóru í havnini. Høvdingastríðið teirra millum sást serliga aftur í tveimum málum, sum eru nærri lýst á síðu 26-31 í fylgisøga 3.

5.6 Føroyingahavnin altjóða fríhavn

Longu tá føroyingar finga atgongd til Ravnoynna í 1926, gjørdu onnur lond vart við, at tey vildu hava somu rættindi. Serliga norðmenn vóru áhugaðir at fáa somu atgongd til Ravnoynna, sum føroyingar høvdu fingið, men um somu tíð vildi Noreg ikki viðurkenna danskan yvirvaldsrætt í Eysturgrønlandi. Tí var ikki so trupult hjá donsku stjórnini at lata vera við at geva norðmonnum atgongd til Ravnoynna. Men tá stríðið um Eysturgrønland varð avgjørt í Haag í 1933, kundi danski staturin ikki longur loyva sær at nokta útlenskum skipum atgongd til eina havn í Grønlandi.

Grønlandsstýrið var tó ikki sinna at geva frí atgongd til nakra havn uttan at vera væl fyrireika áðrenn. Tí fór Oldendow í 1934 undir at gera eitt uppskot um, hvussu Føroyingahavnin kundi gerast altjóða fríhavn, og hvørji stig danski staturin skuldi taka í hesum sambandi, so ein tílík fríhavn ikki gjørdi enda á avbyrgingarpolitikkinum. Fyri tað fyrsta mælti Oldendow til, at eitt vælmanna lögreglulið var skipa í havnini, sum kundi syrgja fyri, at ongir trupulleikar vóru av útlendingunum. Harafturat helt hann, at havnin skuldi hava minst líka nógv hentleikar, sum kolonihavnirnar, so skipini ongan fyrimun finga av at fara í aðrar havnir enn Føroyingahavnina. Hetta merkti, at eitt vælútgjørt sjúkrahús og ein nýggj smiðja skuldi byggjast, móguleikarnir at taka vatn skuldu bætast, og at enda helt hann, at kol-, salt- og oljugoymslur og ein handil skuldu vera í havnini. Spurningurin var bara, hvussu hesin skuldi skipast. (Fylgisøga 4: 3)

Uppskotið var longu viðgjørt í grønlandsku landsráðunum í 1934. Landsráðini tóku undir við uppskotinum, men tað var meir tí, at tey ikki hildu tað nytta nakað at vera ímóti, enn tí tey vóru fegin um, at Føroyingahavnina varð latin upp. (Fylgisøga 4: 4-6) Hóast landsráðini tóku undir við uppskotinum longu í 1934, varð uppskotið ikki lagt fyri Fólkingið fyrr enn í 1937. Stauning forsætisráðharri hevði skrivað eitt uppskot, sum í høvuðsheitum bygdi á uppskotið hjá Oldendow, sum hann legði fram fyri Fólkingið. Í framløguni greiddi hann frá, at tað ikki var tí hann var serliga fegin um uppskotið, at hann legði tað fram. Men uttanríkispolitisku viðurskiftini kravdu, at okkurt var gjørt, so uppskotið var bara lagt fram, fyri at varðveita góð viðurskifti við grannalondini. Í viðgerðini í Fólkinginum var uppskotið lítið og onki broytt. Einasta broytingin var, at føroysku tinglimirnir fingu syrgt fyri, at Tovkussakhavnin ikki varð stongd, sum lagt var upp til í upprunaliga uppskotinum. Lógin var samtykt, og 7. mai 1937 undirskrivaði Kristian kongur lógina, sum skuldi koma í gildi longu 1. mai. (Fylgisøga 4: 6-11)

Í Grønlandsstýrinum vóru teir ikki í iva um, at lógin fór at verða samtykt, tí væl áðrenn kongur undirskrivaði lógina vóru teir farnir undir fyrireikingarnar at gera havnina klára til at taka ímóti útlendsku skipunum. Allan veturin hevði Møller arbeitt við einum uppskoti um, hvat skuldi byggjast, hvussu hús og annað skuldi síggja út, hvat slag av fólki skuldi setast í starv, og hvussu arbeiðið kundi skipast. 6. mars legði Møller úrslitið av hesum arbeiði fyri Daugaard-Jensen, stjóra í Grønlandsstýrinum, og tá Møller endiliga fór úr Keypmannahavn við “Gustav Holm”, hevði hann 5 handverkarar, næstovastan á støðini og ein kok við sær. Saman við telegrafist Holm og grønlandska hjálparmanninginum Pavia Lynge, sum longu vóru í Føroyingahavnini, og nøkrum grønlandskum arbeiðsmönnum bygdu teir fyrst eitt íbúðarhús og fóru síðani undir at byggja sjúkrahús og lækna hús. Alt arbeiðið í samband við at havnin varð latin upp sum altjóða frihavn var liðugt 4. august, tá teir kundu tendra nýggja vitan á Satutoynni. Alt hetta arbeiðið er nærri lýst á síðu 11-14 í fylgisøgu 4.

Øll hendan stóra útbyggingin var helst gjørd, tí myndugleikarnir vøntaðu, at heilt nógv skip fóru at koma í havnina, nú hon var altjóða frihavn. Men áðrenn seinna heimsbardaga gjørdist hendan ferðslan ikki so umfatandi, sum embætismenn bóru ótta fyri. Tað vóru serliga norðmenn, sum nýttu møguleikan at koma inn í Føroyingahavnini, men í 1938 vóru skipini bert 2, í 1938 vóru tey 11, og í 1939 vóru heili 25 skip inni í havnini. Afturat norðmonnum vóru tað bert italienarar, sum nýttu havnina. Italienska móðurskipið “S/S Entella” lá alt summarið 1938 í havnini og tók ímóti fiski frá trimum italienskum trolarum, og nakað av stríði var, tá hetta móðurskipið bjóðaði føroyingum betri prís, enn teir fingu frá damparunum hjá Føroya Fiskaexport. Italianarnir vóru ikki aftur árið eftir, so meir hendi ikki við hesum

stríði. (Fylgisøga 4: 15-17) Hóast útlendsku skipini ikki vóru so nógv í tali, so góvu tey eina greiða mynd av, hvønn veg tað bar. Eftir kríggið var søgan um Føroyingahavnina í stóran mun merkt av, at tær báðar tjóðirnar, sum nýttu Føroyingahavnina mest áðrenn kríggið, føroyingar og norðmenn, funnu saman í felagið Nordafar. Eitt annað úrslit av væntaðu innrásini av útlenskum skipum var, at Føroyingahavnin gjørdist ein tann best útgjörda, um ikki tann best útgjörda havnin í Grønlandi.

5.7 Mark millum Føroyingahavnina og restina av Grønlandi

Ein partur av lógini um at lata Føroyingahavnina upp sum altjóða fríhavn var at noktað grønlendingum at koma innum eitt øki kring havnina, samstundis sum fiskimenninir ikki høvdu loyvi at fara útum hetta økið. Hetta var gjørt, tí skipini, sum leitaðu sær inn í grønlandsku koloniurnar, vóru ikki einasta hóttanin ímóti avbyrgingarpolitikkinum, tá føroyingar leitaðu sær til Grønlands. Tá føroyska fiskivinnan í Grønlandi var fingin í fasta legu við Føroyingahavnini sum miðstøð, lokkaði hon eisini grønlendingar til sín.

Longu í 1930 viðgjördu kontrollør Møller og suðurgrønlandski landfútin, Honoré Peteresen spurningin, og teir vóru greiðir yvir, at sambandi millum føroyingar og grønlendingar var meira umfatandi enn gott var í økinum kring Føroyingahavnina. Møller skeyt tí upp, at banna grønlendingum at seta telt síni upp á økinum frá oynni Natdlufik í norði og suður til Ikatoxfjørðin. Suðurgrønlandska landsráðið tók undir við uppskotinum í 1931, og eftir hetta setti suðurgrønlandski landfútin bannið í verk. (Fylgisøga 5: 52) Hetta stegðaði tó ikki ólógliga sambandinum millum føroyingar og grønlendingar, men einasta, sum gjørt varð afturat, var, at Grønlandsstýrið í 1935 avgjörði, at bannið, sum suðurgrønlandski landfútin hevði lýst, eisini skuldi fevna um oynna Natdlufik og aðrar smáar oyggjar har í nánd. Tað var serliga á hesi Natdlufikoyggi at grønlendingar savnaðust. (Fylgisøga 5: 55) Í fylgisøgu 5 síðu 47-58 er áhugaverdi spurningurin um ólógliga sambandið millum grønlendingar og føroyingar nærri lýst.

Hóast hesi stig vóru tikin fyri at forða fyri sambandi millum føroyingar og grønlendingar, so bar í øllum førum kontrollør Møller nógv størri ótta fyri avleiðingunum, tá útlendingar frítt kundu koma í havnina. (Fylgisøga 5: 55) Hetta er møguliga orsøkin til, at tað júst var Møller, sum hevði gjørt uppskotið, sum Stauning legði fyri Fólkatíngið um, hvussu eitt lógarásett landamark kundi setast ímillum Føroyingahavnina og restina av Grønlandi. Møller hevði teknað markið á eitt kort, sum var partur av lógaruppskotinum. (Fylgisøga 4: 7) Tá Fólkatíngið samtykti lógina um Føroyingahavnina sum altjóða fríhavn, ásetti tað eisini hetta

markið við lóg. Tí kunnu vit siga, at tá Fólkatingið samtykti lógina um Føroyingahavnina sum fríhavn, samtykti tað samstundis, at Føroyingahavnin ikki longur var partur av avbygda Grønlandi, men tvørturímóti nú var partur av restini av heiminum, sum grønlendingar skuldu verjast ímóti.

5.8 Samandráttur

Eftir at bert fimm føroysk fiskiskip royndu seg í grønlenskum farvatni í 1928, eydnaðist árið 1929 so mikið væl, at lítul ivi var um, at hesin nýggi vinnutátturin var komin fyri at verða. Hetta merkti, at tíðin var komin at skifta frá innleiðandi pionerarbeiðinum til at fáa vinnuna í eina meira fasta legu. Danskir myndugleikar skuldu avgera, hvør teirra endaliga støða til føroysku fiskivinnuna skuldi vera, og føroyingar skuldu fara undir at menna nýggja vinnumøguleikan.

Longu á heysti 1930 vóru embætismenninir hjá Grønlandsstýrinum vorðnir samdir um, at føroyingar í Føroyingahavnini kundi gera, sum teir vildu, men teir kundu undir ongum umstøðum fáa atgongd til grønlensku firðirnar, og heldur ikki kundu teir nýta grønlenska arbeiðsmegi. Longu áðrenn hendan støðan var tikin, høvdu fyrstu dampararnir verið eftir fiski í Føroyingahavnini, og hesir dampararnir vóru so at siga einasta beinleiðis menningin av føroysku skipsfiskiveiðuni í Grønlandi áðrenn seinna heimsbardaga. Dampararnir prógvaðu eisini, at í Føroyingahavnini kundu føroyingar gera, sum teir vildu, tí hóast bæði kontrollør Møller og suðurgrønlenski landfútin Honoré Petersen høvdu sterkan mistanka um, at ymiskt ólógligt fór fram, gjørdur teir onki fyri at steðga hesum óregluseminum.

Forðingar vóru heldur ikki lagdar fyri, at føroyingar kundu rógva út við Føroyingahavnini sum fastari støð. Orsøkin til, at hetta virkseimið ikki kom í gongd fyrr enn í 1934, var, at umsøkjarnir allir, umframt at rógva út úr havnini, eisini vildu sleppa at rógva út inni á firðunum ella okkurt líknandi, sum Grønlandsstýrið ikki kundi ganga við til. Tá hesi ynskini vóru slept, var leyst og liðugt aftur, hóast ávísir embætismenn vóru harðliga ímóti at geva útróðrarloyvi.

Heldur ikki tá føroyingar vildu sleppa at byggja smiðju, sjúkrahús, sjómansheim og annað, sum ikki gjørdist til veruleika av øðrum orsøkum, lögdu myndugleikarnir forðingar í vegin. Men danska stjórnin vildi hvørki taka stig til slíkar útbyggingar sjálv ella stuðla føroysku ætlanunum, hóast slíkar útbyggingar í Føroyingahavnini høvdu gjørt tað minni áhugavert hjá føroysku skipunum at leita sær inn til grønlensku koloniurnar, og harvið høvdu verið ein

fyrirmyndur fyri avbyggingarpolitikkinn. Hetta var helst tí, at høvuðsendamálið í øllum grønlandspolitikkinum var, at hjálandið skuldi geva so lítið undirskot sum møguligt, og útbyggingar í Føroyingahavnini høvdu merkt ov stórar útreiðslur á grønlandskontoini.

Hendan varna støðan broyttist tó, tá ætlanin var at lata Føroyingahavnina upp sum altjóða frihavn. Partur av lógini, sum Kristian kongur undirskrivaði 7. mai 1937, var nevniliga ein stór útbygging í havnini. Har skuldi byggjast eitt stórt íbúðarhús til løgreglumanningina, sum skuldi setast har árið eftir, eitt vælútgjørt sjúkrahús skuldi byggjast við einum húsum til læknan, og bætast skuldi um siglingina inn í havnina m.a. við einum nýggjum vita á Satutoynni. Saman við teimum útbyggingunum, sum føroyingar høvdu gjørt frammanundan, merkti hendan útbyggingin, at Føroyingahavnin kom at verða ein av best útgjørdu havnunum í Grønlandi, og fyri føroyingar var als ongin fyrirmyndur í at leita til aðrar havnir longur.

Hóast nógva útbyggingin gjørdi tað minni áhugavert hjá føroyskum og øðrum útlenskum skipum at leita sær inn til koloniurnar, so gjørdi tær tað ikki minni áhugavert hjá grønlendingum at leita sær til økið kring Føroyingahavnina. Í eini fyriskipan hjá suðurgrønlandska landfútanum frá 1931 var bann sett fyri, at grønlendingar settu telt síni upp ov tætt við Føroyingahavnina, men við nýggju lógini var hetta nú greiðari ásett við lóg. Eitt kort, har kontrollør Møller hevði teknað eitt mark á, var partur av lógini. Grønlendingar høvdu ikki loyvi til at koma innum markið, meðan fiskimenninir ikki høvdu loyvi til at fara útum sama mark, og hetta merkti í veruleikanum, at Føroyingahavnin var lögð uttanfyri avbyggingarmúrin.

6 Niðurstøða

Nú lýsingin av søguni um Føroyingahavnina fram til 1940 er at enda komin, er tíðin komin at svara spurninginum, sum varð settur í innganginum. Har varð spurt, um danskir myndugleikar lótu Føroyingahavnina upp fyri føroyingum, í eini roynd at varðveita aldargamla avbyrgingarpolitikkin, hóast túsundtals fiskimenn fiskaðu í grønlandskum farvatni?

Í kapitli 3 sóu vit, at ongi prógv fyriliggja, sum vísa, at hetta var grundgevingin fyri at lata Ravnoynna upp í 1926. Tvørturímóti er einasta grundgevingin, sum er til skjals, at hetta var gjørt fyri at geva føroyingum, sum ein partur av donskum vinnulívi, ein fyrimun framum aðrar fiskiveiðutjóðir, sum eisini virkaðu í grønlandskum farvatni.

Men Ravnoyggin lá so langt burtur frá fiskileiðunum, at bert fyra av skipunum, sum høvdu loyvi at koma í havnina, leitaðu sær hagar. Í staðin fóru føroysku skipini inn í Skipahavnina í Godthaab at taka vatn og annað, og hetta gav donsku embætismonnunum, sum vóru settir at umsita avbyrgingarpolitikkin, nógv høvuðbrýggj. Hesir embætismenn fóru tí at leita eftir eini nýggjari havn til føroysku skipini, sum lá so væl fyri, at hesi skipini ikki skuldu hava fyri neyðini at leita sær inn til grønlandsku koloniirnar.

Serliga suðurgrønlandski landfútin, Honoré-Petersen, var áhugaður í eini havn, sum lá betri fyri, men stjórin í Grønlandsstýrinum, Daugaard-Jensen, var eisini greiður yvir fyrimunirnar við eini nýggjari havn, tá hann 19. februar 1927 í eini kladdu helt, at um føroyingar finga atgongd til Faltingshavnina, so kundi sleppast undan, at teir leitaðu sær inn til Godthaabs at taka vatn. Men hendan positiva støðan kom ikki so greitt til sjóndar, tí hetta sama várið skuldi støða takast til, um føroyingar skuldu sleppa at fiska innanfyri fiskimarkið á einum ávísum øki, og Daugaard-Jensen vónaði, at hann kundi brúka spurningin um eina nýggja havn í politisku telvingini.

Alt í alt má niðurstøðan tí verða, at føroyingar ikki finga eina støð á landi, fyri at myndugleikarnir kundu varðveita avbyrgingarpolitikkin. Men tá avgerð varð tikin um, at føroyingar skuldu hava atgongd til eina havn, fóru danskir embætismenn skjótt at hugsa um, hvussu hendan havnin kundi gagna teimum sum mest í stríði teirra at halda avbyrgingarpolitikkin. Teir sóu skjótt, at skuldi ein slík havn gagna avbyrgingarpolitikkinum, mátti hon liggja væl fyri, og tí funnu teir eina frálíka havn, sum lá beint innanfyri Fyllabanka, har flestu føroysku skipini fiskaðu.

Støðan hjá hesum somu embætismonnunum til Føroyingahavnina varð eisini rættiliga skjótt púra greið, tí longu í 1930 gjørdu teir greitt, at í Føroyingahavnini kundu føroyingar fáa loyvi til mestsum alt. Hendan støðan sæst aftur í viðgerðini av teimum úbyggingum, sum eru umrøddar í undanfarna kapitli. Forðingar vóru ongantíð lagdir fyri nakað av tí, sum føroyingar ætlaðu sær undir. Tvørturímóti sóu embætismenn ein stóran fyrimum í, at havnin varð so væl útgjørd sum møguligt, tí á henda hátt minkaði áhugin fyri at fara inn í aðrar koloniir. Á henda hátt kundu embætismenninir nýta Føroyingahavnina sum eitt amboð í stremban teirra at halda avbyrgingarpolitikkin, hóast hundræðtals fiskiskip lógu beint uttanfyri sjómarkið.

Viðvíkjandi øllum úbyggingunum í Føroyingahavnini var sostatt bara talan um ein fíggjarligan spurning. Yvirordnaði danski hjálandapolitikkurin var, at Grønland helst skuldi kasta nakað av sær, men í øllum førum skuldi staturin ikki hava undirskot av Grønlandi. Besti máttin at fáa nakran vinning burtur úr hjálandinum Grønland, var at privata vinnan royndi ymsar nýggjar møguleikar, og fekk teir at bera seg. Men ríkið vildi helst sleppa undan at lata nakran stuðul til nýggj vinnuátøk, tí allur slíkur stuðul økti um útreiðslusíðuna á grønlandskontoini. Tí noyddust føroyingar sjálvir at gjalda fyri tær úbyggingar, sum gerast skuldu, og tí vóru úbyggingarnar vanligar ikki gjørdar, fyrr enn tað loysti seg betur at gera tær enn at lata vera.

10 ár eftir, at Føroyingahavnin varð latin upp fyri føroyskum skipum, varð hon latin upp fyri skipum úr øllum heimsins tjóðum 1. mai 1937. Í parti 5.6 sóu vit greitt, at tað vóru uttanríkispolitisku viðurskifti Danmarkar við grannland síni, sum høvdu við sær, at avgerð var tikin um, at gera Føroyingahavnina til altjóða fríhavn. Við øðrum orðum kundu danskir myndugleikar ikki longur loyva sær at nokta útlendsku skipunum, sum virkaðu í grønlandskum farvatni, fríá atgongd til eina havn.

Endaliga niðurstøðan verður tí, at tíðin var runnin undan avbyrgingarpolitikkinum. Hetta hevði í fyrsta umfari við sær, at føroyingar finga atgongd til eina støð á landi í Ravnoynni, og seinni, at skip úr øllum heiminum finga atgongd til Føroyingahavnina. Vit kunnu tí ikki siga, at tað var fyri at varðveita avbyrgingarpolitikkin, at føroyingar og seinni útlendingar finga atgongd til eina havn í Grønlandi.

Men embætismenninir skuldu halda fram at umsita avbyrgingarpolitikkin í hjálandinum Grønlandi, hóast hetta eina holið var sett á avbyrgingarmúrinn. Fyri teir ráddi tí um, at alt

føroyska og seinni alt útlendska virksemið varð lagt í hetta holið. Tí funnu teir eina havn til føroyingar, sum lá minst líka væl fyri, sum nøkur av koloniuunum. Hesa havnina royndu teir síðani at fáa útbygda so væl sum møguligt, uttan at hetta skuldi kostað grønlendsku kassunum nakað. Endin var, at havnin síðstu árinum av tíðini, sum er lýst í hesi ritgerðini, var so væl útbygd, at hon fyri føroysku skipini var nógv betri enn nøkur av kolonihavnunum. Endin var sostatt, at føroysk og útlendsk skip ikki finga nakran fyrirun av at bróta avbyrgingarpolitikkin við at fara inn í grønlendsku koloniurnar. Við lógini, sum lýsti Føroyingahavnina sum altjóða frihavn, var hesin politikkurin endaliga staðfestur, tí saman við lógini var eitt kort, har holið í avbyrgingarmúrinum var teknað á. Lógin ásetti, at útlendsku fiskimenninir ikki høvdu loyvi at fara út um hetta økið, samstundis sum grønlendingar ikki høvdu loyvi at koma inn á økið. Við øðrum orðum var avbyrgingarmúrurin fluttur, soleiðis at Føroyingahavnin kom at liggja uttanfyri múrin.

Vit kunnu tí siga, at hóast tað ikki var fyri at varðveita avbyrgingarpolitikkin, at Ravnoyggin varð latin upp, so var hetta endamálið við at lata føroyingar fáa atgongd til Føroyingahavnina. Tí má svarið verða ja, danskir myndugleikar lótu Føroyingahavnina upp fyri føroyingum, í eini roynd at varðveita aldargamla avbyrgingarpolitikkin, hóast túsundtals fiskimenn fiskaðu í grønlendskum farvatni.

Keldulisti:

Óprentaðar heimildir:

Ríkisskjalasavnið

Grønlands Styrelses arkiv S.A. 51 Gruppeordnede journalsager, grp. 51:

Fremmede fiskere 1919-25

Fremmede fiskere 1926 (2 kassar)

Fremmede fiskere 1927-28 (1 kassi)

Fremmede fiskere 1929 (1 kassi)

Fremmede fiskere 1930 (2 kassar)

Fremmede fiskere 1931 (3 kassar, harav ein bara við j.nr. 543 “ny havn”)

Fremmede fiskere 1932 (2 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1933 (Færinger) (2 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1934 (Færinger) (3 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1935 (Færinger) (2 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1936 (Færinger) (2 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1937 (Færinger) (3 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1938 (Færinger) (4 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1939 (Færinger) (4 kassar)

Fremmede fiskere og skibe 1940 (Færinger) (1 kassi)

Landsskjalasavnið

103 samrøður í samband við projektið Føroyar-Grønland

Nordafarsavnið

Amtmansarkivið “Ymisk grønlandsmál”

Løgtingsarkivið

Skjøl hjá Jóan Heina Joensen

Útvarpssendingar

Meg minnst 13. november 1983 N. J. Arge hittir Bernhard Johannesen í Miðvági, fyrra sending.

Meg minnst. Niels Juel Arge tosar við Albert Joensen við Stein í Havn. Send 5. november 1981.

- Andreasen 1928**, J. P.: Á triðja sinni í Grønlandi við “Knørri” (framhald). Í Varðin 8. bind, Tórshavn 1928
- Arge 1988**, Jógvan: Frá snørisfiski til alilaks. L/F Føroya Fiskasøla 1948 - 1988, Tórshavn 1988
- Arge 1995**, Jógvan: Neyðugt er at sigla, Føroya Skipara & Navigatørfelag 100 ár, Tórshavn 1995
- Arge 1997-2000**, Jógvan: Teir tóku land II-V, Føroyingar í Grønlandi, Tórshavn 1997-2000
- Arge 1999**, Jógvan: Kanningarferð í Grønlandi. “Birita” funnin í Ravnsøynni. Í Atlantic Review heystið 1999, Sørvágur 1999
- Arge 1996**, Niels Juel: Teir tóku land, Tórshavn 1996
- Bendixen 1928**, O.: Foreningen “Det ny Grønland”s Program og den grønlandske Monopolhandel. Í “Det ny Grønland” I, København 1928
- Bendixen 1930**, O.: Grønlandsfiskeriet, dets historie og fremtidsmuligheder, København 1930
- Berlin 1928**, Knud: Grønlands Betydning for det dansk-islandsk-færøske Spørgsmaal. Í “Det ny Grønland” II, København 1928
- Blom 1973**, Ida: Kampen om Eirik Raudes land. Pressgruppetpolitik i grønlandsspørmålet 1921-1931, Oslo 1973
- Christiansen 1987**, Debes: Til skips síðst í 19. øld. Frásøgn eftir Sámál Christiansen – Sámál í Hvannasundi. Í “Varðin bind 54 hefti 3-4”, Tórshavn 1987
- Dalsgarð 1938**, Jóannes R.: Tá ið Føroyingahavnin í Grønlandi bleiv Allheimshavn. Í Varðin bind 18, Tórshavn 1938
- Debes 1990**, Hans Jacob: Føroya søga 1, Norðurlond og Føroyar, Tórshavn 1990
- Dehn-Nielsen 1990**, Henning: Statsministre i Danmark, Viborg 1990
- Ellingsgaard 1966**, Hans J.: 20 ár til skips, Tórshavn 1966
- Ellingsgaard 1975**, Hans J.: “Birita”, Endurminningar, Tórshavn 1975
- Freuchen 1931**, Peter: Grønlandske Problemer, København 1931
- Gad 1984**, Finn: Grønland, København 1984
- Goodlad 1971**, C. A.: Shetland fishing saga, Lerwick 1971
- Hansen 1960**, J. Símun: Havið og vit I, Klaksvík 1960
- Hansen 1955**, Paul M.: De fremmede fiskere i Vestgrønlandske farvande. Í Grønland 1955
- Helmsdal 1994**, Mikkjál:verjir fyri Havnarvág. Tórshavnar Havn í søguni. Tórshavn 1994

- Isholm & Hammer 1993**, Erling og Herleif: Álit yvir arbeiðið og arbeiðsgongdina í innasvningini av heimildum í samband við verkætlanina Føroyar-Grønland (færøske-grønlandske relationer), Tórshavn august 1993
- Isholm & Hammer 1995**, Erling og Herleif: Ávegis lýsing av føroyska grønlandsfiskiskapinum sum granskingarevni. Í gerð
- Isholm 1997 a**, Erling: 70 ár liðin síðan avgerð varð tikin um at lata Føroyingahavnina upp. Í Viðskeranum, eykavíkuskiftisblað hjá Dimmalætting 21. juni 1997
- Isholm 1997 b**, Erling: Fyrstu føroysku skipini í Føroyingahavnini. Í Viðskeranum, eykavíkuskiftisblað hjá Dimmalætting 28. juni 1997
- Jacobsen 1989**, Edvard: Minniligar hendingar, Edvard í Svínø sigur frá. Savnað og skipað hevur Zacharias Zachariassen, Gøta 1989
- Jacobsen 1975**, Jørgen-Frantz: Danmark og Føroyar, Tórshavn 1975
- Jensen 1930**, Ad. S og Paul M. Hansen: Undersøgelser over den grønlandske torsk (Gadus Callarias L.) með en indledning om de grønlandske torskefiskeriers historie, København 1930
- Joensen 1989**, H. D.: Læknabók á sjógvi og landi, Tórshavn 1989
- Joensen 1975**, Jóan Pauli: Færøske sluppfiskere, Tórshavn 1975
- Joensen 1982**, Jóan Pauli: Fiskafólk. Ein lýsing av føroyska húshaldinum í slupptíðini, Tórshavn 1982
- Joensen 1975**, Poul F.: Lívsins kvæði, yrkingar, Tórshavn 1975
- Johansen 1982**, Sámal: Til lands. Útróður í Íslandi, Tórshavn 1982
- Johannesen 1989**, Hans Pauli: Jól á Halanum, Tórshavn 1989
- Kristensen 1997**, Henning Mosegaard: Grønlandsoverenskomsten 1939 - en analyse af Staunings og Statsministeriets socio-økonomiske og nationalpolitiske motiver til imødekommelse af de færøske krav om udvidede fiskerirettigheder ved Grønland i januar 1939. Specialeafhandling ved Historisk Institut, Aarhus Universitet, August 1997
- Møller 1955**, Johan: Færingehavn i Vestgrønland. Í Grønland 1955
- Nolsøe 1962-1991**, Páll J.: Føroya Siglingarsøga 2-14 Tórshavn 1962-1991
- Oldendow 1936**, Knud: Træk af Grønlands politiske historie: Grønlændernes egne samfundsorganer, en oversigt i anledning af de grønlandske landsraads 25 aars bestaaen, København 1936
- Patursson 1961**, Erlendur: Fiskiveiði Fiskimenn 1850-1939 bind 1 og 2, minningarrit Føroya Fiskimannafelag 1911-1961, Tórshavn 1961
- Petersen 1948**, Alfred: Føroysk Sjómannsmission í 25 ár, Tórshavn 1948
- Philbrook 1966**, Tom: Fisherman, Logger, Merchant, Miner: Social change and industrialism in three Newfoundland communities, St. Johns 1966

- Pontoppidan 1936**, Frederik: Om Sundhedsforholdene i Vestgrønland. Í “Det ny Grønland” VI, København 1936
- Samuelson 1929**, A.: Færingernes Fiskeri ved Grønland. Fyrilestur hildin 25. november 1929. Í “Det ny Grønland” III, København 1930
- Schaffalitzky de Muckadell 1929**, Cai: Grønland i forvandlingens tegn, København 1929
- Spanner 1982**, Søren: Færøfiskeriet ved Grønland i 1920’erne - kampen om færøske fiskeres adgang til fiskeri i grønlandske farvande 1924-27, Århus 1982
- Stauning 1930**, Th.: Min Grønlandsfærd, København og Oslo 1930
- Sørensen 1955**, Janus: Afmærkningen af de vestgrønlandske skærgårde. Í Grønland 1955
- Sørensen 1982**, Axel Kjær: Danmark-Grønland i det 20. århundrede -en historisk oversigt, Århus november 1982
- Troels-Lund 1910**: Mogens Hejnesøn í Historiske Fortællinger Tider og Tanker, København 1910
- Trøndheim 1995**, Gitte: En analyse af relationerne mellem grønlanderne og færinger, Ilisimatusarfik 1995
- Vaslev 1930**, Aage Barthold: Grønlands rigdomskilder og deres udnyttelse. Aaret i Grønland 1929, København 1930
- Vaslev 1929**, Aage Barthold: Aaret i Grønland 1928. Grønlandernes ændrede livsforhold og mulighederne for dansk havfiskeri ved Grønland, København 1929
- Vaslev 1939**, Aage Barthold: Med 2000 færinger paa grønlandsfiskeri. En grønlandsekspedition, der forlængede fiskesæsonen ved Vestgrønland med to maaneder. Sum framhaldsbók í Dimmalætting veturin 1939-40
- Vaslev 1948**, Aage Barthold: Grønlandsfiskeri, Aalborg 1948
- Viemose 1977**, Jørgen: Dansk kolonipolitik i Grønland, København 1977